

SAIRAALAOPETUS, ELMERI-KOULUT JA VALTION KOULUKOTIKOULUT

Kolmen vaativan erityisen tuen toimijan tilannekuva osana
VIP-verkoston kehittämistä

Tanja Äärelä
Jyrki Huusko

© Opetushallitus

Raportit ja selvitykset 2021:2

ISBN 978-952-13-6731-1 (nid.)

ISBN 978-952-13-6727-4 (pdf)

ISSN-L 1798-8918

ISSN 1798-8918 (painettu)

ISSN 1798-8926 (pdf)

Taitto: Grano Oy

Painopaikka: PunaMusta Oy, Vantaa 2021.

www.oph.fi

SISÄLTÖ

ALKUSANAT5
1 JOHDANTO7
2 SELVITYKSEN TEHTÄVÄ JA AINEISTOT9
2.1 Tehtävä ja aineistot tehtävään vastaamiseksi	9
2.2 Tilastoaineistot toimijoittain esiteltynä.	9
2.3 Laadullinen selvitys	12
2.4 Selvityksen kattavuudesta, luotettavuudesta ja rajoitteista	12
3 SAIRAALAOPETUS.	15
3.1 Sairaalaopetusyksiköt ja opetushenkilöstö	15
3.2 Sairaalaopetuksen oppilaat	18
3.3 Sairaalaopetuksen keskeisin merkitys ja haasteet johtajien kuvaamana.	24
4 ELMERI-OPETUS	30
4.1 Elmeri-koulut ja opetushenkilöstö	30
4.2 Elmeri-koulujen oppilaat	31
4.3 Elmeri-koulujen keskeisin merkitys ja haasteet johtajien kuvaamana	34
5 VALTION KOULUKOTIKOULUOPETUS	39
5.1 Valtion koulukotikoulut ja opetushenkilöstö	39
5.2 Valtion koulukotikoulujen oppilaat	40
5.3 Valtion koulukotikoulujen keskeisin merkitys ja haasteet johtajien kuvaamana	42
6 SAIRAALAOPETUKSEN, ELMERI-KOULUJEN JA VALTION KOULUKOTIKOULUJEN TULEVAISUUSKUVA – HAASTEISIIN VASTAAMINEN	46
6.1 Tasapuolisuus ja avoimuus resurssien jaossa.	46
6.2 Osallisuuden ja yhteisyyden tunteiden merkitys prosesseissa	48
6.3 Verkostojen rakentaminen ja yhteistyömuotojen kehittäminen	50
6.4 Oman konsultaation ja yhteisen vaativan konsultaation kehittäminen	52
7 YHTEENVETO JA POHDINTA	54
LOPPUSANAT	59
LÄHTEET	60
LIITTEET	64

Kuviot

Kuvio 1:	Sairaalaopetusyksiköt oppilasmäärittäin ja opetusryhmittäin	17
Kuvio 2:	Sairaalaopetuksen oppilaiden tulotaustat	19
Kuvio 3:	Osasto- ja avo-oppilaiden suhteellisten osuuksien kehitys sairaalaopetuksessa 2012–2019	20
Kuvio 4:	Sairaalaopetuksen oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tuen taso perusopetuksen luokilla E-6 ja 7-9	23
Kuvio 5:	Sairaalaopetuksen osasto- ja avo-oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasot osasto- ja avo-opetuksessa	23
Kuvio 6:	Elmeri-koulut oppilasmäärittäin ja opetusryhmittäin 27.11.2019	31
Kuvio 7:	Elmeri-koulujen oppilaat vuosiluokittain 27.11.2019	32
Kuvio 8:	Elmeri-koulujen oppilaiden tulotaustat	33
Kuvio 9:	Elmeri-koulujen oppilaiden oppivelvollisuusmuodot	34
Kuvio 10:	Valtion koulukotikoulut oppilasmäärittäin ja opetusryhmittäin	40
Kuvio 11:	Valtion koulukotikoulujen oppilaat vuosiluokittain	41
Kuvio 12:	Valtion koulukotikoulujen oppilaiden ensisijaiset tulosyyt.	42
Kuvio 13:	Vaativan erityisen tuen palveluiden kehittämisen mahdollistajat	46

Taulukot

Taulukko 1:	Sairaalaopetuksessa 27.11.2019 opiskelleet oppilaat	18
Taulukko 2:	Sairaalaopetuksen osasto-oppilaat 27.11.2019	21
Taulukko 3:	Sairaalaopetuksen avo-oppilaat 27.11.2019	22
Taulukko 4:	Elmeri-kouluissa 27.11.2019 opiskelleet oppilaat.	32
Taulukko 5:	Valtion koulukotikouluissa 27.11.2019 opiskelleet oppilaat	41

ALKUSANAT

Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston toiminta alkoi keväällä 2018. Verkoston työn perusta on opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman kehittämisryhmän loppuraportti (2017), joka sisältää vaativan erityisen tuen kehittämis ehdotukset opetus- ja kulttuuriministeriölle. Kehittämisryhmän ehdotuksilla pyritään turvaamaan jokaisen oppilaan oikeus saada opetusta jokaisena esiopetus- ja koulupäivänään, aina kun se on mahdollista ottaen huomioon oppilaan terveydentila. Kehittämis ehdotus 3:n mukaan sairaalaopetusyksiköt, Elmeri-koulut, valtion koulukotikoulut, kunnalliset erityiskoulut, Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri sekä yliopistolaiset ja muut erityispedagogiikan tutkimus- ja koulutusyksiköt luovat alueelliset yhteistyöverkostot. Tältä pohjalta luotua neljän toimijan yhteistyön ja osaamisen kehittämistä alettiin kutsua *Vaatu-yhteistyöksi*, joka on ollut koko ajan tärkeä osa VIP-verkostoa.

Vaatu-toimijoiden työskentely on saatu hyvin käyntiin kolmen ensimmäisen VIP-toimintavuoden aikana. Yhteistyö aloitettiin Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin vetämällä toimijoiden tutustumisella toistensa työhön ja osaamisalueisiin. Kehittäminen jatkui vaativan konsultaation koulutuksella, joka on toimijoiden yhdessä tuottama moniammatillinen konsultaatiopalvelu varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen järjestämisen tueksi erityisen vaativissa oppimisen ja koulunkäynnin tilanteissa. Yhteistyön ja kehittämistoiminnan suunnittelua varten perustettiin alkuvuodesta 2020 Vaatu-työnyrkki. Siinä ovat mukana kaikkien neljän toimijan ja tutkimuksen sekä opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen edustajat.

Tutkijat Jyrki Huusko (Itä-Suomen yliopisto) ja Tanja Äärelä (Lapin yliopisto) ovat jo useamman vuoden ajan keränneet vuosikartoituksessa tilastotietoa sairaalaopetuksen oppilaista, opettajista ja muun muassa eri yksiköiden antamista konsultaatiopalveluista. Opetushallitus on käyttänyt sairaalaopetuksen tilastoja paitsi kansallisen tilannekuvan luomiseen, myös kansainvälisiin tietopyyntöihin ja vastatessaan eri tiedotusvälineiden kysymyksiin. Syksyllä 2020 tiedonkeruuta laajennettiin, ja tiedot saatiin myös Elmeri-kouluilta ja valtion koulukotikoulun yksiköiltä. Näin saadaan entistä laajempi kuva kolmen Vaatu-toimijan tilanteesta.

Opetushallituksen Kokeilukeskus käynnisti toukokuussa 2020 kokeiluohjelman. Opetushallituksen johto valitsi ohjelmaan neljä osallistujaa, joista yksi oli Vaatu-toiminta. Ohjelman tavoitteena oli synnyttää uusia tapoja koulujen kehittämistyön tukeen ja ohjaukseen. Osallistaminen ja osallisuus koettiin Vaatun kehittämis- ja kokeilutoiminnassa tärkeänä, koska eri toimijoiden lähtökohdat, kohderyhmät, osaaminen ja resurssit ovat erilaisia. Myös hallinto ja omistajatahot ovat erilaisia.

Sairaalaopetusyksiköistä on jo neljän vuoden ajan kerätty vaativan erityisen tuen toimijuutta avaavaa laadullista aineistoa. Tutkijoilla heräsi ajatus kerätä muiltakin Vaatu-toimijoilta laadullista aineistoa, joka täydentäisi tilastotietoa. Samanlainen ajatus oli herännyt myös Opetushallituksessa, koska Kokeilukeskuksen kokeilutoiminnan tukemana käydyssä dialogissa oli selkiytynyt Vaatu-toimijoiden toive erilaisten lähtökohtien ja tarpeiden huomioon ottamisesta entistä enemmän yhteisessä kehittämistyössä. Tarkempi tilannekuva ja laadullinen selvitys tukisivat tätä kehitystyötä.

Näiden pohdintojen seurauksena tutkijat lähettivät Vaatu-toimijoille osallistumispyynnön tiedonkeruuseen. Sairaalaopetusyksiköiden lisäksi Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulun johtajat vastasivat kutsuun myöntävästi. Kysely lähti kaikille kolmen toimijan yksiköille, joilta kaikilta saatiin vastaukset (100 %). Tämä kertoo siitä, miten tärkeänä asiaa pidettiin. Vaatu-toimijat kokivat, että heidän kokemuksistaan ja tilanteestaan ollaan kiinnostuneita. Eri tahojen tarpeet, toiveet ja toisaalta mahdollisuudet osallistua jatkossakin yhteiseen Vaatu-työhön saadaan tässä selvityksessä näkyviksi.

Nykyisen hallituksen ohjelma sisältää kirjauksen, että vuoden 2020 lopussa päättyneen ensimmäinen VIP-toimintakauden jälkeen verkosto vakiinnutetaan. Nyt kerätty ja tässä julkaisussa kuvattu laadullinen ja määrällinen tieto ovat molemmat tarpeen VIP-verkoston ja Vaatu-työn vakiinnuttamistoimien prosessinomaista suunnittelua sekä toteuttamista varten.

Tarkoituksena on jatkossa ottaa Vaatu-toimintaan mukaan myös kuntien erityisopetuksen vastuuhenkilöitä, osaamiskeskuksia ja erityiskouluja Vaativan erityisen tuen kehittämissuunnitelman loppuraportin ehdotus 3:n mukaisesti. Toimintaa ja yhteistyötä tulee kehittää paitsi Vaatu-toimijoiden kesken myös entistä tiiviimmin myös lähikoulujen kanssa. Palvelujen kehittämiseksi Vaatu-toimijoiden on tärkeää saada tietoa niiden koulujen tarpeista, joille konsulttiopalveluja suunnataan. Lähikouluperiaate voi toteutua entistä paremmin, kun kouluille voidaan tarjota juuri heidän tarvitsemiaan vaativan erityisen tuen palveluja. Kunnissa on paljon erikoistunutta osaamista ja niissä on kehitetty monia hyvin toimivia käytänteitä. Osaamisen jakaminen myös kunnista Vaatu-toimijoille on tärkeää. Näin ollen toisilta oppimista voi parhaassa tapauksessa tapahtua Vaatu-toimijoiden kesken, Vaatu-toimijoilta lähikouluille, mutta myös päinvastoin. VIP-kehittämistyössä on kaksi kärkeä, ennalta ehkäisevän ja varhaisen tuen kehittäminen ja toisaalta korjaavien palveluiden kehittäminen. Tämän selvityksen avulla näitä molempia tavoitteita voidaan edistää. Tähän kaikkeen tarvitaan konkretiaa, työvälineitä ja uusia rakenteitakin. Tämä selvitys antaa entistä parempia eväitä Vaatu-toiminnan laajentamiseen ja kehittämiseen, ja sitä myötä takaamaan koulutuksellisen tasa-arvon toteutuminen myös vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden osalta.

Lopuksi haluan esittää suuret kiitokset tutkijoille Tanja Äärelä ja Jyrki Huusko innostuneesta, ansiokkaasta ja vaivoja säästelemättömästä työstänne tämän selvityksen tekemisessä. Samoin kiitokset kuuluvat kaikille kyselyyn osallistuneille, jotka teitte mahdolliseksi täysin kattavan aineiston saamisen tämän selvityksen pohjaksi. Yhteinen tehtävämme on pohtia, miten nyt saatua tietoa hyödynnetään ja Vaatu-työtä viedään eteenpäin.

Pirjo Koivula
Opetusneuvos
Opetushallitus

1 JOHDANTO

Lukuvuonna 2018–2019 maamme sairaalaopetuksessa, erityishuollon palveluiden yhteyteen sijoituvissa Elmeri-kouluissa ja valtion koulukotikouluissa opiskeli **päivittäin yhteensä 1 264 oppilasta 296 opettajan kanssa**. Tukenaan heillä oli 354,5 koulunkäynninohjaajaa. Opetusyksiköitä oli 40 ja niissä yhteensä 217 opetusryhmää. Opetukseen sairaalaopetuksessa, Elmeri-kouluissa ja valtion koulukotikouluissa osallistui lukuvuoden 2018–2019 aikana 4 100 eri oppilasta.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestämisen näkökulmasta yksiköillä on omat selkeät roolinsa. **Toiminta-alueittain opiskelevat** oppilaat opiskelevat näistä kolmesta ryhmästä lähes poikkeuksetta Elmeri-koulujen vastuulla. Valtion koulukotikouluissa opiskellaan miltei kokonaisuudessaan (95,2 %) **vuosiluokkiin sitomattomasti**. Sairaalaopetuksessa on näistä kolmesta opetuksen järjestämismuodosta eniten **yleisen tuen oppilaita**. Oppilasvaihtuvuus on luonteenomaisinta sairaalaopetukselle.

Sairaalaopetuksen kansallinen tilastointi on saanut huomiota viime vuodet yhä enenevässä määrin. Opetus- ja kulttuuriministeriön, Opetushallituksen ja Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin koordinoiman **VIP-kehittämistoiminnan** (2018–2020) myötä vaativan erityisen tuen toimijat ovat kokoontuneet yhteisiin kansallisiin tilaisuuksiin. Tilaisuuksissa on tutustuttu toisiin toimijoihin, jaettu osaamista ja ideoitu uusia ulottuvuuksia vaativan erityisen tuen oppilaiden oikeuksien paremman toteutumisen ja lähikouluperiaatteen tukemisen vahvistamiseksi. Erästä tuollaisesta tilaisuudesta lähti ajatus sairaalaopetuksen tilastoinnin kaltaisen **tiedonkeruun laajentamisesta myös muihin kansallisen vaativan erityisen tuen toimijoihin**. Esitimme yhteistyökutsun Elmeri-kouluille, valtion koulukotikouluille ja Valteri-koululle. Kaksi ensin mainittua tarttuivat tarjouksemme ja aloimme valmistella prosessia yksiköiden johtajien kanssa. Luet nyt tämän hienosti käynnistyneen yhteistyön ensimmäistä tuotosta: kolmen kansallisen vaativan erityisen tuen toimijan **tunnuslukuja ja johtajien näkemyksiä menneistä ja tulevista** koostettuna yksiin kansiin. Myös Valteri-koulu on lähtenyt mukaan seuraavan vuoden tilastointiin, joka siten tulee kattamaan kaikki neljä niin kutsuttua Vaatu-toimijaa.

Vaativan erityisen tuen käsite on tätä kirjoittaessamme **muutospaineen alla**. Tuleva vuosi näyttää millaiseksi alkujaan Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen yhteisessä Vaativan erityisen tuen **VETURI-tutkimus- ja kehittämishankkeessa** (2011–2015) käyttöön otettu käsite muotoutuu. Käsite on tuolloin otettu kuvaamaan oppilaiden tarvitsemaa, usein **pitkäkestoisempää, intensiivisempää ja monialaisemmin toteutettua tukea**. **Kohderyhmää** määriteltiin seuraavasti:

”Tarkastelun kohteena on moniammatillista erityistä tukea oppimiseensa ja kuntoutumiseensa tarvitsevat oppilaat, joilla on vakavia psyykkisiä pulmia, moni- tai vaikeavammaisuutta, kehitysvammaisuutta tai autismin kirjon diagnoosi. Useilla kohderyhmän lapsilla on pidennetty oppivelvollisuus. Lisäksi tähän ryhmään saattaa kuulua kotiopetuksessa olevia lapsia.” (Kokko, Pesonen, Polet, Kontu, Ojala & Pirttimaa 2013, 3.)

Tutkijat jatkoivat ja tarkensivat määrittelyä seuraavasti neljä vuotta myöhemmin kyseisen **toiminnan noustua kansallisen kehittämisen keskiöön:**

”Lisäksi ryhmään saattaa kuulua oppilaita, joilla on perusopetuslain 18 §:n mukaisia erityisiä opetusjärjestelyjä. Opetuksen vaativuutta osoittaa myös se, että sen yhteydessä tehdään yhteistyötä monen ammattilaisen kesken. Oppilailta saattaa olla henkilökohtainen avustaja, luokassa toimii koulunkäynnin ohjaaja ja mahdollisesti myös esimerkiksi tulkki. Oppilaiden vanhemmat tai huoltajat ovat tiiviisti mukana koulutyössä tukeakseen lapsensa kasvua ja kehitystä. Osallisina voivat olla eri tieteenalojen tai terapioiden asiantuntijat (lääkärit, psykologit, puhe-, musiikki-, fysioterapeutit jne.). Vaativaa on oppilaiden tarpeet ja monialaisuus.” (Kontu, Ojala, Pesonen, Kokko & Pirttimaa 2017, 34.)

Tarve käsitteen täsmentämiseen on kantautunut kentältä. Vaativa erityinen tuki -käsitteen on useissa yhteyksissä esitetty aiheuttavan **väärinymmärryksiä ja -tulkintoja** opetuksen järjestäjien keskuudessa. Kyseessä ei ole neljäs porras lakisääteiseen kolmiportaisen tuen järjestelmään, kuten myös on esitetty ymmärretyn. Ainakin **erontekoa oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasoihin** selkiytettäneen; myös yleisen tuen oppilas voi tarvita vaativaa erityistä tukea. Käsitteen tarkoituksenmukaisuutta ja muutostarpeita on **prosessoitu kansallisesti** TUVET-hankkeen (Tutkimusperustainen vaativaan erityiseen tukeen liittyvän osaamisen vahvistaminen opettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa) ja VIP-verkoston järjestämissä tilaisuuksissa vuoden 2020 aikana. Käsitteen taustaa, nykytilaa ja muutosajatuksia esiteltiin joulukuun 2020 alussa opetus- ja kulttuuriministeriön Oikeus oppia -työryhmälle Tampereen, Itä-Suomen ja Lapin yliopiston tutkijoiden jäsenyyksin (Kontu, Kärnä & Äärelä 2020). **Täsmentäviä vaihtoehtoja** käsitteelle tämän kirjoittamisvaiheessa ovat ”vaativa tuki”, ”vaativa moniammatillinen tuki” ja ”vaativa monialainen tuki” (Pesonen & Äikäs 2020). Käsitteen käyttöä sekoittaa myös, että se on käytössä toisella asteella tarkoittaen laveammin erityistä tukea. Käytämme selvityksessä toistaiseksi käytössä olevaa vaativa erityinen tuki -käsitettä.

Luomme tässä selvityksessä **tilannekuvaa** kolmen vaativan erityisen tuen toimijan oppilaista, opetushenkilöstömääristä, tehtäväkuvasta ja yksiköiden johtajien kuvaamista haasteista ja niihin vastaamisesta. Julkaisu toimii **itsenäisenä esityksenä** etenkin toiminnan määrittelyiden ja tilannekuvan osalta, mutta tavoitteena on myös **päivittää ja syventää** Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa -loppuraportissa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017) aloitettua kansallista tilannekuvaa toimijoittain. Tilastointeja oppilaiden tarvitsemasta ja saamasta tuesta on kansallisesti tarkastellen tärkeää eri näkökulmista systematisoida ja tehostaa. Koosteita sairaalaopetuksen aiemmista tilastoista on saatavilla sairaalaopetus.net-sivustolla.

Tätä viimeistellessämme korona on kurittanut maatamme lähes vuoden. **Etäopetusajan** on uutisoitu lisänneen **oppilaiden epätasa-arvoa**. Kaikkineen koronan on todettu moninaisesti vahvistaneen eri ilmiöiden eriarvoistavia vaikutuksia. Vaativan erityisen tuen toimijoiden tavoitteena on vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa muun muassa parantamalla vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden mahdollisuuksia opiskella lähikouluissaan. Tätä eivät kuitenkaan voi tehdä vaativan erityisen tuen toimijat yksinään tai keskenäänkään, vaan yhdessä paitsi kotien, myös **opetuksen järjestäjien, oppilashuollon toimijoiden ja muiden yhteistyökumppaneiden** kanssa.

Meitä kaikkia tarvitaan – jos joku verkostossa laiminlyö tehtäväänsä, verkossa on kasvuikäisen mentävä aukko. *”Kaikille yhteistä koulua meidän pitää rakentaa alati kaikilla tasoilla”*, kuten eräs johtaja kiteytti.

2 SELVITYKSEN TEHTÄVÄ JA AINEISTOT

2.1 Tehtävä ja aineistot tehtävään vastaamiseksi

Tämän selvityksen tehtävä on **kaksiosainen**: **Ensinnäkin** tehtävänä on koota sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen **tilannekuva päivä- ja vuositasolla**. Toisekseen tehtävänä on jäsentää toimijoiden itsensä tuottama **käsitys heidän tämän ajan keskeisimmistä merkityksestään, haasteistaan ja toivotusta tulevaisuuskuvastaan**.

Ensimmäistä tehtävää varten koottiin yksikkökohtaisella tilastokyselyllä **päiväkohtainen jakauma** kunkin yksikön oppilaista ja opetushenkilöstöstä tilastointipäivänä 27.11.2019. Oppilasprofiileja jäsennettiin sukupuolen, vuosiluokan, tulotaustan ja oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasojen kautta. **Yksikkökohtaisista tilastoista on** koottu kutakin kolmea vaativan erityisen tuen toimijaa koskeva kokonaisuus, jolla voidaan kuvata sairaalaopetusta, Elmeri-opetusta ja valtion koulukotikouluopetusta kansallisella tasolla. Päivätason tilastoaineistoa täydennetään **lukuvuotta koskevilla tiedoilla**, kuten oppilaiden kokonaismäärät lukuvuoden aikana. Perusteena päiväkohtaisen tiedon tuottamiselle on suuri oppilasvaihtuvuus ja oppilaiden tulotaustojen moninaisuus. Oppilaat opiskelevat yksiköissä eripituisia jaksoja ja voivat säilyä opetusjaksojen ajan omien lähikoulujensa oppilaina. Erityisesti edellinen korostuu sairaalaopetuksessa, jossa erikoissairaanhoidon osastohoidossa olevat oppilaat ovat sairaalaopetuksessa lähtökohtaisesti vain tutkimus- tai hoitojaksonsa ajan, lyhimmillään yksittäisiä päiviä.

Toista tehtävää varten sairaalaopetusyksiköiden, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajilta kerättiin **laadullinen aineisto** heidän opetusyksiköidensä nykytilan, tulevaisuuskuvan ja kehittämissuuntien hahmottamiseksi. Sairaalaopetuksen osalta aineistoon on yhdistetty soveltuvin osin myös **kahta aiemmin kerättyä aineistoa** (ks. liite 2). Aineisto on järjestetty sisällönanalyysillä. Laadullisen aineiston tehtävä, tuottaminen ja käsittely esitellään myöhemmin.

Kyseessä on **ensimmäinen kerta**, kun sairaalaopetuksen lisäksi myös Elmeri-kouluista ja valtion koulukotikouluista koostettiin järjestelmällisesti samat **kansalliset tunnusluvut**, kuten oppilaiden kokonaismäärät, oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasot, koulupäivähinnat ja opetushenkilöstömäärät. **Selvityksen kuva** näistä kolmesta vaativan erityisen tuen toimijasta on **kattava**, koska sekä tilastokyselyyn että laadullisen aineiston tuottamiseen ovat osallistuneet kaikkien Suomen **25 sairaalaopetusyksikön, kymmenen Elmeri-koulun ja viiden valtion koulukotikoulun johtajat**.

2.2 Tilastoaineistot toimijoittain esiteltynä

Tiedonkeruussa käytetty **tilastokyselylomake** on lähtöisin sairaalaopetuksesta. Kysymykset ovat rakentuneet 2000-luvun alkupuolelta lähtien SAIREKE-kehittämistoiminnassa (ks. Tilus 2018, 307, 311–312). Kyselyn yksityiskohtia on vuosien varrella päivitetty tarpeiden mukaisesti yhteistyössä sairaalaopetuksen johtajien kanssa. Kyselyn kokonaisrakenne on kuitenkin pyritty säilyttämään tietojen vertailtavuuden mahdollistamiseksi ja jatkumon rakentumiseksi.

Toimijoiden erilaisen tilastointitaustan vuoksi katsomme tarpeelliseksi avata tilastoaineiston tuottamisprosessit lyhyesti toimijoittain. Elmereiden ja valtion koulukotikoulujen tiedonkeruulomakkeet on muokattu sairaalaopetuksen lomakkeesta, mistä syystä sairaalaopetuksen prosessia avataan taustaksi hieman laajemmin.

Sairaalaopetuksen tilastoaineiston kerääminen

Sairaalaopetuksen kansallinen tilastointi on **saanut alkunsa** vuonna 2005 alkaneesta kansallisesta kehittämistoiminnasta, jota koordinoi tuolloinen Jyväskylän sairaalaopetuksen rehtori, opetusneuvos Pirjo Tilus (Tilus 2018, 105–109, 320–324). Hän jatkoi tilastointia vuoteen 2016 saakka, jolloin vastuun otti Kalliomaan koulun (sairaalaopetus) rehtori Mika Saatsi. Kysely muutettiin tuolloin verkkopohjaiseksi. Vuodesta 2018 lähtien tilastoaineiston tuottamisvastuu on ollut meillä, dosentti Tanja Äärelällä (Lapin yliopisto) ja dosentti Jyrki Huuskolla (Nepenmäen koulun sairaalaopetus, Joensuun kaupunki / Itä-Suomen yliopisto).

Tilastointipäivän aineistolla on haluttu **saada läpileikkaus** vaativan erityisen tuen opetuksen arjesta; paljonko oppilaita eri yksiköissä on, minkä kokoisissa ryhmissä, millaisella oppimisen ja koulunkäynnin tuella sekä miltä osastoilta tai poliklinikoilta oppilaat sairaalaopetukseen tulevat. Sairaalaopetusyksiköiden johtajat ovat olleet äärimmäisen sitoutuneita aineiston tuottamiseen, mitä kuvaavat tilastoaineistojen vastausprosentit: 2017 100 %, 2018 96 % ja vuonna 2019 100 % (ks. Huusko & Äärelä 2018, 2019).

Tässä selvityksessä esitettävät tilastotiedot perustuvat keskiviikon 27.11.2019 tilanteeseen. **Tilastointijankkohta** on vakiintunut vuosien kuluessa keskiviikoksi marraskuun loppupuolella. Opetushallituksen oppilas- ja suoritemääriin keskittyvä valtionosuusjärjestelmän tilastointipäivä 20.9. ei sovellu sairaalaopetuksen käyttöön: Sairaalaopetuksen oppilaat ovat alkujaan olleet osastoilta sairaalaopetukseen osallistuvia lapsia ja nuoria, jolloin erikoissairaanhoidon osastolle ottamisen ja uloskirjaamisen käytänteet ovat vaikuttaneet oppilasmääriin. Sairaalaopetuksen johtajat ovat käymissään kansallisissa keskusteluissa tulleet päätelmään, että **keskiviikko marraskuun loppupuolella** kuvaa tarkoituksenmukaisimmin sairaalaopetusyksikön **keskivertotilannetta**. Vaikka suurin osa sairaalaopetuksen oppilaista tulee nykyään muualta kuin erikoissairaanhoidon osastoilta, ajankohtaa ei toistaiseksi ole katsottu tarpeelliseksi muuttaa. Keskiviikkoa viikonpäivänä ovat perustelleet myös oppilaiden niin kutsutut omakoulupäivät; ne ovat usein alku- tai loppuviikon päiviä, jolloin oppilaat opiskelevat tuettuina omissa kouluissaan osana erikoissairaanhoidoa.

Vastaajina ovat kaikkien tilastointijankkohtana maassamme toiminnassa olleiden **25 sairaalaopetusyksikön johtajat**. Itsenäisen sairaalaopetusyksikön vastaaja on lähes poikkeuksetta rehtori. Yksiköissä, joissa sairaalaopetus on osa suurempaa koulua, on vastaajana sairaalaopetuksen arjen johtamisesta vastaava henkilö. Yksiköstä riippuen on vastaajan nimikkeenä tapauksissa apulaisrehtori, apulaisjohtaja, rehtoria avustava opettaja tai vastuuopettaja. Pienemmissä sairaalaopetusyksiköissä voi kyselyyn vastata myös sairaalaopetuksessa toimiva opettaja tai koulusihteeri. Käytämme sairaalaopetuksen, kuten muidenkin yksiköiden vastaajista **jatkossa nimitystä johtaja**, koska valtaosa vastaajista ei ole virkanimikkeiltään rehtoreita.

Tilastointipäivän **käytännön järjestelyistä** on vuosittain tiedotettu ja yksityiskohtaisemmin sovittu ennen tilastointipäivää järjestettävässä rehtori- ja vastuuopettajien neuvottelupäivässä (tässä tapauksessa 14.11.2019). Tilastoinnin tulokset olemme esitelleet keväisin järjestettävässä vastaavassa rehtori- ja vastuuopettajien neuvottelupäivässä (tässä tapauksessa

5.5.2020). Edellisillä paitsi lisätään tilastoinnin luotettavuutta, myös sisäisesti koulutetaan sairaalaopetuksen johtajia kansallisen tason tilanteesta sekä kehityksen suunnista. Yksiköiden johtajat ovat myös pyynnöstä saaneet käyttöönsä yksiköidensä koosteet suhteutettuna kansalliseen aineistoon.

Tilastointi toteutettiin **yksikkökohtaisilla verkkokyselyillä**, joissa kunkin sairaalaopetusyksikön johtaja sai vastauslinkin verkossa tallentuvaan taulukkopohjaan (kerätyt tiedot liitteessä 1). Vastausajan päätyttyä vastauksista tehtiin **kansallinen kooste**. Tilastointiosion lisäksi tilastokyselyssä vastattiin myös edellisluvuvuotta koskeviin kysymyksiin, kuten oppilaiden kokonaismäärä edellisen kokonaisen lukuvuoden aikana ja opetusyksikössä tarjotut palvelut. Kyselyn lopuksi ovat **vuosittain vaihtuvat avoimet kysymykset**, jotka nyt tarkasteltavana ajankohtana liittyivät yksikön turvallisuussuunnitteluun ja -kouluttautumiseen.

Elmeri-koulujen tilastoaineiston kerääminen

Kuvasimme alkusanoissa tämän laajentuneen tilastointiyhteistyön käynnistymisen. **Valmistelimme** Elmeri-koulujen tilastotiedon keräämistä syksyn 2019 aikana yhteistyössä Elmeri-koulujen johtajien kanssa. Sateenkaaren erityiskoulun (Vaalijalan kuntayhtymä) rehtori Satu Varpainen toimi yhteyshenkilönämme ja muun muassa koordinoi kyselylomakkeiden muokkaamistarpeita jäsentäneitä rehtoritapaamisia.

Elmeri-kouluilta kerätyn tilastoaineiston pohjana toimi sairaalaopetuksen tilastointilomake. Niin ikään aiemmin sairaalaopetukseen valitun tilastointipäivän todettiin soveltuvan kuvaamaan myös **keskimääräistä Elmeri-koulun koulupäivää**. Yhteisinä elementteinä tilastointilomakkeella säilyivät oppilasmäärät päivä- ja vuositasolla, oppilaiden sukupuolirakenne, oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasot ikäluokittain, opetushenkilöstön rakenne sekä opetusyksikössä tarjotut palvelut. **Oppilaiden tulotaustaluokittelua** oli tarpeen kohdentaa, samoin muun muassa huomioida toiminta-alueittaisen opiskelun mahdollisuudet.

Aineisto kerättiin sairaalaopetuksen tapaan yksikkökohtaisella verkkokyselyllä keskiviikon 27.11.2019 ja lukuvuoden 2018–2019 tilanteesta (ks. liite 3). Kyselyyn vastasivat **kaikkien Suomen kymmenen Elmeri-koulun rehtorit** (jatkossa ”johtajat”, vaikka kaikkien Elmeri-koulujen johtajat ovat virkanimikkeeltään rehtoreita).

Valtion koulukotikoulujen tilastoaineiston kerääminen

Valtion koulukotikoulujen johtajat **prosessoivat** johtava rehtori Tiina Korpela-Liimataisen johdolla sairaalaopetuksen ja Elmeri-koulujen **tilastointilomakkeita omiin tarpeisiinsa soveltuviksi**. Yhteisinä kysymysosioina säilyivät oppilasmäärät, sukupuolijakaumat, oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasot ikäluokittain sekä opetushenkilöstöä koskevat kysymykset. **Muutoksia ja tarkennuksia** tuli oppilasprofiilin määrittämiseen ennen muuta oppilaiden tulo-taustan osalta.

Valtion koulukotikoulujen tilastointipäivä oli niin ikään päivätason kysymyksissä keskiviikko 27.11.2019 ja koko lukuvuotta koskevissa kysymyksissä lukuvuosi 2018–2019 (ks. liite 4). Kyseisen ajankohdan ja viikonpäivän koettiin kuvaavan tarkoituksenmukaisesti myös valtion koulukotikoulun **keskimääräistä tilannetta** lukuvuoden kokonaistilanne huomioiden. Johtajien oli mahdollista antaa yksiköidensä tiedot käyttöömmme vasta alkuvuodesta 2020, jolloin saimme Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta kirjallisena toki jo aiemmin suullisesti luvatus tutkimusluvan. Viivästynyt ajankohta ei johtajien mielestä aiheuttanut ongelmia, koska he

olivat olleet osallisina prosessissa ja olivat siten tietoisia ja sitoutuneita aineiston tuottamiseen. Kaikkien maamme **viiden valtion koulukotikoulun johtajat** vastasivat tilastokyselyyn. Heidän tehtävänimikkeensä on apulaisrehtori, mutta aiemmissakin ilmaisemamme mukaisesti, käytämme tässä selvityksessä kaikista vastaajista nimitystä johtaja.

2.3 Laadullinen selvitys

Tämän selvityksen laadullisen osuuden tavoitteena on jäsentää sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen **johtajien käsityksiä yksiköidensä ja tarjoamansa palvelun nykytilanteesta ja kehittämisen tarpeista**.

Sairaalaopetuksesta olemme keränneet laadullista aineistoa eri teemoista vuodesta 2017 alkaen kaksi kertaa vuodessa rehtoreiden kansallisilla neuvottelupäivillä. Kesällä 2020 havauduimme tarpeeseen tuottaa jo analysoimamme tilastoaineiston lisäksi **vaativan erityisen toimijuutta avaavaa laadullista aineistoa** myös Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajilta; siten kansallinen tilannekuva tasapainottuisi ja sisältöalueet yhdenmukaistuisivat. Liitimme kyselylomakkeeseen (liite 5) nykytilanteen ja kansallisen kehittämisen kokonaiskuvaan suhteuttamiseksi myös kansallista VIP-kehittämistoimintaa arvioivia kysymyksiä. Emme käytä tätä osaa kyselystä tässä selvityksessä. Sairaalaopetuksen osalta käytämme tilannekuvan, haasteiden ja tulevaisuuskuvan muodostamisessa soveltuvien osien lisäksi myös kahta aiempaa laadullista aineistoa (ks. liite 2).

Lähetimme **sähköisen kyselyn** tilastokyselyiden tapaan kaikille sairaalaopetusyksiköiden, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajille syyskuussa 2020. Saimme **vastaukset kaikista yksiköistä**. Vuoden 2020 alussa loppui sairaalaopetus Nokialta, eli vastaajia oli aiemman 40 sijaan 39. Sähköisen tiedonkeruun ansiosta saimme aineiston suoraan tekstimuodossa, mikä osaltaan helpotti ja nopeutti varsin tiiviiksi aikataulutamaamme analyysiprosessia. Tätä selvitystä varten analysoitua **laadullista aineistoa** kertyi kysymyksittäin koostettuna yhteensä **69 sivua** (Times New Roman, fonttikoko 12, riviväli 1½). Yksittäisten vastausten **laajuudet vaihtelivat** muutaman sanan toteavista vastauksista useiden tekstikappaleiden kuvauksiin ja pohdintoihin.

Kategorisoimme aineiston **toimijoittain nykytila- ja tulevaisuuskuva-teemoihin**, joihin muodostuivat **alakategorioina** toiminnan ydinsisältö, toimintaa tukevat rakenteet, toimintaa estävät rakenteet, toivottu tulevaisuuskuva, kehittämisen esteet, kehittämisen mahdollistajat sekä yhteistyö -kategoriat. Alakategorisoinnin jälkeen jäsensimme aineiston toimijariippumattomiksi **ydinkategorioiksi**. (ks. esim. Puusa 2020, 145–156.) Esitämme laadulliseen aineistoon pohjautuvissa luvuissa **runsasmääräisesti aineisto-otteita**, koska ne avaavat autenttisimmin niin johtajien käsityksiä kuin myös toimijoiden työtodellisuutta.

2.4 Selvityksen kattavuudesta, luotettavuudesta ja rajoitteista

Kaikkien Suomen sairaalaopetusyksiköiden, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajat ovat **vastanneet varsin huolellisesti** kaikkiin tätä selvitystä varten saamiinsa kyselyihin. Ainoastaan kahdessa kohdin kuvasta ei tullut kattava: Kolmen **Elmeri-koulun**

koulupäivähinta jäi avoimeksi, minkä mainitsemme selvityksen ko. kohdassa. Toisena tässä mainittavana on **kysymyksemme väkivaltatilanteista ja turvallisuussuunnittelusta ja -harjoittelusta**, joka ei käyttämässämme muodossa toiminut ajattelemallamme tavalla. Yksiköt ilmoittivat vaara- ja uhkatilanteista hyvin eri tavoin: Osa yksiköistä ilmoitti tapahtumista ilmeisen matalalla kynnyksellä, toiset ilmoittivat ainoastaan tilanteet, jotka olivat päätyneet kiinnipitoon ja siten säädetysti edellyttivät kirjaamiskäytäntöjä. **Kirjaamisjärjestelmät** erosivat selkeästi koulun ylläpitäjän mukaan: kunnallisissa kouluissa käytettiin usein kouluja varten suunniteltuja ohjelmia, kuten Wilmaa, kun taas erityishuoltopiirin tai sosiaali- ja terveystieteiden ylläpitämässä oppilaitoksissa toimittiin sosiaali- ja terveydenhuollon vaaratapahtumien raportointiin suunnitelluilla järjestelmillä (esim. HaiPro). Saamamme informaatio ei tältä osin tuottanut luotettavaa määrällistä kuvaa vaara- ja uhkatilanteista.

Olemme esitelleet aineistoista tekemämme yhteenvedot ja tulkinnat kaikille johtajille kommentointia ja keskustelua varten heidän omista verkkotilaisuuksissaan. **Sairaalaopetustilastot** esittelimme sairaalaopetuksen johtajille 5.5.2020 ja laadullisten aineistojen tulkinnat 19.11.2020. **Elmeri-koulujen tilastot** ja laadullisen aineiston tulkinnat esittelimme johtajille 16.11.2020 ja **valtion koulukotikoulujen** osalta kyseisten yksiköiden johtajille 23.11.2020. Esityksiämme oli mahdollista kommentoida myös tilaisuuden jälkeen sähköpostitse tai puhelimitse. Saamamme palaute tuki ja vahvisti tulkintojamme. Johtajat eivät missään tilaisuudessa esittäneet muutoksia, mutta tekivät huomionarvoisia täsmennyksiä (esim. Elmeri-koulujen koulunkäynninohjaajien pätevyysvaatimukset). Tilaisuuksissa käydyt vapaa- muotoiset keskustelut liittyivät keskeisimmin kansalliseen kokonaiskuvaan ja innostusta osoittaen jo myös tulevien kysymysten muotoiluihin ja uusien kysymysten ideointeihin. Selvityksen kaikkien kolmen toimijan tilannekuvat ja yhteisiä linjoja tavoitteleva tulevaisuuskuva on esitelty **Opetushallituksen verkkotilaisuudessa** 10.12.2020. Kutsuttuina olivat kaikkien neljän, Valteri-koulu mukaan lukien, vaativan erityisen tuen opetusyksiköiden johtajat, sekä Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön edustajia. Niin ikään **toimijoiden yhteishenkilömme**, sairaalaopetuksen rehtori Niina Ekqvist, Elmeri-koulun rehtori Satu Varpainen ja valtion koulukotikoulujen johtava rehtori Tiina Korpela-Liimatainen ovat **asiatarkastaneet** selvityksen käsitteiden, ilmausten ja tulkintojen oikeellisuuden. Näin olemme pyrkineet vahvistamaan selvityksen uskottavuutta, luotettavuutta ja eettisyyttä (ks. Aaltio & Puusa 2020; Puusa & Julkunen 2020).

Käsillä olevan selvityksen laadullinen aineisto perustuu **avoimiin kysymyksiin** annettuihin vastauksiin. **Kyselylomakkeella** kerätty laadullinen aineisto voi asettaa rajoituksia aineiston monipuolisuudelle ja syvyydelle. Etenkin lyhyet vastaukset voivat jäädä hyvin toteaviksi tai jättää sanoman avoimeksikin. Pyrimme suunnitteluvaiheessa ennakoimaan edellisen asettamista ongelmaksi lisäämällä kysymysteemoja ja monipuolistamalla näkökulmia. Saamamme kaikille yhteinen laadullinen aineisto, yhteensä **69 tekstisivua**, oli pääsääntöisesti monipuolisesti **pohdittua ja argumentoitua**. Tilannekuvan käyttöarvoa lisätäksemme päädyimme sairaalaopetuksesta **aiemmin tuottamiemme aineistojen hyödyntämiseen** soveltuvin osin tilannekuvan jäsentämisessä (ks. liite 2; vastauksia ko. kyselyihin yhteensä 212 tekstisivua luvussa 2.3 ilmoitetuin asetuksin). Puntaroimme jälkimmäistä pitkään, mutta hyväksyimme tosiasian, että meillä on ajankohtaista, soveltuva aineistoa sairaalaopetuksesta ja olisi enemmänkin perusteetonta jättää hyödyntämättä sitä tämän selvityksen tarkoituksessa. **Käytettävissämme olleessa ajassa ja käyttämillämme tiedonkeruumenetelmillä** emme onnistuneet tuottamaan Elmeri-kouluista ja valtion koulukotikouluista syvyydeltään sairaalaopetuksen kanssa samantasoista aineistoa; sairaalaopetus näyttäytyy selvityksessä kokonaisvaltaisemmin. Tähän vaikuttaa myös se, että sairaalaopetuksen johtajat ovat tottuneita vastaamaan kyselyihimme ja tuottivat siten myös tätä selvitystä varten tehdyssä kyselyssä

aineistoa verrattain runsasmääräisemmin. Niin ikään, koska toimijoita on lukumääräisesti vähän, poistimme viimeistelyvaiheessa näytteistä vastaajien **tunnistekoodit** taataksemme johtajille lupaamamme anonymiteetin; vastauksia yhdistämällä heitä olisi voinut olla mahdollista tunnistaa (ks. Kuula 2011, 204–205).

Olemme selvityksen tekijöinä pohtineet **omaa positiotamme** sekä esitietojamme ja -oletuksiamme läpi prosessin erityisen tarkoin. Olemme kumpikin mukana niin **VIP-verkoston** kuin **vaativan erityisen tuen kehittämistoiminnassa**; Jyrkillä korostuvat alueelliset kokoonpanot, Tanjalla kansallinen taso. Tunnettu kumpikin sairaalaopetuksen Elmeri-kouluja ja valtion koulukotikouluja paremmin: Tanja on työskennellyt aiemmin pitkään sairaalaopetuksessa (ks. Äärelä, Määttä & Uusiautti 2016a; 2016b; 2018) ja Jyrki toimii sairaalaopetuksen rehtorina (ei ole koskaan itse vastannut tilastointiin; vastaajana ollut aina sairaalaopetuksen arjesta vastaava johtaja). Niin ikään olemme kumpikin mukana sairaalaopetuksen kansallisessa kehittämissyhmässä **tutkimuksen edustajina**. Lisäksi Jyrkin koulussa on runsaasti pidennetyssä oppivelvollisuudessa sekä toiminta-alueittain että oppiaineittain opiskelevia lapsia ja nuoria. **Kentän tuntemus** on vahvuutemme selvityksen tekijöinä, mutta siihen tulee myös kriittisesti suhtautua ja pyrkiä hahmottamaan sen vaikuttimia. Meillä on **kollegiaalinen asema** erityisesti sairaalaopetuksessa toimiviin vastaajiin, mikä näkyy aiemmassa esiin nostamanamme vapautuneempaa ja runsassanaisempaa aineistontuottamisena. Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen osalta pyrimme lisäämään tunnettuuttamme **aktiivisella yhteistoiminnalla** rehtori Satu Varpaisen (Elmeri-koulut) ja johtava rehtori Tiina Korpela-Liimataisen (valtion koulukotikoulut) kanssa. Sairaalaopetuksesta vastaavana kansallisena yhteyshenkilönämme toimi Niina Ekqvist (Kiinanmyllyn koulu, Turku, joka vetää sairaalaopetuksen kansallista kehittämissyhmää). Tulkintojemme oikeellisuuden näkökulmasta voitaneen katsoa eduksi, että Tanja ei ole enää viiteen vuoteen toiminut sairaalaopetuksessa. Etäisyys arjen opetustyöhön parantaneet tulkintojen ja laajempien teemojen hahmottamista.

Tätä selvitystä kirjoittaessamme tulimme varmemmiksi siitä, että **tilastointilomaketta tulee muokata ja selkeyttää** edelleen ennen marraskuun 2021 tiedonkeruuta. Sairaalaopetuksessa esimerkiksi on toistaiseksi tilastoitu oppilaiden tulotausta järjestelmälähtöisesti (hoitava taho sekä osasto-opetus vs. avo-opetus). Antoisampaa voisi olla tarkastella Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen tapaan oppilaiden tulotaustaa oppilaslähtöisestä näkökulmasta. Toisaalta, sairaalaopetuksen lakisääteiseen tehtäväkuvaan perustuen oppilaiden tulokset voidaan jäsentää erikoissairaanhoidon osasto- ja avohoidossa olevien potilaiden profiileista (ks. Reinsalo & Kaltiala 2019), kuten päädyimme tässä selvityksessä tekemään. Erikoissairaanhoidon luvut eivät kuitenkaan mene sairaalaopetuksen kanssa aivan yksi yhteen, koska oppilaan on mahdollista jatkaa opiskelua omassa lähikoulussaan tilanteen salliessa myös sairaalassaoloajan.

Luonnollisesti ihanteellisinta kansallisen **vaativan erityisen tuen kokonaiskuvan näkökulmasta** olisi ollut, että tässä selvityksessä olisivat jo olleet mukana kaikki neljä vaativan erityisen tuen toimijaa. Myönteisenä kuitenkin huomioitakoon, että Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin kuusi opetusyksikköä ovat antaneet tietonsa tilastointipäivänä 25.11.2020 (koosteet annetuista tiedoista esitellään kullekin toimijalle kevään 2021 aikana). Jatkossa olisi mielenkiintoista **laajentaa tilastointi myös yksityisten koulukotien yhteydessä toimiviin koulukotikouluihin**.

3 SAIRAALAOPETUS

3.1 Sairaalaopetusyksiköt ja opetushenkilöstö

Perusopetuslain mukaan erikoissairaanhoidossa olevan esi- tai perusopetusikäisen oppilaan opetus tulee **ensisijaisesti** järjestää oppilaan **omassa lähikoulussa** tai esiopetuksen järjestämispäikassa. **Sairaalan sijaintikunnalla** on kuitenkin velvollisuus järjestää sairaalassa potilaana olevalle oppilaalle opetusta oppilaan terveydentilan määrittämässä rajoissa.

Perinteisesti sairaalaopetuksen **tehtävänä** on ollut tarjota opetusta osastohoidossa oleville esi- ja perusopetusikäisille oppilaille. Vuoden 2013 **perusopetuslakimuutos** laajensi sairaalaopetuksen kattamaan laajemmin erikoissairaanhoidossa olevat oppilaat, mikäli opetuksen järjestäminen ei muista tukitoimista huolimatta ole oppilaan edun mukaista. Käytännössä tämä tarkoittaa **avo-opetuksessa olevien oppilaiden opetusta** sairaalaopetusyksikössä, mikäli oppilaan kotikunta ei muutoin pysty järjestämään oppilaan tarpeiden mukaista opetusta. Avohoidossa olevista oppilaista on vakiintunut käyttöön termi ”avo-oppilas” (aiemmin myös polikliininen oppilas). Sairaalaopetusta voivat järjestää myös kunnat, joissa sijaitsee erikoissairaanhoidolaissa tarkoitettu erikoissairaanhoidon muu toimintayksikkö. (Perusopetuslaki 4 a §.)

Maassamme oli vuoden 2019 loppuun saakka **25 sairaalaopetusyksikköä** sijoittuneena eri puolille maata siten, että eteläisin yksikkö sijaitsee Raaseporissa ja pohjoisin Rovaniemellä. Alla olevassa luettelossa yksiköt on jaoteltu **yliopistosairaaloiden erityisvastuualueiden** (Valtioneuvoston asetus 156/2017) mukaisesti:

Helsingin yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualue

- Kalliomaan koulu, Tuusula
- Kanervikon koulu, Lahti
- Kimpisen koulu / Saimaan koulu, Lappeenranta
- Keinumäen koulu, Espoo
- Sophie Mannerheimin koulu, Helsinki
- Tammipuiston koulu, Ekparkens skola, Raasepori - Raseborg
- Tähteenkadun koulu / Sairaalanmäen opetusyksikkö, Kouvola
- Zacharias Topeliuskolan, Helsingfors
- Viertolan koulu / Jokirannan opetuspiste, Vantaa

Turun yliopistollisen keskussairaalan erityisvastuualue

- Keskustan yläkoulu / sairaalaopetus, Harjavalta
- Kiinamyllyn koulu, Turku
- Tiilimäen koulu, Pori
- Vaasan sairaalaopetus, Vaasa

Tampereen yliopistollisen sairaalan erityisvastuualue

- Alhoniityn koulu / Pitkäniemen sairaalaopetus, Nokia (lakannut 2020)
- Koivikkopuiston koulu, Tampere

- Nummen yhtenäiskoulu / Ahvenistonharjun koulu, Hämeenlinna
- Ruutipuiston koulu, Seinäjoki

Kuopion yliopistollisen sairaalan erityisvastuualue

- Alavan koulu, Kuopio
- Kukkulan koulu, Jyväskylä
- Urpolan koulu / Mikkelin lyseon koulu, Mikkelä
- Nepenmäen koulun sairaalaopetus, Tikkamäki, Joensuu

Oulun yliopistollisen sairaalan erityisvastuualue

- Kajaanin sairaalakoulu, Kajaani
- Mariankadun koulu, Kokkola
- Tiernan koulu / Sairaalakoulun yksikkö, Oulu
- Rovaniemen sairaalakoulu, Rovaniemi

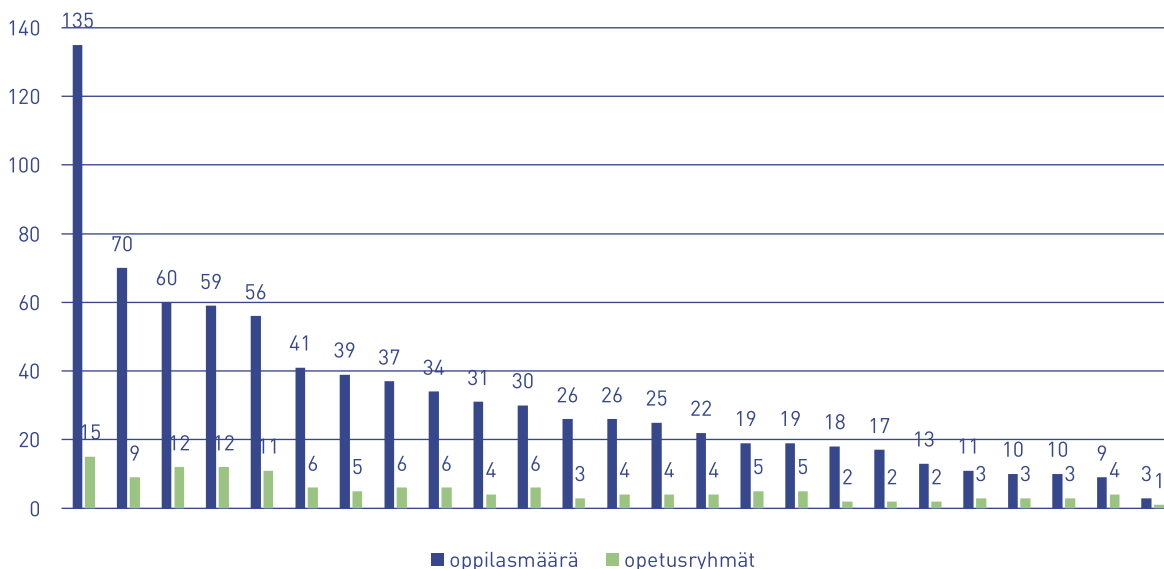
Nykyiset 24 sairaalaopetusyksikköä **sijaitsevat** suurimmalta osin joko **yliopistosairaaloiden tai sairaanhoitopiirien keskussairaaloiden** yhteydessä. Suomessa on 20 sairaanhoitopiiriä (Kuntaliitto 2019). Sairaalaopetusta ei järjestetä Itä-Savon sairaanhoitopiirissä, Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirissä eikä Ahvenanmaan sairaanhoitopiirissä (Ålands hälso- och sjukvård), mutta laki takaa näidenkin alueiden oppivelvollisuusikäisille oikeuden sairaalaopetukseen silloin, kun se tarpeen on. Käytännössä Länsi-Pohjan sairaanhoitopiiristä voidaan osallistua joko Oulussa tai Rovaniemellä järjestettävään sairaalaopetukseen. Itä-Savon sairaanhoitopiiristä mennään Kuopion yliopistollisen sairaalan yhteydessä toimivaan Alavan kouluun ja ahvenanmaalaisten on mahdollista osallistua Turussa toimivan Kiinamyllyn koulun opetukseen.

Sairaalaopetuksessa **työskenteli** tilastointipäivänä 27.11.2019 yhteensä **210 opettajaa**, joista 149 oli erityisluokanopettajia, 37 erityisopettajia ja 24 tuntiopettajaa. Muut päätoimiset opettajat täydensivät eri yksiköissä annettavaa opetusta eri oppiaineissa tai osa-alueilla (lisätietoina esitettiin täydentävä erityisopetus, varhaiskasvatus, vieraiden kielten opetus, tietotekniikan opetus, fysiikan ja kemian opetus sekä käsityön opetus). Opettajien lisäksi sairaalaopetuksessa työskenteli tarkasteluajankohtana **123,5 koulunkäynninohjaajaa**. Eri-tyisluokanopettajista 90,6 %, erityisopettajista 91,9 %, päätoimisista opettajista 70 % ja sivutoimisista opettajista 57,1 % ilmoitettiin **muodollisesti päteviksi**. Koulunkäynninohjaajista tehtävänsä muodollisesti päteviä oli 88,7 %.

Perusopetusta koskevan lainsäädännön (Perusopetuslaki 37 §) mukaan jokaisella koululla on koulun **toiminnasta vastaava rehtori**. Sairaalaopetusyksiköistä 11 (44 %) on itsenäisiä kouluja, joilla on arjen toiminnassa koulun rehtori. Kuudessa yksikössä (24 %) johtaja on virkarehtori ja muissa rehtorin tehtävä kuului johtajan tehtävään erityisluokanopettajuuden rinnalla (niin kutsuttu koulunjohtaja tai luottamusrehtori). Hieman yli puolet sairaalaopetusyksiköistä, 14 yksikköä (56 %), toimi **osana suurempaa yleisopetus- tai erityiskoulua**. Näissä yksiköissä arjessa tapahtuvasta pedagogisesta johtamisesta vastasi rehtorin tukena virka-apulaisrehtorit (12 %) tai varajohtaja/apulaisjohtaja/vastuuopettaja (64 %).

Suurimmassa sairaalaopetusyksikössä työskenteli 34 erityis- tai erityisluokanopettajaa, joilla oli oppilainaan 125 oppilasta. **Pienimmässä** yksikössä työskenteli yksi erityisluokanopettaja kolmen oppilaan kanssa. **Keskimäärin** sairaalaopetusyksikössä työskenteli 8,75 opettajaa.

Suurimmat sairaalaopetusyksiköt ovat suurissa kaupungeissa, joissa usein on myös yliopistollinen sairaala. Sairaalaopetusta tarjotaan **ruotsin kielellä** ennen muuta kaksikielisten sairaanhoitopiirien sairaalaopetusyksiköissä. Oppilaalla on oikeus tarvittaessa saada opiskella maamme virallisilla kielillä. Rovaniemellä on järjestetty tarvittaessa **saamenkielistä** sairaalaopetusta. Kuviossa 1 näkyvät sairaalaopetusyksiköt oppilas- ja opetusryhmämäärittäin.

KUVIO 1: SAIRAALAOPETUSYKSIKÖT OPPILASMÄÄRITTÄIN JA OPETUSRYHMITTÄIN

Sairaalaopetuksessa oli vuonna 2019 kaikkiaan 138 **opetusryhmää**, joista alaluokkien oppilaille (E–6) oli 65 ryhmää ja yläluokkalaisille (7–9 ja lisäopetus) 73 ryhmää. Keskimääräinen opetusryhmän koko oli perusopetuksen alaluokilla 6,8 oppilasta ja yläluokilla 8,7 oppilasta. **Oppilasvaihtuvuus** on sairaalaopetuksessa suurta. Lyhimmillään oppilas on sairaalaopetuksessa yksittäisiä päiviä, toisaalta, etenkin yläluokkien oppilaiden paluu yleisopetuksen kouluun voi yrityksistä huolimatta pitkittyä.

Osassa sairaalaopetusyksiköitä tarjotaan opetusta **vain osastohoidossa oleville oppilaille** (esim. erityisen vaativan hoidon yhteydessä olevat sairaalaopetuspalvelut). Osa yksiköistä on seurannut erikoissairaanhoidon muutosta, jossa osastomuotoisesta hoidosta on siirrytty kokonaan polikliinisen hoidon tarjontaan, ja **sairaalaopetusta on vain avo-oppilaille**, koska osasto-oppilaita ei ole. Osastohoidossa oleville oppilaille opetusta tarjoaa 84 % sairaalaopetusyksiköistä (21 yksikköä) ja vastaavasti avo-opetusta 92 % (23 yksikköä).

Kaikki sairaalaopetusyksiköt tarjoavat heille kuuluvaa **lakisääteistä siirtymis- ja palautuskonsultaatiota** nivelvaiheissa oppilaan tullessa sairaalaopetukseen ja palatessa sieltä aiempaan tai hänelle muutoin tarkoituksenmukaisemmaksi katsottuun opetusyksikköön. Ei-sairaalaopetusjaksoilla olevien oppilaiden tukemiseen suunnattua **ennaltaehkäisevää ja tilannearviokonsultaatiota** (yksittäisen oppilaan koulunkäyntiin liittyvää), tarjotaan 18 yksikössä (72 %). Yleisluontoisempaa sairaalaopetuksen **pedagogista konsultaatiota** (yleiset opetusjärjestelyt, ei yksittäistä oppilasta koskevaa), kuten inklusiiviseen toimintakulttuuriin tai psyykkisesti oireilevien oppilaiden kohtaamiseen ja opetusjärjestelyihin liittyvää koulutusta tarjotaan kymmenessä yksikössä (40 %). Lukuvuoden 2018–19 aikana sairaalaopetuksesta tarjottiin **ennaltaehkäisevää ja tilannearviokonsultaatiota kaikkiaan 804 eri, ei-sairaalaopetuksessa olevaan, oppilaaseen liittyen.**

Sairaalaopetuksen **koulupäivähinnat** on määrätty kattamaan sairaalaopetuskustannukset. Oppilaan kotikunta maksaa sairaalaopetuksen järjestäjäkunnalle korvauksen, ”*joka lasketaan kertomalla opetuksesta opetuspäivää kohden aiheutuva keskimääräinen todellinen vuosikutannus niiden päivien määrällä, jolloin sairaalan tai muun erikoissairaanhoidon toimintayksikön sijaintikunta järjestää oppilaalle opetusta*” (Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta 2009, 41 §). Vuonna 2019 sairaalaopetuksen koulupäivähinta oli **halvimmillaan** 94 euroa ja **kalleimmillaan** 279 euroa. **Keskimääräinen sairaalaopetuspäivän hinta** oli 153 euroa. Koulupäivähinnan **suurta vaihteluväliä** selittävät muun muassa erot henkilöstömäärissä, fyysisten tilojen puitteissa sekä siinä, mitä palveluita koulupäivähintaan on sisällytetty. Osa sairaalaopetusta tarjoavista kunnista laskuttaa ennaltaehkäisevästä tilannearviokonsultaatiosta erillisen hinnaston mukaisesti ja osalla sairaalaopetusyksiköitä on asiakaskuntien kanssa sovittu konsultaatiopäivien sisällyttämisestä koulupäivähintaan. Esimerkkinä tästä edellä mainittujen koulupäivähinnaltaan **halvimman ja kalleimman yksikön laskutus**: kalleimmassa kaikki konsultaatiopalvelut ovat kaikille toiminta-alueen kunnille ilmaisia, halvimman koulupäivähinnan ilmoittama yksikkö laskuttaa yksittäisestä kuntakäynnistä jopa 537 euroa.

3.2 Sairaalaopetuksen oppilaat

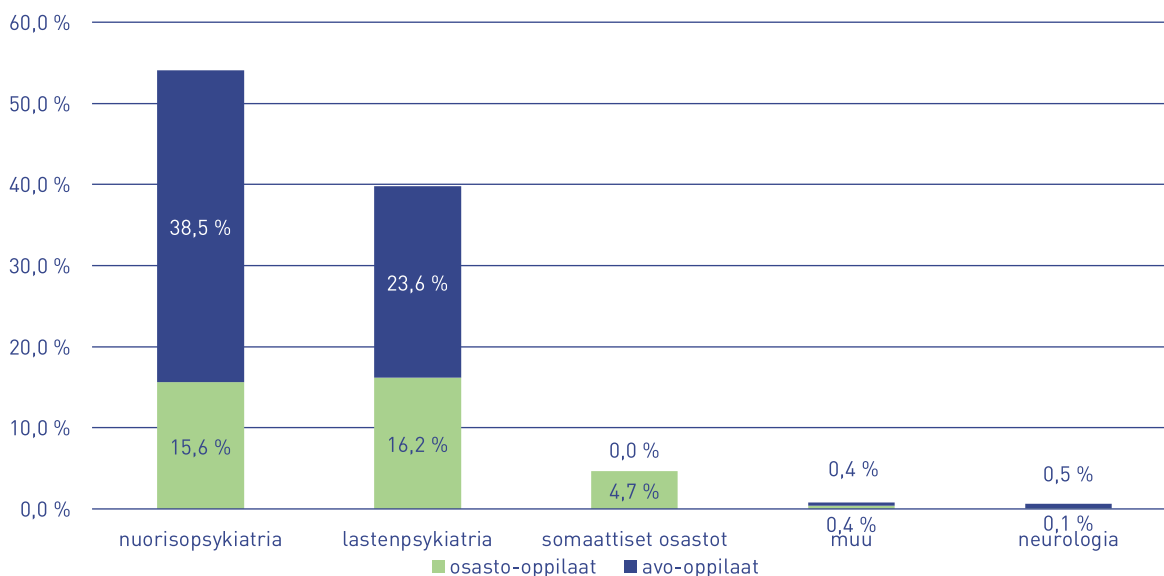
Tilastointipäivänä 27.11.2019 sairaalaopetuksessa opiskeli yhteensä **820 oppilasta**, joista 63 % (514) avo-oppilaina ja 37 % (306) osastolta opetukseen osallistuvina. Kaikkiaan lukuvuoden 2018–2019 aikana sairaalaopetuksessa opiskeli 3449 oppilasta eripituisilla jaksoilla. Taulukossa 1 näkyvät eritellyt oppilasmäärät.

TAULUKKO 1: SAIRAALAOPETUKSESSA 27.11.2019 OPISKELLEET OPPILAAT

	yhteensä	tyttöjä	yleinen tuki	tehostettu tuki	erityinen tuki	pidennetty oppivelvollisuus	VSOP
esiopetus	3	3	2	1	0	0	0
1.lk	26	3	7	4	15	0	0
2.lk	49	16	7	4	38	2	7
3.lk	47	6	9	5	33	1	2
4.lk	65	19	7	8	50	3	5
5.lk	70	23	7	6	57	0	5
6.lk	83	31	19	4	60	4	10
7.lk	95	43	30	17	48	0	11
8.lk	133	80	42	34	57	0	48
9.lk	244	155	56	73	115	4	123
lisäopetus	5	1	1	2	2	0	3
yhteensä	820	380	187	158	475	14	214

Sairaalaopetuksen oppilaista **alaluokkalaisia** oli 41 % ja **yläluokkalaisia** 58 %. Edellä mainittujen lisäksi opetukseen osallistui yksittäisiä esi- ja lisäopetusoppilaita (esiopetusoppilaita 0,4 % ja lisäopetuksen oppilaita 0,6 %). Alaluokkien oppilaista oli **tyttöjä** 29 % ja yläluokilla 59 %. **Poikien** on esitetty olleen aina yliedustettuina erityisopetuksessa (Jahnukainen 2006; Jahnukainen, Kivinen & Kortelainen 2020, 80; Pulkkinen, Kirjavainen & Jahnukainen 2020,

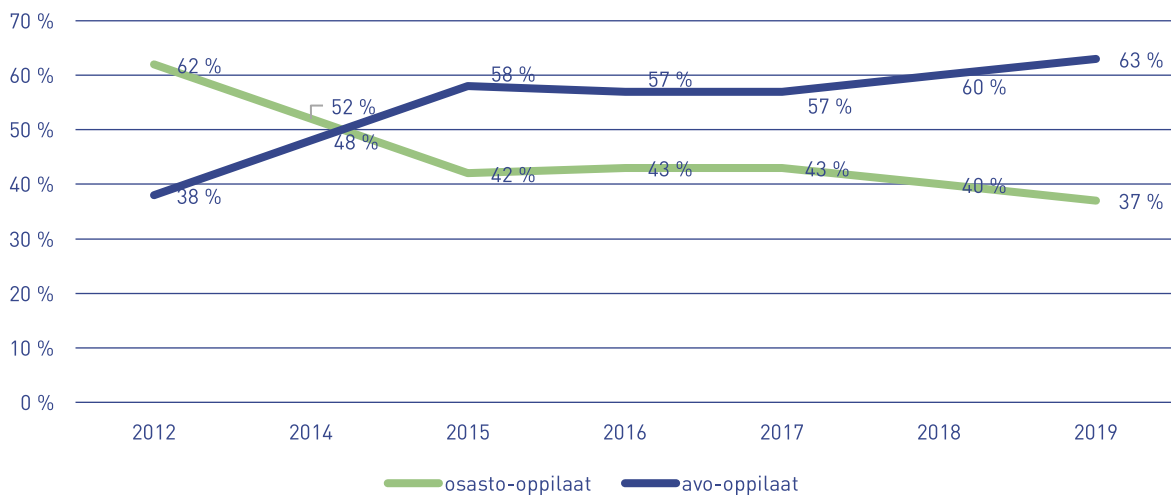
302]. Koska oppilaat tulevat sairaalaopetukseen erikoissairaanhoidon potilaaksioton kautta, voidaan **sukupuolijakaumaa** tarkastella hoitoon otettujen potilaiden sukupuolen kautta: Vuonna 2015 **lastenpsykiatriseen** osastohoitoon otetuista potilaista 73 % oli poikia (Huikko ym. 2017, 35). Avohoidossa tilanne oli samankaltainen; poikia oli kaksinkertainen määrä tyttöihin verrattuna (emt., 33). **Nuorisopsykiatrisessa** hoidossa olevista potilaista suurin osa on tyttöjä. Nuorilla voi ilmetä hoidon aikana viiltelyä tai vastaavaa itsetuhoista käyttäytymistä, psykoosioireita, masennusta, impulssikontrollin ongelmia, ahdistuneisuutta tai keskittymisvaikeuksia. (Reinsalo & Kaltiala 2019.) Kuviossa 2 esitämme ne erikoissairaanhoidon tahot, joilta oppilaat tulevat sairaalaopetukseen, sekä **osasto-oppilaiden ja avo-oppilaiden keskinäiset jakaumat sektoreittain**.

KUVIO 2: SAIRAALAOPETUKSEN OPPILAIDEN TULOJAUSTAT

Oppilaat tulevat sairaalaopetukseen pääsääntöisesti **psykiatrisin perustein**. Kaikista tilastointipäivän oppilaista 94 % tuli sairaalaopetukseen joko lasten- tai nuorisopsykiatrisilta poliklinikoilta tai osastoilta. Noin 5 % oppilaista oli osastohoidossa **somaattisin** ja alle 1 % **neurologisin** perustein. Lapset kuuluvat **lastenpsykiatrian** piiriin 13 ikävuoteen saakka, minkä jälkeen he siirtyvät **nuorisopsykiatrian** asiakkaiksi (Aalto-Setälä ym. 2020, 26). Perusopetuksessa tämä tarkoittaa, että seitsemäsluokkalaisista alkuvuodesta syntyneet kuuluvat heti lukuvuoden alusta nuorisopsykiatrian piiriin, loppuvuodesta syntyneillä siirtyminen nuorisopsykiatriseen hoitoon voi tapahtua kesken lukuvuoden. Erikoissairaanhoidossa kuitenkin suunnitellaan **hoitoprosessit aina yksilöllisesti** ja räätälöidään tarkoituksenmukaisin mahdollinen ratkaisu nuoren kokonaistilanne ja hyvinvointi huomioiden.

Osastohoidossa tilastointipäivänä 2019 olleiden sairaalaopetuksen oppilaiden osuus oli 37 %. Näin enemmistö oppilaista (63 %) tuli sairaalaopetukseen muualta kuin osastoilta. Kotoa tai sijoituspaikastaan sairaalaopetukseen osallistuvien **avo-oppilaiden osuus** on ollut viime vuodet kasvava. Avo-oppilaiden määrä on seitsemän vuoden tarkasteluvälillä ylittänyt osastolta opetukseen osallistuvien määrän: vuonna 2012 osasto-oppilaita oli vielä 62 % (Tilus 2018, 122) nykyisen 37 % sijaan. **Erikoissairaanhoido** on muuttunut yhä avohoitopainotteisemmaksi, minkä mukaisesti lasten- ja nuorisopsykiatriset osastopaikat ovat valtakunnallisesti vähentyneet (Kaukonen & Repokari 2016, 440; Pylkkänen & Haapasalo-Pesu 2016, 447). Kuviossa 3 näkyy osasto- ja avo-oppilaiden suhteellisten osuuksien kehitys (vuoden 2013 tiedot puuttuvat).

KUVIO 3: OSASTO- JA AVO-OPPILAIEN SUHTEELLISTEN OSUUKSIEN KEHITYS SAIRAALAOPETUKSESSA 2012–2019 (SAATSI 2016; SAATSI & VÄLIPAKKA 2017; TILUS 2018, 122; HUUSKO & ÄÄRELÄ 2018, 2019)

Osastohoidosta sairaalaopetukseen tulleista oppilaista 42,8 % tuli nuorisopsykiatriselta ja 43,8 % lastenpsykiatriselta osastolta. 12,8 % osasto-oppilaista tuli sairaalaopetukseen somaattisia sairauksia hoitavilta osastoilta. Muina tuloväylinä olivat neurologinen osasto (0,3 %) ja muut-luokka (1 %), joka tässä tarkoitti sairaalaopetusta, johon osastohoidon kautta tulee yksittäisiä oppilaita ”kehitysvammaisten hoitoyksiköstä” (tilaston antajan käyttämä termi). **Avo-oppilaiden tulotaustana** nuorisopsykiatrian osuus nousi lastenpsykiatriaa suuremmaksi: 61,2 % oppilaista on nuorisopsykiatrisen poliklinikan ja 37,4 % lastenpsykiatrisen poliklinikan potilaita. Avo-oppilaista 0,8 % tuli sairaalaopetukseen neuropsykiatrisen poliklinikan kautta ja 0,6 % muuta väylää. Muu väylä tarkoittaa tässä ei-erikoissairaanhoidon perusteella avo-oppilaisiksi otettuja oppilaita.

Neuropsykiatristen häiriöiden piiriin voidaan erikoissairaanhoidossa laskea kuuluviksi psykiatriset häiriöt, joiden taustalla on keskeisesti neurobiologisia tekijöitä. Tällaisia ovat autismikirjon häiriöt, kuten Aspergerin oireyhtymä, aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöt, nykimishäiriöt, kuten Touretten oireyhtymä sekä monimuotoiset oppimiskyvyn ja kehityksen häiriöt. (Lämsä ym. 2015, 6; ks. myös Autismiliitto 2020.) Potilaiden kirjo on laaja ja työnjako eri erikoisalojen välillä vaihtelee. **Lastenneurologia** hoitaa yleensä oppimisen vaikeuksiin painottuvia neuropsykiatrisia häiriöitä, kun taas **lastenpsykiatria** vastaa potilaista, joilla on neuropsykiatrisen diagnoosin lisäksi esimerkiksi käytöshäiriöitä. (Lämsä ym. 2015, 18; ks. myös Huttunen 2018a.)

Nuorisopsykiatrinen avohoito on lisääntynyt. Samoin on kasvanut palveluiden tarjonta ja hoidon piiriin tulleiden nuorten määrä. Niin ikään hoidossa olevien potilaiden ongelmat ovat moninaistuneet. Nuorten mielenterveyshäiriöt ovat mitä todennäköisimmin alihoidettuja. (Reinsalo & Kaltiala 2019, 1959.) Alaikäinen henkilö voidaan määrätä tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon esimerkiksi psykoottisuuden, vaikea-asteisen itsetuhoisuuden, vakava-asteisen laihuushäiriön tai vakava-asteiseen mielenterveyden häiriöön liittyvän itsetuhoisen päihteiden käytön vuoksi. (Huttunen 2018b; ks. myös Kauppila 2019.)

Taulukossa 2 on nähtävissä yksityiskohtaisemmat tiedot osastoilta sairaalaopetukseen osallistuneista oppilaista. Erikoissairaanhoidon oppilaista osastoilta koulua kävi tilastointipäivänä **306 oppilasta**, joista tyttöjä oli 54,9 % ja poikia 45,1 %. Alaluokkalaisista osasto-oppilaista 35,2 % oli tyttöjä, kun taas yläluokilla tyttöjen määrä on kaksinkertaistunut 71,4 prosenttiin. Jäsensimme sukupuolijakaumaa Taulukon 1 yhteydessä erikoissairaanhoidon potilaaksiottotietojen kautta. **Pidennetyn oppivelvollisuuden** oppilaita sairaalaopetuksen kaikista oppilaista oli 1,7 % ja osasto-oppilaista 2,0 %. **Vuosiluokkiin sitomattoman opetuksen** järjestelyissä oli kaikista oppilaista noin neljännes (26,1 %) ja osasto-oppilaista 10,8 %. Yhdeksäsluokkalaisista sairaalaopetuksen oppilaista yli puolella (50,4 %) oli VSOP-päätös, osasto-opetuksessa 31,7 %:lla.

TAULUKKO 2: SAIRAALAOPETUKSEN OSASTO-OPPILAAT 27.11.2019

	yhteensä	tyttöjä	yleinen tuki	tehostettu tuki	erityinen tuki	pidennetty oppivelvollisuus	VSOP
esiopetus	3	3	2	1	0	0	0
1.lk	13	1	7	2	4	0	0
2.lk	19	4	7	2	10	1	0
3.lk	24	4	8	3	13	0	0
4.lk	33	12	8	5	20	1	1
5.lk	28	14	7	3	18	0	1
6.lk	25	15	12	1	12	3	0
7.lk	40	23	18	9	13	0	1
8.lk	61	47	31	18	12	0	11
9.lk	60	45	29	18	13	1	19
lisäopetus	0	0	0	0	0	0	0
yhteensä	306	168	129	62	115	6	33

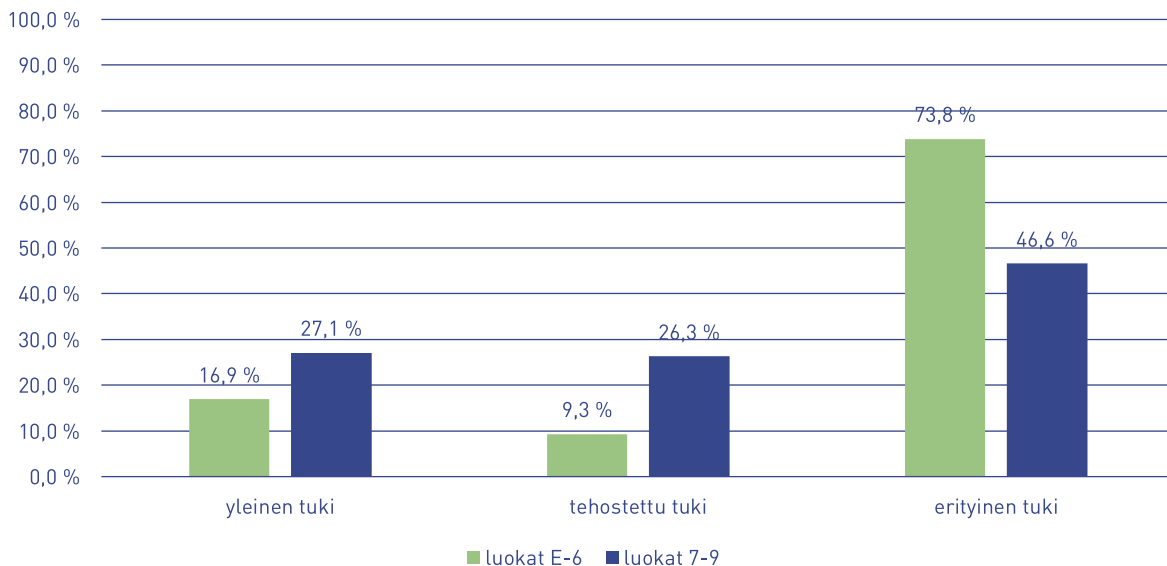
Taulukossa 3 esitämme yksityiskohtaisemmat tiedot sairaalaopetukseen osallistuneista avo-oppilaista. Tilastointipäivänä 27.11.2019 sairaalaopetuksessa opiskeli **514 avo-oppilasta**. Heistä tyttöjä oli 41,2 % ja poikia 58,8 %. Alaluokkien avo-oppilaista oli tyttöjä 24,2 %. Yläluokille siirryttäessä tyttöjen suhteellinen osuus kasvaa myös avo-oppilaiden kohdalla: avo-oppilaista tyttöjä oli yläluokilla 52,4 %. **Pidennetyn oppivelvollisuuden** oppilaita sairaalaopetuksen kaikista oppilaista oli 1,7 % ja avo-oppilaista 1,6 %. **Vuosiluokkiin sitomattoman opetuksen** järjestelyissä oli kaikista avo-oppilaista noin neljännes (26,1 %) ja avo-oppilasta 35,2 %. Yhdeksäsluokkalaisista sairaalaopetuksen oppilaista yli puolella (50,4 %) oli VSOP-päätös, avo-opetuksessa 56,5 %:lla.

TAULUKKO 3: SAIRAALAOPETUKSEN AVO-OPPILAAT 27.11.2019

	yhteensä	tyttöjä	yleinen tuki	tehostettu tuki	erityinen tuki	pidennetty oppivelvollisuus	VSOP
esiopetus	0	0	0	0	0	0	0
1.lk	13	2	0	2	11	0	0
2.lk	30	12	0	2	28	1	7
3.lk	23	2	1	2	20	1	2
4.lk	32	7	0	2	30	2	4
5.lk	42	9	0	3	39	0	4
6.lk	58	16	7	3	48	1	10
7.lk	55	20	12	8	35	0	10
8.lk	72	33	11	16	45	0	37
9.lk	184	110	27	55	102	3	104
lisäopetus	5	1	1	2	2	0	3
yhteensä	514	212	59	95	360	8	181

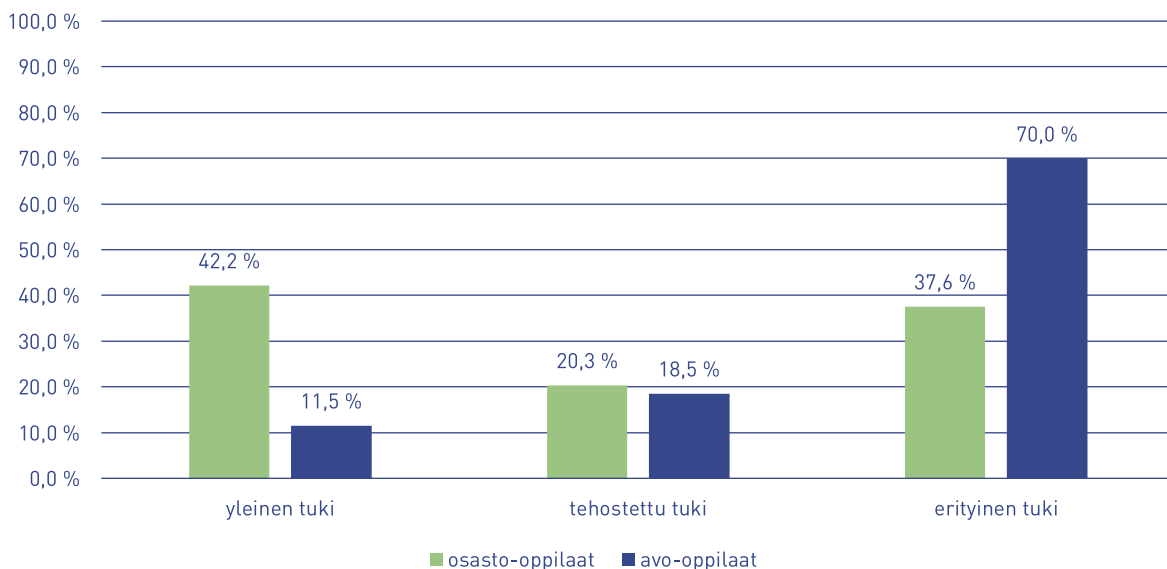
Sairaalaopetuksessa ilmoitettiin olleen lukuvuoden 2018–2019 aikana yhteensä **1033 kirjattua vaara- ja uhkatilannetta**. Tilanteet painoutuivat alaluokkien oppilaisiin (93,3 %). Henkilöstö oli saanut koulutusta pääsääntöisesti kahteen toimintatapamalliin (AVEKKI ja MAPA).

Kuviossa 4 esitämme sairaalaopetuksen oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasot alaluokkien (E–6) ja yläluokkien (7–9) osalta. Sairaalaopetuksen oppilaista suurin osa on **erityisen tuen tasolla**. **Alaluokkien oppilaista** 73,8 % opiskelee erityisessä tuessa, 9,3 % tehostetussa tuessa ja 16,9 % yleisessä tuessa. **Yläluokkien oppilaista** erityisessä tuessa on 46,6 %, tehostetussa tuessa 26,3 % ja yleisessä tuessa 27,1 % oppilaista.

KUVIO 4: SAIRAALAOPETUKSEN OPPILAIDEN OPPIMISEN JA KOULUNKÄYNNIN TUEN TASO PERUSOPETUKSEN LUOKILLA E-6 JA 7-9

Kuvio 5 havainnollistaa suurimman osan osasto-oppilaista opiskelevan yleisen tuen tasolla ja enemmistön avo-oppilaista erityisen tuen tasolla. **Osasto-oppilaista** 42,2 % on yleisessä tuessa. Tehostetussa tuessa osasto-oppilaista on 20,3 % ja erityisessä tuessa 37,6 %. **Avo-oppilailla** korostuu erityisen tuen taso, jolla opiskelee 70 % avo-oppilaista. Yleisessä tuessa on 11,5 % ja tehostetussa tuessa 18,5 % avo-oppilaista. Tätä eroa voidaan jäsentää **osasto- ja avo-oppilaaksitulo prosessien eroilla**. Erikoissairaanhoidon osastojakso voi olla seurausta akuutista muutoksesta sairaudessa, joka ei ole näyttäytynyt koulussa siinä määrin, että oppilas olisi tarvinnut tukea koulunkäyntiinsä tai oppimiseensa. Sen sijaan avo-opetuksessa opetuksenjärjestäjällä on ensisijainen velvollisuus pyrkiä järjestämään oppilaan opetus hänen lähikoulussaan, mikäli se on mahdollista. Näin oppilaalle on myös tehty laajempia tukitoimia. Nämä **tehdyt tukitoimet** näkyvät suurempina erityisen tuen päätösmäärinä.

KUVIO 5: SAIRAALAOPETUKSEN OSASTO- JA AVO-OPPILAIDEN OPPIMISEN JA KOULUNKÄYNNIN TUEN TASOT OSASTO- JA AVO-OPETUKSESSA

3.3 Sairaalaopetuksen keskeisin merkitys ja haasteet johtajien kuvaamana

Sairaalaopetuksen keskeisin merkitys ajassamme

”Avohoidollisuuden lisääntyessä erikoissairaanhoidossa, ovat paineet sairaalaopetukseen kasvaneet. Yhä vaikeammin oireilevat oppilaat ovat avohoidon piirissä ja näin ollen he yrittävät opiskella omissa kouluissaan. Haasteet opintojen onnistumisessa ovat kuitenkin suuret ja yhä useammin käännytään sairaalaopetuksen puoleen. Oppilaat tarvitsevat sairaalaopetuksen mahdollistamaa tukea koulunkäyntikykyä vahvistamiseksi ja kouluakäymättömyyden / syrjäytymisen ehkäisemiseksi.”

Sairaalaopetuksen lakisääteinen tehtävä **pohjautuu erikoissairaanhoidossa olevien lasten ja nuorten opetuksen järjestämiseen**. Niin ikään lakisääteistä työtä ovat **nivelvaiheiden tukemiset** sairaalaopetukseen ja oppilaan palatessa ensisijaisesti takaisin lähikouluunsa, mutta myös muuhun opetuksenjärjestäjän osoittamaan, oppilaalle tarkoituksenmukaisimmaksi katsottuun opetusyksikköön. Esi- ja perusopetusikäisellä lapsella ja nuorella on **oikeus opetukseen sairautensa luonteesta riippumatta**, ja viime kädessä opetus mahdollistetaan sairaalaopetuksessa.

”Sairaalaopetuksen järjestämiseen erikoissairaanhoidossa oleville oppilaille. Vaativan erityisen tuen oppilaiden kohdennettuun ohjaamiseen ja konsultaatioon. Psykkisesti, somaattisesti ja neurologisesti oireilevan oppilaan tukemiseen ja ohjaamiseen. Erityinen osaamisalueemme on psyykkisesti ja käytöksellä oireilevien oppilaiden tukeminen ja ohjaaminen.”

Johtajat kuvasivat sairaalaopetusta moninaisena oppilaan **kokonaisvaltaiseen kasvuun, kuntoutumiseen ja oppimiseen kytkeytyvänä kuntouttavana** opetuskokonaisuutena. **Tehtäväkuva** laajeni vuoden 2014 alussa, jolloin sairaalaopetus ulotettiin lakisääteisesti koskemaan myös avohoidossa olevia oppilaita. Sittemmin tehtäväkuva on **edelleen laajentunut konsultatiivisten palveluiden myötä**.

”Palveluamme tarvitaan: Sairaalan lapsen ja nuoren kohtaaminen, sairaalan lapsen koulunkäynnin järjestäminen, koulunkäyntikyvyn tukeminen ja perheen tukeminen lapsen sairastuessa. Psykkisesti oireilevan lapsen ja nuoren kohtaaminen, koulunkäyntikyvyn kuntouttaminen, moniammatillinen yhteistyö. Nepsy-lapsen ja -nuoren kohtaaminen, tukeminen kouluarjessa ja arjen toimintakyvyssä, koulunkäyntikyvyn kuntouttaminen sekä moniammatillinen yhteistyö. Kouluakäymättömät oppilaat ja koulunkäyntikyvyn tukeminen, yhteistyö vanhempien kanssa, verkostoyhteistyö hoitavien tahojen kanssa. Konsultointi sairaanhoidopiirimme alueella edellä mainittujen oppilasryhmien koulunkäynnin haasteissa. VIP- ja VAATU-työskentely.”

”Olemme maakunnissa vahvoja asiantuntijoita psyykkisesti oireilevien sekä haastavasti käyttäytyvien opetuksessa ja tuen järjestelyissä jatkossakin. Avo-opetuksen tarve lisääntyy. Yleisopetuksen koulujen lisääntyvät avoimet oppimisympäristöt lisäävät nepsy-oppilaiden määrää sairaalaopetuksessa.”

Sairaalaopetus tuottaa **opetus- ja tukipalveluita**, joiden avulla oppilas voi **edetä terveytensä sallimissa rajoissa opinnoissaan erikoissairaanhoidossa ollessaan** sekä mahdollisimman pian kokonaistilanteen sallimassa **omassa lähikoulussaan**. Sairaalaopetus tarjoaa opetusta

niin pitkään kuin oppilaan terveydentila vaatii, mutta lähtökohtana on aina oppilaan mahdollisimman nopea paluu omaan kouluun ja opetusryhmäänsä, kunhan tuki siellä on riittävää.

*”PoL 4 a erikoissairaanhoidossa olevan oppilaan opetus. Tarjota oppilaalle, opettajalle ja koululle vahvistettua, konsultatiivista tukea oppilaan opiskelun ja koulunkäynnin suunnittelu-
miseksi sekä tueksi lähikouluperiaatteen mukaisesti.”*

”Keskeisin merkitys on löytää yhteistyön kautta vaativan erityisen tuen oppilaille heidän koulupolkuun tukevia asioita. Sairaalaopetuksella on oma roolinsa hoidon tukena. Konsultaation kautta tuemme oppilaan mahdollisuuksia käydä lähikouluun. Haasteet lähikouluilla ovat moninaistuneet ja lisääntyneet ja tukea sinne tosiaankin tarvitaan.”

”Olemme ensisijaisesti tietenkin monella tapaa apua tarvitsevien oppilaiden auttamiseen. Sairaalakouluna meidän ryhmät ovat pienet ja opettajalla on mahdollisuus nähdä oppilas vähän syvemmältä ja on aikaa myös kuunnella ja nähdä oppilas. Samalla myös ”kotikoulujen” akuuttien tilanteiden helpottamiseen. Yksittäinen oppilas on saattanut estää koko luokan tavoitteellisen toiminnan ja todella haasteellisen ja mahdollisesti myös väkivaltaisen oppilaan poistuminen luokasta hetkeksi voi helpottaa usein koko muun luokan toimintaa.”

Sairaalaopetuksen oppilaista enemmistö osallistuu nykyisin opetukseen muualta kuin osastoilta. Näiden **avo-oppilaiden osalta** tehtävänä korostuu myös oppilaiden **syrjäytymisen ehkäiseminen yksilöidympää** opetusta tarjoamalla.

”Tukemaan oppilaiden koulupolkuja sairaalajakson tutkimusten/hoidon aikana, tarjota avo-oppilaspaikkoja suurimmin syrjäytymisvaarassa oleville, moniammatillinen verkostotyö oppilaiden asioissa ja ohjaus- ja neuvontapalvelua kaupungin kouluille, valtakunnallinen edistyskäsitys (kouluttautuminen ja uusimman tiedon eteenpäin viejä).”

”Olisi hyvä, että sairaalaopetuspaikkoja olisi tarjolla myös ns. avo-oppilaille eli tätä tukevaa koulumuotoa voitaisiin tarjota niille oppilaille, joilla koulunkäynti ei mitenkään suju omalla koululla. Pystyttäisiin antamaan koulupaikka mahdollisimman pian tarpeen ilmetessä eikä tulisi esim. pitkiä poissaoloja koulusta.”

Sairaalaopetuksen keskeisimmät haasteet ajassamme

Sairaalaopetuksen johtajien, kuten Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujenkin johtajien, näkemykset haasteista jakautuivat **kolmeen kategoriaan**: 1) perustehtävään, oppilaisiin ja opetuksen järjestämiseen liittyviin haasteisiin, 2) resursseihin ja rakenteisiin liittyviin haasteisiin sekä 3) oman vaativan erityisen tuen osaamisen ylläpitoon ja lisäämiseen liittyviin haasteisiin. Säilytimme aineisto-otteet ehyempinä sen sijaan, että olisimme pilkkoneet niitä enemmän yksittäisiin kategorioihin rajautuviksi; ulottuvuudet limittyvät toisiinsa, kuten sisällöt tekevät arjen koulutyössäkin.

Perustehtävään, oppilaisiin ja opetuksen järjestämiseen liittyvät tekijät

”Tuntuu, että yhä huonokuntoisempia ovat oppilaat. Ei tahdo meidänkään osaaminen riittää enää siihen, että oppilaat saisivat oppivelvollisuuttaan eteenpäin, niin huonokuntoisia on jo paljon. Vain yksittäisiä tunteja tai vajaita oppitunteja osallistutaan opetukseen, ja hoitaja joskus mukana, että onnistuisi sellainenkaan.”

Oppilaiden **koulunkäyntikyky** (ks. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 31–32; Puustjärvi 2017, 38–42; Puustjärvi & Luoma 2019), joka on aiemmissa aineisto-otteissa käsitteenä jo esiintynytkin, on joskus niin alentunut, että terveydentila voi estää opiskelun jopa sairaalaopetuksessa. Oppilaiden kuvataan voivan **moninaisesti huonommin** kuin aiemmin, niin ikään vakavankin oireilun kuvataan varhentuneen koskemaan jopa koulutulokkaita.

”Erittäin huonokuntoisten oppilaiden koulunkäynnin sujuminen ja opinnoissa eteneminen, kun voimat eivät riitä kuin muutaman tunnin koulupäiviin.”

”Nämä aivan pienet, todella sairaat lapset, joiden kanssa aikuiset ja järjestelmät tuntuvat olevan aivan keinottomia. Kuka heitä auttaa, kun vanhemmat saavat päättää hoidon tarpeesta, vaikka voivat oireilla itse vakavasti päihteillä tai muutoin elämänhallinta hukassa. Tai kun huoltaja tai huoltajat pyytävät apua, mutta heille ei ole tarjota apua, ei ole paikkoja osastolla eikä resurssia oikein missään mitään. Koulussa sitten yritämme pärjätä päivästä toiseen ja toivomme, että jotain muuttuisi parempaan.”

”Lasten psyykkisen voinnin tasaaminen riittävästi, jotta paluu omaan kouluun onnistuisi. Opiskelu lapsen tarpeiden mukaan ei aina vastaa opetussuunnitelman tarpeita + oppilaan koulukuntauisuuden heikko tila, yhä huonokuntoisempia oppilaita. Perheiden huono vointi, nuorelle ei pystytä antamaan tarvittavaa tukea.”

Etenkin nuorten **opiskelua haittaavat alhainen koulunkäyntikyky ja sitä myötä koulunkäynnin epäsäännöllisyys ja pitkätkin poissaolojaksot koulusta**. Haasteellisimmaksi koetaan poissaolevan oppilaan tavoittaminen ja saaminen takaisin koulutyöhön. Harvinaisena ei näyttäyty sellainenkaan, että oppilas ei suostu enää sairaalaopetuksesta siirtymään takaisin yleisopetuksen kouluun. **Tuen järjestäminen oppilaille heidän omiin kouluihinsa** kuvataan usein haasteelliseksi, ja johtajat peräänkuuluttavatkin oppilaiden lisääntyneistä ongelmista kirjoittaessaan lisäresursseja myös kuntien kouluihin, jotta niillä olisi minkäänlaisia edellytyksiä vastata moninaisten oppilaidensa tarpeisiin (ks. Määttä, Pelkonen, Lehtisare & Määttä 2020; myös Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014).

”Miten auttaa ja tukea koulua käymättömiä? Oppilas ei mene valtavan suureen kouluunsa, koska ei koe saavansa riittävää tukea. Ei kannettu oppilas koulussa pysy.”

”Voi myös olla tosi rankkoja kiusaamistaustoja, joiden vuoksi oppilas ei suostu palaamaan enää kouluun. On työvoitto saada oppilas edes sairaalaopetukseen klinikkaopetukseen. Tosi suuria joustoja ja vastaantuloja on tehtävä.”

Resursseihin ja rakenteisiin liittyvät tekijät

”Ajoittain haasteita vastata kentän suureen haasteeseen. Itse luokkamuotoinen sairaalaopetus sujuu mallikkaasti. Tukipalveluiden tarve on suuri ja se ruuhkautuu sekä kuormittaa henkilökuntaa.”

Sairaalaopetukseen kohdistuvat niin määrällisesti kuin laadullisesti **suuret odotukset** yleisopetuksen kouluista. Sairaalaopetuksen **erityisluonne** pohjautuu tiiviiseen yhteistyöhön **erikoissairaanhoidon** kanssa. **Muutokset** erikoissairaanhoidon hoitokäytänteissä heijastuvat sairaalaopetuksen arkeen ja haastavat opetusta ja kuormittavat sairaalaopetuksen henkilöstöä yhä huonommin voivien oppilaiden kanssa. Sairaalaopetuksen johtajien kuvauksissa

toistuivat maininnat ja viitteet **hoidon koetusta puutteellisuudesta tai jopa puuttumisesta kokonaan**, kuten jo aiemmassakin ilmeni.

”Kun ei oppilas saa tarvitsemaansa hoitoa, oireilee hän meillä täällä koulussa. Emme ole lääkäreitä tai erikoissairaanhoitajia. Ei kuntouttavalla opetuksellakaan ihmeitä sairaiden lasten kanssa tehdä, vaikka opettajat ja ohjaajat osaavia ja kokeneita ovatkin. Tarvitaan hoidon tuki, ja se heikkenee koko ajan. Odotan, että tämä huomattaisiin ja suunta muuttuisi. Sairaalaopetus on vain osaavaa opetusta ilman hoidon tukea. Meillä on enemmän aikuisia ja siksi pärjäämme, mutta onko se lapsen etu?”

”Päivittäisen hoidon tuki puuttuu suurimmalla osalla oppilaista. Tarvetta voi olla paljonkin, mutta hoitoa ei saa. Lääkäreistä on pulaa, laukkulääkärit vaihtavat paikkakuntaa, nämä kaikki näkyvät oppilaissa ja myös henkilöstön väsymisenä ja turhautumisena. Tunne, ettei apua ole saatavilla, että pitää vain selvitä päivästä toiseen ilman, että pahempia tapahtuu.”

”Erikoissairaanhoidon muutosten tuomat haasteet: Osastojaksohoitojen lyheneminen, hoidon resurssit. Hoidon saatavuus heikentynyt lisääntyvien läheteiden vuoksi. Hoitajaksot todella lyhyitä ja usein oppilaan polikliinisen hoidon tueksi suositellaan opiskelupaikkaa sairaalakoulussa. Käytäntöä pitkät jonot hoitoa odottaessa, lääkäripula, hoitovaihtoehtojen niukkuus verrattuna ongelmakentän jatkuvaan laajenemiseen.”

Perinteisen, luokkamuotoisen osastolta kulkevien oppilaiden opetuksen rinnalle on tullut **jatkuvasti kasvava avo-opetus ja kuntien kouluille suuntautuva konsultatiivinen työ**. Tehtävänkuvan koetaan kasvaneen nopeasti eikä resursseja laajentuneen ja edelleen kansallisen kehittämisen seurauksena laajenevan tehtävän huolehtimiseen ole toistaiseksi osoitettu.

”Alati laajeneva työnkuva ja henkilöstön jaksaminen haastavat. Erittäin vaativa oppilasaines lisää kuormitusta eivätkä resurssit ole lisääntyneet, vaikka tehtävänkuvaa on laajentunut moneen kertaan oman uranikin aikana.”

”Ajan puute rajoittaa ja jopa estää kentän haasteisiin vastaamista. Sairaalakoulun opettajat eivät pysty irtautumaan riittävästi konsultatiiviseen työhön luokan opettamisesta. Konsultoitavan erityisopettajan työtaakka on suuri oman pienryhmän vetämisen ohessa (omat oppilaat jäävät siksi aikaa muiden opettajien ohjaukseen).”

”Pelkkä ’olemassa olevien resurssien uudelleen organisointi’ ei kanna loputtomiin. Pitäisi olla rauha myös perustyölle ja aikaa kouluttautua.”

”Kasvaneisiin haasteisiin vastataan monialaisella yhteistyöllä. Sen rakentaminen on haastavaa, vaatisi koordinoitua. Eri toimijoilla on resurssipula, aikapula, sitouttaminen asiakas- ja yhteistyöhön on vaikeaa.”

”Tämä uusi yhteinen vaativa konsultaatio. Mistä siihen revitään aika! Ei meillä ole resurssia muuhun kuin opetuksen järjestämiseen ja siihenkin tarvittaisiin lisää.”

Vaativalla konsultaatiolla johtaja viittaa neljän vaativan erityisen tuen toimijan yhteiseen, suunnitteilla olevaan konsultaatiomuotoon, jonka *”ensisijaisena tarkoituksena on löytää yhdessä lähitoimijoiden kanssa ratkaisuja lapsen ja nuoren omaan ympäristöön sekä vahvistaa paikallista pedagogista tukea ja monialaista verkostoyhteistyötä”* (VIP-verkosto 2020a).

Johtajien vastauksissa toistuvat **yleisopetuksen koulujen puutteelliset resurssit**, kuten jo aiemman kategorian yhteydessä ilmeni oppilaiden palauttamiseen liittyvien havaintojen kohdalla: Aliresursoituihin kouluihin on vaikeaa palauttaa vaativaa erityistä tukea tarvitsevia oppilaita. **Oppilaat eivät** myöskään aina **suostu palaamaan** aiempaan kouluunsa. Harvinaiselta ei vaikuta sekään, että **koulusta ei suostuta vastaanottamaan** oppilasta takaisin, vaikka ”oppilaan tulee voida 1 momentissa säädettyjen velvollisuuksien lakattua palata siihen opetukseen, johon oppilas osallistui ennen siirtymistään 1 momentissa säädettyyn opetukseen” (Perusopetuslaki 4 a §, 3. mom.).

”Oppilaiden omissa kouluissa isot oppilasryhmät. Käytännön järjestelyiden haasteet (mm. tilat ja tuen järjestäminen). Omien koulujen resursseihin ja myös henkilöstöön liittyvät haasteet tukitoimien toteuttamisessa.”

”Inkluusio on tavoitteemme, ja silti joudumme toteamaan, että moni kohtaamamme sairaanhoitopiirimme [nimi poistettu] alueen oppilas opiskelee edelleen pienryhmässä. Kaupunkimme [nimi poistettu] alueella lakkautetaan vielä viimeisiä kyläkouluja, joissa luokkakoot ovat olleet ihanteelliset. Suurissa kouluissa esimerkiksi ohjaajaresurssi on kaupungin [nimi poistettu] heikon taloustilanteen vuoksi vielä entisestään heikentynyt. Oppilaan arjessa saama tuki ei siis läheskään aina toteudu, joten inklusion ideaan vaikuttaisi olevan pitkä matka. Kaupungissamme olisi vielä paljon tehtävää inklusion saralla.”

Sairaalaopetukseen ei ole välttynyt **säästötoimilta**, ja joillakin alueilla uhka on alati ajankohdainen. Huolta esitettiin myös **alueellisen tasa-arvon** näkökulmasta etenkin pitkien etäisyyksien alueilla, mutta myös joissakin suuremmissa kaupungeissa. **Sijaisten saaminen** vakavasti käyttäytymisellään oireileville oppilaille on koettu vaikeana.

”Tarvittaisiin lisää henkilökuntaa, mutta meilläkin tullaan kunnan säästötoimena mm. vähentämään koulunkäynninohjaajia.”

”Kokeneiden työntekijöiden työpanosta tarvitaan niin moneen asiaan. Konsultatiivisen työn toteuttaminen taloudellisesti tasa-arvoisella tavalla eri alueilla tulisi turvata lainsäädännöllä, tarvitaan korvamerkitty rahoitus kunnille / sairaanhoitopiireille.”

”Pitkät välimatkat ja kuntien palvelurakenteiden erilaisuus haastavat toimintatapoja.”

”Joskus uusi sijainen on jäänyt ensimmäisen päivän jälkeen pois, koska ei ole pärjännyt oppilaidemme kanssa.”

Sairaalaopetuksen johtajien vastauksissa korostuivat nopeat, joskus täysin yllättäen tulevat **erikoissairaanhoidon muutokset**, joilla voi olla suuriakin vaikutuksia oppilaiden opetuksen järjestämiseen. Sairaalaopetuksen tulee ikään kuin **jälkijunassa mukauttaa omaa toimintaansa** organisoimalla opetusjärjestelyitä ja koulunpitoaan uudelleen.

”Suurimpana haasteena on pysyä yhteistyökumppanien muutoksissa mukana ja kehittää omaa toimintaa muutostarpeita vastaaviksi. Muutosta ja muutostarpeita pitäisi pystyä suunnittelemaan yhdessä, mutta aika ja resurssit tulevat usein haasteiksi. Kaikilla on jatkuva kiire ja epävarmuus tulevista.”

Oman vaativan erityisen tuen osaamisen ylläpito ja lisääminen

Sairaalaopetuksen **osaamisella on kysyntää** lähikouluilla. Johtajat kokivat osaamistilanteensa sikäli suhteellisen hyväksi, että sairaalaopetuksella on jo pitkään ollut omia sisäisiä, heidän **itsensä suunnitteleimia ja organisoimia koulutustilaisuuksia**. Niin ikään vuosittain on edelleen, virallisen kansallisen kehittämistoiminnan päätyttyä vuonna 2014, järjestetty talkoovoimin **rehtoreiden neuvottelupäiviä** ja **kansallisia sairaalaopetuspäiviä**, jotka ovat ilman ulkopuolista rahoitustakin parhaimmillaan koonneet yli 200 sairaalaopetuksessa työskentelevää verkostoitumaan ja kouluttautumaan.

”Jotain verkostostamme ja yhteishengestämme kertovat sairaalaopetuspäivät. Toki ihan kaikki eivät ole päässeet osallistumaan, kun rahoituksen tulee löytyä kaupungin omasta kukkarosta. Hienosti meillä otetaan koppia ja järjestetään päiviä talkoohenkisesti, ilman aiemmin olleita hankerahoituksia.”

Sairaalaopetuksen johtajien vastauksissa esiintyi runsaasti mainintoja henkilöstön **substanssiosaamisen ylläpitämisestä, päivittämisestä ja vahvistamisesta**. Samoin huomioiduiksi tulivat uusien sairaalaopettajien täsmäkoulutusten tarpeet. Sairaalaopetuksen henkilöstö osallistuu joillakin alueilla erikoissairaanhoidon koulutuksiin.

”Korona nosti kertoimen kymppiin. Tarvetta on enemmän kuin mahdollisuuksia, mutta jotain hyvääkin, monelta olen kuullut kuinka helppoa olisi osallistua ilmaisiin koulutuksiin, kun niitä järjestetään etänä. Olen itsekin osallistunut oppimisvaikeuskoulutukseen. Hyvää kertausta, mutta ei erityisopettajataustaiselle sinällään mainittavia oppeja. Se onkin usein ongelma: mistä löytää koulutuksia, joissa mennään syvemmälle?”

4 ELMERI-OPETUS

4.1 Elmeri-koulut ja opetushenkilöstö

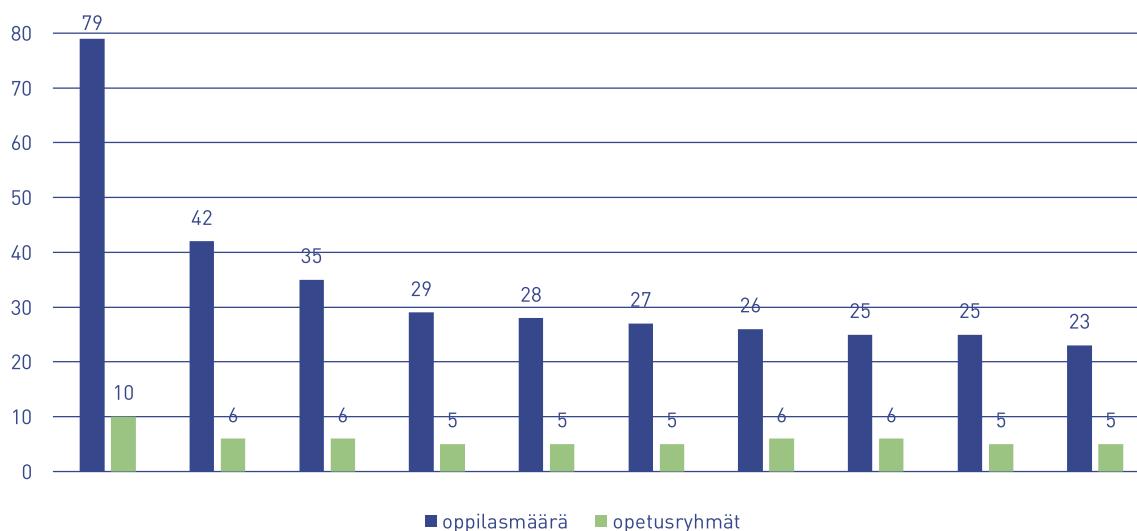
“Erityishuollon palvelujen yhteydessä toimivilla niin sanotuilla Elmeri-kouluilla tarkoitetaan erityiskouluja, jotka ovat aiemmin olleet tai ovat edelleen erityishuoltopiirien ylläpitämiä kouluja ja jotka sijaitsevat erityishuollon palvelujen/sosiaali- ja sairaanhoitopiirien yhteydessä tai fyysisesti lähellä näitä palveluja.” (Lammassaari 2017, 49.)

Maassamme toimii **kymmenen Elmeri-koulua**, joista viisi oli tilastointiajankohtana yksittäisten kaupunkien ylläpitämiä, kolme erityishuoltopiirin ylläpitämiä ja kaksi sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän ylläpitämiä kouluja. Pohjoisin koulu sijaitsee Rovaniemellä ja eteläisin Espoossa:

- Ali-Juhakkalan koulu, Lahti
- Carea-koulu, Kouvola
- Honkalampi-keskuksen koulu, Liperi
- Mylly-Antin koulu, Turku
- Myllärin koulu, Rovaniemi
- Niittyvillan koulu, Seinäjoki
- Rajasalmen koulu, Nokia
- Rinnekodin koulu, Espoo
- Sateenkaaren erityiskoulu, Pieksämäki
- Tiernan koulu, Oulu

Elmeri-kouluista viisi on yksittäisten kaupunkien ylläpitämiä, kolme erityishuoltopiirin ylläpitämiä ja kaksi sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän ylläpitämiä kouluja.

Tilastointipäivänä 27.11.2019 Elmeri-kouluissa työskenteli **61 opettajaa**, joista 57 oli erityisluokanopettajia, kaksi erityisopettajaa ja kaksi päätoimista tuntiopettajaa. Opettajien lisäksi opetushenkilöstöön kuului **210 koulunkäynninohjaajaa**. Erityisluokan- ja erityisopettajista 81,4 % oli **muodollisesti kelpoisia**. Tuntiopettajien tehtävänkuivissa painottui musiikin opetus. **Koulunkäynninohjaajien pätevyysvaatimukset** herättivät keskustelua Elmeri-koulujen rehtoreiden tapaamisessa. Keskustelun seurauksena emme tässä selvityksessä ilmoita koulunkäynninohjaajien osalta pätevyystietoja. Suuri osa Elmeri-kouluista vaatii koulunkäynninohjaajilta perustutkinnon lisäksi muita pätevyysvaatimuksia, kuten vaihtoehtoisten kommunikaatiomenetelmien hallintaa. Näin ollen pelkkä koulunkäynninohjaajan tutkinto on useissa yksiköissä raportoitu epäpätevyyttä osoittavaksi.

KUVIO 6: ELMERI-KOULUT OPPILASMÄÄRITTÄIN JA OPETUSRYHMITÄIN 27.11.2019

Yksiköt ovat yhtä lukuun ottamatta **viiden tai kuuden opetusryhmän kouluja**. Yksi kouluista on selkeästi muita suurempi kymmenen opetusryhmän ja lähes 80 oppilaan oppilaitos. Opetusryhmiä Elmeri-kouluissa oli yhteensä 59. Ryhmistä 43:ssa opiskeltiin **toiminta-alueittain** ja kuudessa **oppiaineittain**, loput kymmenen olivat niin sanottuja **sekaryhmiä**, joissa on molempia edellisiä. Keskimääräinen ryhmäkokoo oli 5,75 oppilasta. Elmeri-kouluissa on huomioitava perusopetusasetuksen 20.11.1998/852 **määräykset oppilasryhmien koosta**: Mikäli ryhmässä on pidennetyssä oppivelvollisuudessa olevia oppilaita, saa ryhmäkokoo olla enintään kahdeksan oppilasta. Vaikeimmin kehitysvammaisista oppilaista muodostetussa opetusryhmässä saa opiskella enintään kuusi oppilasta. Sekaryhmien oppilasryhmän maksimikoko määräytyy sen mukaan, millaista tukea saavia oppilaita ryhmässä on eniten. (Perusopetusasetus 20.11.1998/852.)

Kaikissa Elmeri-kouluissa tehdään jossain määrin **osaamiskeskustystä**. Joissakin yksiköissä osaamiskeskustystä tehdään aktiivisemmin, toisissa vähemmän, vaikka tarve tiedotetaan, ja halua tehdä enemmänkin olisi. Puolessa Elmeri-kouluista annettiin konsultaatiota myös muihin kuin omiin oppilaisiin liittyen: Lukuvuonna 2018–2019 **konsultaatiota** annettiin **113 muulle kuin Elmeri-koulussa opiskelevalle** oppilaalle. **Niveltyötä** oppilaiden omiin kouluihin tehdään kuudessa yksikössä (60 %) ja niveltyötä varhaiskasvatukseen suuntaan seitsemässä yksikössä (70 %). **Täydennyskoulutusta** järjestää kolme Elmeri-koulua (30 %).

Opetuspäivistä perittävä maksu perustuu Elmeri-koulussa oppilaan kotikunnan kanssa tehtyyn vapaaehtoiseen sopimukseen. **Koulupäivähinta** vaihtelee riippuen siitä, onko oppilas koulutuksen järjestäjän jäsenkunnan oppilas, puitesopimusoppilas vai niin sanottu ulkopaikkakuntalainen. Koulupäivähinnan **vaihteluväli** oli lukuvuonna 2018–2019 120 eurosta 192 euroon. **Keskimääräinen** koulupäivähinta oli 160,40 euroa (koulupäivähinnan ilmoitti seitsemän yksikköä kymmenestä).

4.2 Elmeri-koulujen oppilaat

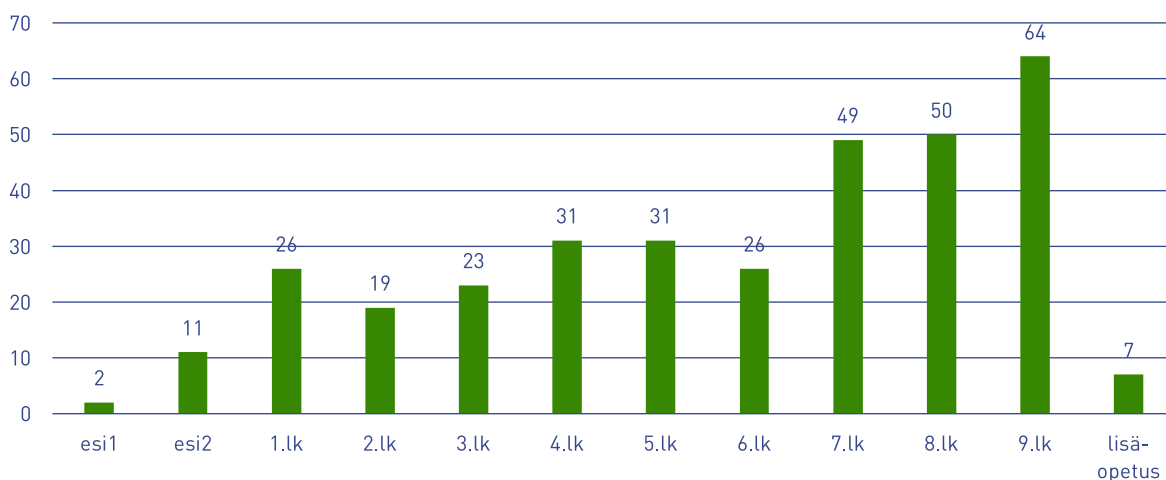
Elmeri-kouluissa opiskeli tilastointipäivänä 27.11.2019 yhteensä **339 oppilasta**, joista valtaosa (86 %) osallistui opetukseen kotoaan koulussa kulkiensa ja 14 % osasto-oppilaina. Lukuvuoden

2018–2019 aikana Elmeri-koulua kävi yhteensä 401 eri oppilasta. Taulukossa 4 näkyvät eritellyt oppilasmäärät.

TAULUKKO 4: ELMERI-KOULUISSA 27.11.2019 OPISKELLEET OPPILAAT

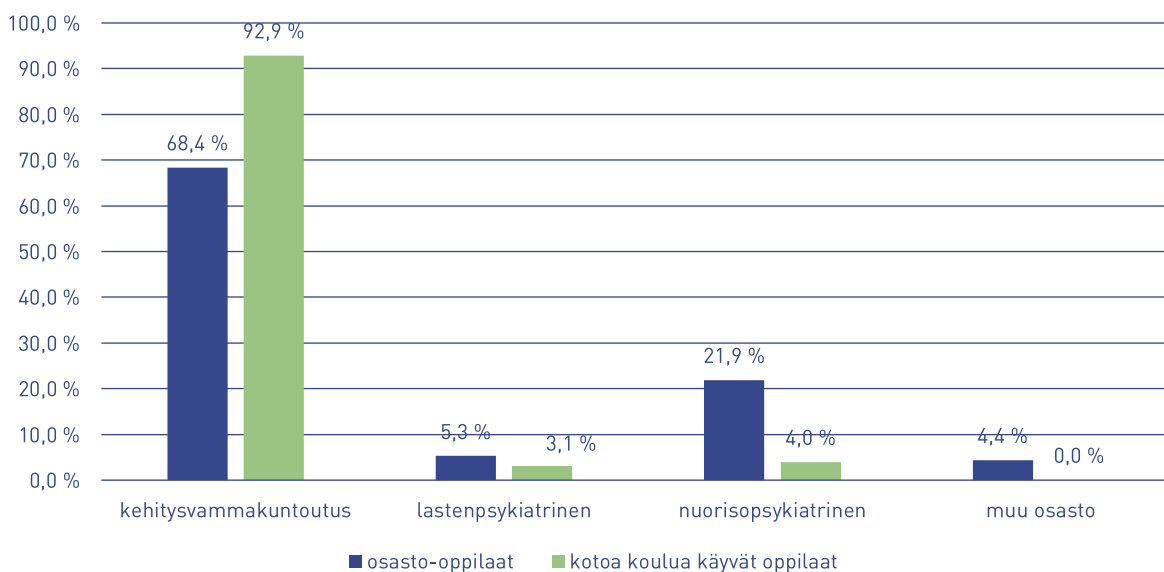
	yhteensä	tyttöjä	yleinen tuki	tehostettu tuki	erityinen tuki	toiminta-alueittain opiskelu	VSOP	kehitysvamma-diagnoosi
esi1	2	1	0	0	2	2	0	2
esi2	11	4	0	0	11	10	0	10
1.lk	26	9	0	0	26	24	0	22
2.lk	19	7	0	0	19	18	0	17
3.lk	23	7	0	0	23	20	0	18
4.lk	31	14	0	1	30	22	0	26
5.lk	31	13	0	0	31	27	0	26
6.lk	26	6	0	0	26	20	1	23
7.lk	49	11	0	0	49	40	1	41
8.lk	50	12	0	0	50	28	2	39
9.lk	64	16	0	0	64	43	6	48
lisäopetus	7	4	0	0	7	6	0	7
yhteensä	339	104	0	1	338	260	10	279

Kaikista Elmeri-koulujen oppilaista **poikia** oli 69,3 % ja **tyttöjä** 30,7 %. **Sukupuolijakauma** noudattaa **kehitysvammaisuuden** sukupuolista ilmenemistä ollen yleisempää pojilla (Westermä, Kaski, Virta, Almqvist & Iivanainen 2013). Myös **neuropsykiatriset häiriöt** ovat yleisempiä pojilla kuin tytöillä (Lämsä ym. 2015, 5). Niin ikään pojat ovat olleet aina yliedustettuina erityisopetuksessa (Jahnukainen 2006; Jahnukainen ym. 2020, 80; Pulkkinen ym. 2020, 302). Oppilasmääriä vuosiluokittain tarkasteltaessa (kuvio 7) havaitaan oppilasmäärien selkeä kasvu yläluokille siirryttäessä.

KUVIO 7: ELMERI-KOULUJEN OPPILAAT VUOSILUOKITTAIN 27.11.2019

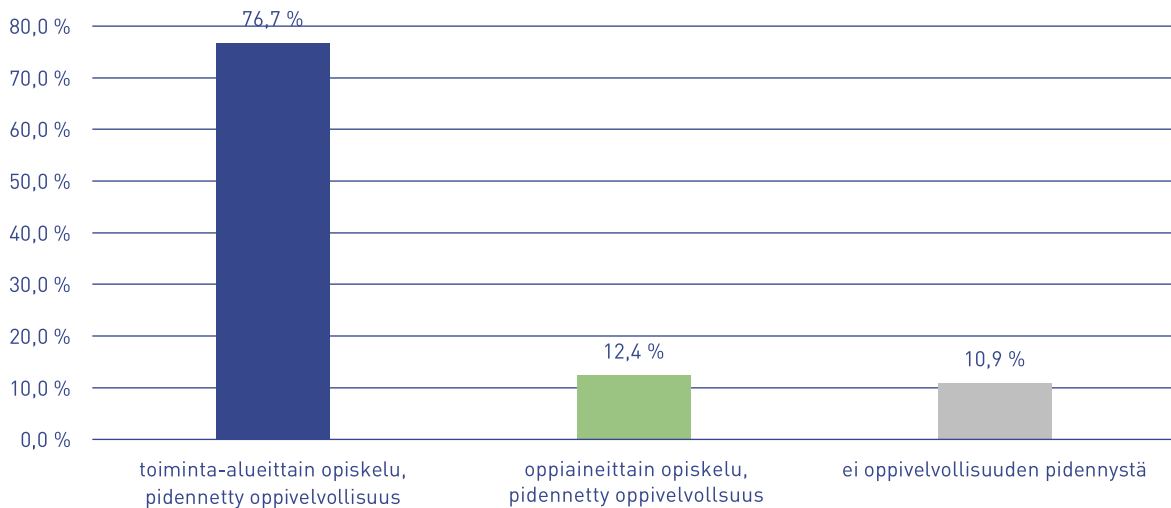
Oppilaat osallistuivat Elmeri-opetukseen suurimmaksi osaksi **kehitysvammakuntoutuksen** vuoksi. Muina syinä ilmoitettiin **lasten- tai nuorisopsykiatriset syyt**. Seuraavassa kuviossa 8 mainittu ”muu osasto” on yhden vastaajan ilmoittama ”lastensuojelullinen peruste”.

KUVIO 8: ELMERI-KOULUJEN OPPILAIDEN TULOUSTAUSTAT

Osasto-oppilaat olivat Elmeri-koulussa ensisijaisesti kehitysvammakuntoutuksen (68,4 %), nuorisopsykiatrian (21,9 %), lastenpsykiatrian (5,3 %) ja muun osastohoitosyyn perusteella (4,4 %). Johtajista moni kirjoitti yksiselitteisen primäärisyyden luokittelun tässä olleen haastavaa, koska oppilas olisi useimmiten mahdollista luokitella useampaan luokkaan. **Kotoa** Elmeri-koulussa **kulkevat** oppilaat luokitettiin selkeämmin johtajien laatimaan tuloluokitteluun. Pääsyy opiskella Elmeri-koulussa oli kehitysvammakuntoutus (92,9 %). Nuorisopsykiatrisin perustein Elmeri-koulun opetukseen osallistui kotoa kulkien 4 % ja lastenpsykiatrisin perustein 3,1 % oppilaista.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen tason osalta Elmeri-koulujen oppilasprofiili on varsin yhteneväinen: yhtä tehostetun tuen oppilasta lukuun ottamatta kaikki oppilaat olivat erityisen tuen oppilaita. Kuvio 9 esittää oppilaiden oppivelvollisuusmuodot: Kaikista Elmeri-koulujen oppilaista **toiminta-alueittain** järjestetyssä opetuksessa oli 76,7 % ja **oppiaineittain** 12,4 % oppilaista. Oppilaista 10,9 %:lla ei ollut oppivelvollisuuden pidennystä.

KUVIO 9: ELMERI-KOULUJEN OPPILAIEN OPPIVELVOLLISUUSMUODOT

Elmeri-koulujen **vaara- ja uhkatilanteet** keskittyivät alaluokkien, mukaan lukien esiopetus, oppilaisiin. Kirjaamiskäytännössä oli yksiköiden välillä siinä määrin eroja, että saamillamme tiedoilla ei ole mahdollista kuvata tapahtumamääriä. Pienemmällä kynnyksellä vaara- ja uhkatilanteen kirjaavissa yksiköissä kirjattiin vaara- ja uhkatilanneilmoituksia 1627, kun joissakin yksiköissä kirjattuja vaara- ja uhkatilanteita oli muutamia kymmeniä. Edellisestä huolimatta on mahdollista tarkastella **ala- ja yläluokkien oppilaiden osuuksia**: Elmeri-kouluissa tapahtuneista vaara- ja uhkatilanneilmoituksista **90,8 % kohdistui alaluokkalaisten tekemiin** ja yläluokkien oppilaita koskevia ilmoituksia oli 9,2 %.

4.3 Elmeri-koulujen keskeisin merkitys ja haasteet johtajien kuvaamana

Elmeri-koulujen keskeisin merkitys ajassamme

”Perusopetusta oppilaille, joille riittävän oppimisen tuen järjestäminen lähikoulussa ei ole onnistunut yrityksistä huolimatta. Opetus toteutuu koulussamme parhaiten myös oppilaille, joilla on vakavia ja eteneviä perussairauksia, joiden vuoksi he myös asuvat pysyvästi osastolla. Psykkisesti sairaiden oppilaiden opetus.”

Elmeri-koulut tarjoavat **kuntouttavaa perusopetusta** oppilaille, joiden tarpeet nousevat monialaista vaativaa erityistä tukea edellyttävistä **vakavista, etenevistä sairauksista ja kehitysvammaisuudesta**.

”Monesti oppilaamme ovat kiertäneet monia kouluja, joissa opetusta ei ole pystytty järjestämään. Oppilaidemme koulu- ja oppimishistoria on rikkonainen. Heillä on kehitysvamman lisäksi vaikeita hoidollisia, käyttäytymiseen liittyviä ja/tai psykiatrisia pulmia oppimisen ja ymmärtämisen pulmien lisäksi. Osalla oppilaistamme on monivammaisuutta ja kehitysvammaisuuteen liittyviä eteneviä sairauksia, osalla on autismista ja kehitysvammaisuudesta johtuvaa impulsiivisuutta, aistipulmia yms., jota he ilmaisevat väkivaltaisella käyttäytymisellä ja osalla oppilaistamme on kehitysvamman lisäksi psykiatrisia sairauksia ja he ovat käyneet erilaisia sairaalakouluja.”

Elmeri-koulun tehtävä rakentuu edellä kuvattujen oppilaiden **huolenpidon, kasvatuksen, kuntoutuksen ja opetuksen** mahdollistamisesta. Oppilaiden tarpeiden vaativuuden vuoksi opetushenkilöstöltäkin vaaditaan **kohdennettua, erityistä asiantuntemusta**, minkä vuoksi opiskelu ei aina onnistu vahvasti tuettunakaan oppilaan lähikoulussa.

”Oppilaamme tarvitsevat yleensä sekä asumisen että koulun samalle alueelle, sillä usein heillä on väkivaltaista käyttäytymistä myös taksissa ja/tai heillä on vaikeita epileptisiä kohtaauksia, hengityskatkoja tms.”

”Tasa-arvoisia mahdollisuuksia tarkoituksenmukaiseen oppimiseen ja yhteiskuntaan osallistumiseen myös vaikeimmin vammaisille lapsille ja nuorille, heidän lähtökohdistaan käsin.”

Kaikkea Elmeri-oppilaiden opetusjärjestelyissä ohjaa **oppilaiden osallisuuden kokemusten tukeminen** ja oppilaan **vahvuuksien hyvin yksilöllinen huomioiminen**. Inklusiopyrkimykset ilmaistaan useissa kohdin toiminnan lähtökohtana ja **inklusion edistämiseen** on sitouduttu: **oppilaan valmiuksia kuntoutetaan** lähikouluoppimisen tarpeisiin ja toisaalta **lähikoulun valmiuksiin** tarjota opetusta pyritään vaikuttamaan konsultaatiolla, joka usein suuntautuu oppilaaseen liittyvien tekijöiden lisäksi lähikoulun **toimintakulttuurin muokkaamiseen kaikille avoimemmaksi**.

”Inklusiosta puhuttaessa pulmana on usein se, että ei haluta nähdä oppilasta sellaisena kuin hän on, vaan ikään kuin suljetaan silmät ja ymmärrys oppilaan todellisilta pulmilta. Kuitenkin sekä muu ympäristö että oppilas itse tiedostavat, usein vahvasti, että eivät ole samanlaisia kuin muut, vaikka kuinka yrittäisivät ja on sangen turhauttavaa kokea aina olevansa heikoin ja olla ympäristössä, jota ei voi ymmärtää. Jo nyt on nähtävissä samoja kommentteja kuin ennen vajaamielis- ja kehitysvammalakia, että kun ympäristö ei ymmärrä oppilaan oppimisen ja ymmärtämisen vammoja, niitä selitetään pahatapaisuudella. Haluaisin uskoa, että tulevaisuudessa näkisimme inklusion laajemmin.”

Elmeri-koulujen erityisosaamisaluetta on **asiantuntemus, jolla kehitysvammaisten oikeudet toteutuvat paremmin**, heidän äänensä saa kuuluvuutta ja kyvyt ja tarpeet tulevat riittävän yksilöllisesti huomioiduiksi (ks. esim. Koskentausta & Westerinen 2016, 756–758).

”Tarjota neuvoja ja tukea vaativan erityisen tuen järjestämiseen. Konsultaatiokäyntejä sekä näkemyksiä esim. hojks-palaverien asioihin. Tuemme kehitysvammaisten oppilaiden oman toiminnan ohjausta ja korostamme heidän vahvaa osallistamistaan.”

”Meillä on tavoitteena, että oppilaita kuntoutetaan ja saattaen palautetaan omaan lähikouluunsa sellaisin tukitoimenpitein, että koulunkäynti olisi siellä mahdollista. Kaikki eivät kuitenkaan tähän kykene, tällöin pyritään löytämään muita asioita, joilla oppilas voi kokea kuuluvansa muiden joukkoon: käydään esim. uimassa yhdessä muiden koulujen kanssa ym.”

”Konsultaatiolla on iso merkitys lähikouluperiaatteelle. Inklusio tarkoittaa meille myös sitä, että olisimme näkyvämmän osa yhteiskuntaa, vaikkapa siipi tavallisen koulun kyljessä, olisimme olemassa ja näkyisimme välitunneilla ja yhteisissä juhlissa. Yleisopetuksen luokassa oleminen ei välttämättä palvelisi eikä tukisi meidän oppilaiden oppimista eikä muuta hyvinvointia.”

Elmeri-koulujen johtajien vastauksissa nousi **huoltajien kuuleminen ja tukeminen** keskeiseksi koulutyön onnistumiselementiksi. Yhteistyö huoltajien kanssa voi olla hyvinkin tiivistä.

”Huoltajia on tärkeää myös tukea. He voivat olla väsyneitä ja kokea huonommuutta vaikeiden, monitarpeisten lastensa vuoksi. On tärkeää heitä voimaannuttaa ja huolehtia hyvin heidän lapsistaan. Joskus tuntuu, että huoltajia ei ole lainkaan neuvottu ja tuettu, kun heille on esim. syntynyt kehitysvammaisen lapsi.”

Elmeri-koulujen keskeisimmät haasteet ajassamme

Elmeri-koulujen johtajien, kuten sairaalaopetuksen ja valtion koulukotikoulujenkin johtajien, näkemykset haasteista jakautuivat **kolmeen kategoriaan**: 1) perustehtävään, oppilaisiin ja opetuksen järjestämiseen liittyviin haasteisiin, 2) resursseihin ja rakenteisiin liittyviin haasteisiin sekä 3) oman vaativan erityisen tuen osaamisen ylläpitoon ja lisäämiseen liittyviin haasteisiin.

Perustehtävään, oppilaisiin ja opetuksen järjestämiseen liittyvät tekijät

Elmeri-koulujen johtajien vastauksissa korostui **oppilasprofiilissa tapahtunut muutos**: oppilaat ovat aiempaa haasteellisempia ja he oireilevat yhä enemmän psyykkisesti ja fyysisesti. Niin ikään aiemman **koulupolun epäonnistumiset** vaativat henkilöstöltä pitkäaikaista luottamuksen rakentamista yhteistyön käynnistymiseksi.

”Lisääntynyt psyykkinen oireilu ja haastava käyttäytyminen kaikissa opetusryhmissä.”

”Oppilaiden monimuotoisuus, oppilaat ovat hyvin haasteellisia ja kaikilla ei ole kehitysvammediagnoosia enää.”

”Osa oppilaistamme tulee lastensuojeluyksiköistä, joissa heitä on usein rajusti ja julmasti kiussattu kehitysvammaisuudesta johtuen. Luottamus aikuisten kykyyn suojella on heiltä mennyt.”

Oppilaiden moniongelmaisuuuden lisääntyminen vaatii **yhä yksilöllisempää opetuksen järjestämistä** ja tarkempaa oppilastuntemusta. **Väkivaltainen käyttäytyminen** lisää turvallisuusnäkökulmien jatkuvaa tarkastelua ja päivittämistä.

”Oppilaamme tarvitsevat paljon yksilöllistä räätälöintiä. Oppilaantuntemus on erityisen tärkeää. Myös opetuksen tilat ja välineet on mietittävä tarkoin sekä oppilaan oman turvallisuuden että muiden oppilaiden ja aikuisten turvallisuuden näkökohdat huomioiden. Turvallisuuden joudutaan kiinnittämään paljon huomiota.”

Toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen tavoitteet tulee asettaa siten, ”että ne ovat saavutettavissa olevia ja oppilaalle mielekkäitä” (Opetushallitus 2014, 71). Useimmat johtajat miettivät oppilaiden aiempia **tavoitteidenasetteluita** ja **rikkonaisten koulupolkujen ongelmakohtia**. Opetussuunnitelman koettiin yleisesti ottaen antavan mahdollisuuksia toiminta-alueittain toteutettavan opetuksen järjestämiseen.

”Olisi tärkeää, että ne, jotka opettavat ja järjestävät näiden oppilaiden päivittäistä opetusta olisivat vaativaa erityistä tukea kehittämässä. Nyt tuntuu, että kehittämässä on paljon sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole pitkiin aikoihin enää opettaneet, eivätkä ole opetukselli-

sessä yhteydessä näihin nuoriin ja lapsiin. Myös kehitysvammaisuuden ja autismin luonteen ymmärtämisessä olisi paljon parannettavaa. Usein oppilaalta vaaditaan sellaista, mihin hän ei vammansa luonteen vuoksi pysty. Lisäksi usein ei nähdä sitä, että ei näihin vaativan erityisen tuen ratkaisuihin useinkaan jouduta lapsen kehitysvamman vuoksi (lukuun ottamatta vaikeita kehitysvammaisairauksia), vaan oppilaalla on tosi moninainen paletti erilaisia vammoja, sairauksia ja sosiaaliseen lähiyhteisönsä liittyviä pulmia. Palvelun kehittämisessä lapsen (sellaisena kun hän on) tulisi olla keskiössä. Monesti meillä näissä kehittämisissä on aivan liiaksi sabluuna, johon lapsen tulisi mahtua. Monipulmaisten lasten kohdalla tarvitaan laajempaa näkyä.”

Elmeri-koulujen oppilaat tarvitsevat paljon tukea. **Pandemia-aika** eri ulottuvuuksineen on vaikuttanut näistä kolmesta toimijasta erityisen paljon juuri Elmeri-koulujen riskiryhmään kuuluviin oppilaisiin ja koulujen arkeen.

”Korona haastaa erityisesti, koska osa oppilaistamme on vaikeasti sairaita, monivammaisia lapsia. Lisäksi henkilöstöä on paljon pois ja sijaisia erityisesti tässä maailmanlaajuisessa tilanteessa on vaikea saada.”

Resursseihin ja rakenteisiin liittyvät tekijät

Elmeri-koulujen johtajien kuvaamat resursseihin liittyvät haasteet liittyivät keskeisimmin **siirtymien tukemiseen** ja **konsultoivaan tehtävään**, jonka kysyntä on lisääntynyt viime vuosina huomattavassa määrin. Ongelmallisina esitettiin myös **palvelurakenteiden ja kustannusten jakautumisten monimutkaisuudet** ja epäselvyydet.

”Tuen tarvitsijoita on enemmän kuin kenelle koulu voi opetusta tarjota, kunnat eivät ole valmiita maksamaan palvelusta, palvelun löytäminen on ollut vaikeaa, palvelu pitäisi hinnoitella selkeästi eri toimijoiden kesken. Tarvetta palvelun saamiselle olisi, mutta kunnat eivät tiedä mistä palvelua saa tai kuka sitä voi pyytää / kenen vastuulle palvelun etsiminen kuuluu.”

Elmeri-koulujen konsultaatiopalvelut ovat oppilaiden kotikunnille tarjottavaa, vapaaehtoista palvelua, jota ei ole erikseen resursoitu. Tämä näyttäytyy niin oppilaan palautuskonsultaation kuin yleisen Elmeri-opetukseen kohdistuvan pedagogisen konsultaation tarpeessa.

”Apua ja neuvoa kyllä kysytään usein, mutta jos tarjoaisimme virallista konsultaatiota, olisiko kunnilla halua ja rahaa maksaa palvelusta? Osa oppilaistamme on meillä oppilaina erikoissairaanhoidon kuntoutuksen ajan ja pieni osa heistä siirtyy takaisin oman kunnan kouluun. Pitäisi olla mahdollisuus, jokin rakenne, heidän saattamiseensa kotikouluun. Nyt tätä saattamista tehdään epävirallisesti ja se jää puutteelliseksi, koska ei voida panostaa siihen riittävästi (esim. oppilas ja yksikkömme [nimi poistettu] henkilön yhden viikon yhteinen jakso kotikunnan kouluun, jolloin pystytään hyvin toimivat käytänteet siirtämään) kaupungin [nimi poistettu] veronmaksajien rahoilla. Keskeisin haaste on siis resurssointi konsultointitoimintaan.”

”Rahoitukseen liittyvät asiat, kunnilla ei ole rahaa ostaa konsultatiivisia palveluja. Tukea haetaan liian myöhään.”

Tähänastiseen **kansalliseen kehittämiseen osallistuminen** ei aina ole ollut mahdollista muun muassa oman kiinnostuksen tai puuttuvien resurssien vuoksi.

”En ole ollut kiinnostunut tästä, koska on huolehdittava perustyö, jossa siinäkin on omat haasteensa. En tiedä miten tämä on muualla mahdollistettu, jos ovat osallistuneet näihin koulutuksiin ja tapaamisiin. Odotan milloin tämä kaikki kehittäminen laskeutuu kouluarjessa näkyväksi.”

”Takaamalla kentän toimijoille resursseja, nyt kehittämistyötä tehdään oman työn ohella ja se on hyvin haastavaa.”

Henkilöstön oman vaativan erityisen tuen osaamisen ylläpito ja lisääminen

Elmeri-koulujen johtajien vastauksista nousi **monenlaisia koulutus- ja verkostoitumistarpeita**. Keskeisimpänä, useimmin toistuvana tarpeena esiintyi oman **henkilöstön konsultaatio-osaamisen lisääminen**. Odotukset osaamiskeskuksina toimimisesta esitettiin joiltakin osin ongelmallisina, koska resurssit kuvattiin puutteellisiksi niiltäkin osin. Elmeri-koulujen johtajat näkivät ensisijaisen tärkeänä heidän **sisäisen, Elmeri-yksiköiden keskinäisen kehittämistyön**, ja vasta sitten osallistumisen kansalliseen yhteiseen vaativan erityisen tuen ja vaativan konsultaation kehittämiseen.

”Vaativan erityisosaamisen kehittäminen. Lait ja asetukset. Kirjaamiskäytännöt, yhteistyö sosiaalipuolen kanssa, tiedonsiirtoon ja salassapitoon liittyvien asioiden selkiyttäminen. Oppilashuollon kehittäminen. Toiminta-alueittaisen opetuksen kehittäminen. Nämä ainakin.”

”Henkilöstöllä tarve ja toive verkostoitumiseen. Emme kuulu minkään kunnan sivistystoimen alle, aiheuttaa omat haasteensa.”

”Tarvittaisiin kiireetöntä aikaa tarkastella asioita (tämän hetkisiä sekä tulevia) yhdessä moniammatillisesti ja -alaisesti. Resurssia tähän opetusta tukevaan, opetuksen ulkopuoliseen toimintaan ei ole tai se on riittämätöntä.”

”Meidän tulisi tuntea hyvin toisemme ja mallintaa meidän omat konsultaatio- ja osaamiskeskusrakenteet, ja sitten voisimme liittyä kansalliseen neljän toimijan kenttään tasaveroisemmin. Nyt ei ole aikaa eikä mahdollisuuksia perehtyä riittävästi, että osaisi toimia niin laajalla kentällä kuin koko maa. On tietyllä tavoin epävarma olo omasta osaamisesta, kun viettää vain päivänsä täällä hyvin rajatuissa suhteissa ja tiloissa.”

Esimerkkinä **onnistuneesta koulutuksesta** nostettiin useammassa vastauksessa vaativan erityisen tuen toimijoiden oma, meneillään oleva sisäinen koulutuskokonaisuus. Tuollaiselle kohdennetulle koulutukselle nähtiin tilausta. Esitettiin myös, että kouluttajina voisivat toimia joiltakin osin myös sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen, valtion koulukotikoulujen ja Valteri-koulun vaativan erityisen tuen osaajat.

”Lähes kaikesta koulutuksesta on tietenkin hyötyä, kun oikein asennoituu. Sellaisesta itse hyötyisin, jossa pääsisin tutustumaan muiden vaatu-toimijoiden ydinosaamiseen ja mikä parasta, kunhan korona helpottaa, jopa kouluihin näkemään toimintaa, job shadowingia, kuten näkee ilmaistavan. En tunne muiden vaatu-toimijoiden työkenttiä kuin hyvin pintapuolisesti.”

5 VALTION KOULUKOTIKOULUOPETUS

5.1 Valtion koulukotikoulut ja opetushenkilöstö

”Valtion koulukodit tuottavat lastensuojelun ja erityisopetuksen palveluita. Koulukodeista saa tukea, kun tapahtumat lapsen, nuoren ja perheen elämässä ovat johtaneet turvattuuteen, koulupoissaoloihin, ristiiriitöihin, päihteisiin, rikoksiin, karkailuun ja kun tuntuu, että elämään tarvitaan mielenterveyttä suojaavia tekijöitä.” (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020a.)

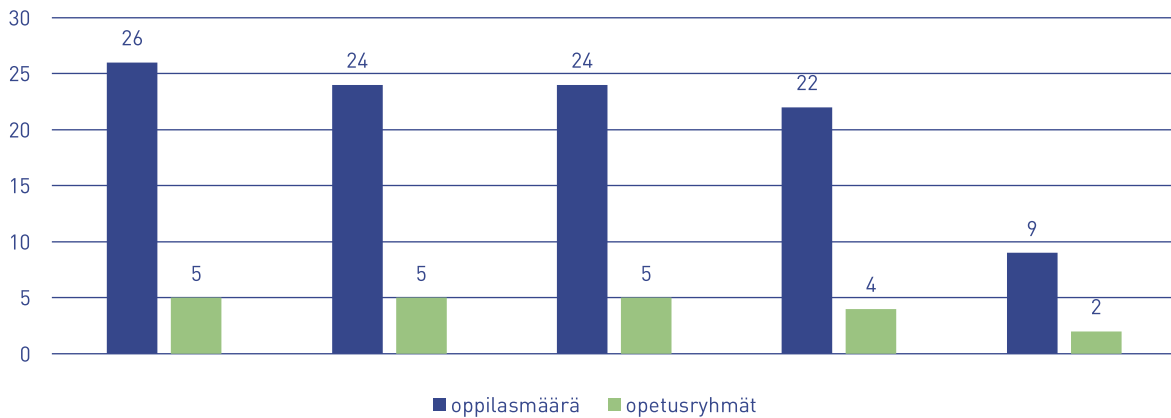
Valtion koulukodeista **määrätään laissa** (Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä 2010). Valtion koulukotikoulut toimivat **koulukotiyksiköiden yhteydessä** Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen sekä Opetushallituksen tulosohtajina. Valtion koulukotikouluilla on **yksiköiden yhteinen johtava rehtori**, joka koordinoi kaikkien valtion koulukotikoulujen toimintaa. Yksittäisen koulukotikoulun tasolla päivittäisen toiminnan järjestämisestä vastaa yksikön apulaisrehtori. Suomessa on **viisi valtion koulukotikoulua**:

- Kylliälän koulu, Liminka
- Lagmansgårdens skola, Pedersöre
- Myllyjoen koulu, Sairilan koulukoti, Mikkeli
- Sippolan koulukoti, Kouvola
- Vuorelan koulu, Nummela

Valtion koulukotikouluissa **työskenteli** tilastointipäivänä **25 opettajaa**, joista 19 oli erityisluokanopettajia, kolme erityisopettajaa sekä kolme muuta opettajaa (luokanopettaja sekä eri taito- ja taideaineiden tuntiopettajia). Opettajien lisäksi valtion koulukotikouluissa työskenteli **21 koulunkäynninohjaajaa**. Erityisluokanopettajista 52,6 % oli **muodollisesti päteviä**. Erityisopettajat ja muut opettajat olivat tutkintonsa puolesta päteviä tehtäväänsä. Koulunkäynninohjaajista 85,7 % omasi koulunkäynninohjaajan kelpoisuuden.

Koulukotien asemaa muuntuvassa suomalaisessa lastensuojelu- ja koulutusjärjestelmässä tarkastelevassa selvityksessä (Pekkarinen 2017) kuvataan tässä yhteydessä **huomionarvoisia näkökulmia** muun muassa siitä, **millaisia ovat maamme koulukoteihin sijoitetut nuoret** (jaottelu oireiden ja tuen tarpeen mukaan) sekä miten koulukodit niveltävät vaativien palvelujen kokonaisuuteen. Selvityksessä on niin ikään kartoitettu koulukotien keskeisiä yhteistyöverkostoja ja **kuvattu koulukotien tarjoamaa kasvatusta, kuntoutusta ja hoitoa** sekä tarkasteltu (laitos)koulun merkitystä osana lastensuojelun palveluja. Myös koulukotien tulevaisuuskuva on hahmoteltu esittämällä näkymää siitä, miten heidän palvelunsa olisi tarkoituksenmukaista asemoida sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluiden kentällä. (ks. emt.)

Kuviosta 10 näkyy, että valtion koulukotikoulut ovat keskenään **aika samankokoisia**, neljän tai viiden opetusryhmän ja reilun 20 oppilaan opetusyksiköitä. Yksi yksikkö on muita pienempi kahdella opetusryhmällään ja yhdeksällä oppilaallaan. Viidessä valtion koulukotikouluissa oli **opetusryhmiä** yhteensä 21. Keskimääräinen ryhmäkokoo oli 4,8 oppilasta.

KUVIO 10: VALTION KOULUKOTIKOULUT OPPILASMÄÄRITTÄIN JA OPETUSRYHMITTÄIN

Kaikki valtion koulukotikoulut **laskuttavat oppilaiden kotikuntaa yhteneväisesti**. Laissa kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta määrätään koulupäivähinnan muodostumisesta. Oppilaan kotikunta maksaa valtion koulukotikouluopetuksesta oppilaan käymien opetuspäivien mukaisesti. Yksittäisen päivän hinta määräytyy koulun työpäivää kohden aiheutuneista keskimääräisistä todellisista vuosikustannuksista. (ks. Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta 2009, 41 §.) Vuonna 2019 valtion koulukotikoulun **koulupäivähinta** määräytyi valtionosuusjärjestelmän tiedonkeruun tilastointipäivän mukaan. Mikäli oppilas on tullut valtion koulukotikoulun oppilaaksi ennen laskentapäivää, koulupäivän hinta on 88 euroa ja laskentapäivän jälkeen 152 euroa. Hintaerot selittyvät valtion koulukotikoulujen johtavan rehtorin mukaan oppilaskohtaisen valtionosuuden ohjautumisella: ennen tilastointipäivää tulleen oppilaan valtionosuus ohjautuu suoraan valtion koulukotikouluille ja tilastointipäivän jälkeen tulleen oppilaan rahoitus on ohjautunut edelliselle oppilaan opetuksen järjestäjälle, mistä johtuen hinta on korkeampi.

Valtion koulukotikoulut keskittyvät lähinnä vain **omien oppilaidensa opetukseen**, vaikka toiveita osaamiskeskustyöstä on esitetty jo aiemmin (ks. Pekkarinen 2017, 63). Yksiköistä kolme (60 %) tekee **niveltyötä** toisen asteen oppilaitoksiin ja kaksi (40 %) oppilaiden omiin peruskouluihin. **Entisille oppilaille** annetaan opastusta yhteishaussa kahdessa valtion koulukotikoulussa. **Täydennyskoulutukselle** ja **konsultaatiolle** muille kuin koulukotikoulun oppilaille olisi kysyntää, mutta niitä ei voida resurssien puuttumisen vuoksi tarjota.

5.2 Valtion koulukotikoulujen oppilaat

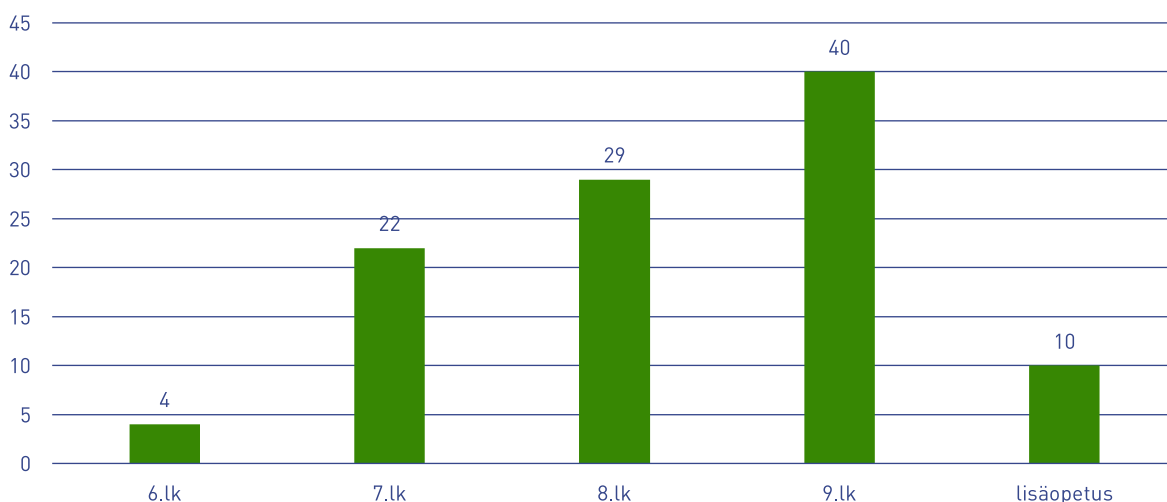
Tilastointipäivänä 27.11.2019 valtion koulukotikouluissa opiskeli yhteensä **105 perusopetuksen oppilasta**. Opetukseen valtion koulukotikouluissa lukuvuonna 2018–2019 osallistui yhteensä 201 oppilasta. Oppilaiden koulupäiviä oli lukuvuoden aikana yhteensä 20 056. Taulukossa 5 on yksityiskohtaisempi erittely tilastointipäivän oppilaiden määristä.

TAULUKKO 5: VALTION KOULUKOTIKOULUISSA 27.11.2019 OPISKELLEET OPPILAAT

	yhteensä	tyttöjä	yleinen tuki	tehostettu tuki	erityinen tuki	pidennetty oppivelvollisuus	VSOP
esiopetus	0	0	0	0	0	0	0
1.lk	0	0	0	0	0	0	0
2.lk	0	0	0	0	0	0	0
3.lk	0	0	0	0	0	0	0
4.lk	0	0	0	0	0	0	0
5.lk	0	0	0	0	0	0	0
6.lk	4	0	0	0	4	0	4
7.lk	22	7	0	0	22	1	22
8.lk	29	13	0	0	29	0	29
9.lk	40	13	0	0	40	0	40
lisäopetus	10	4	2	0	8	0	5
yhteensä	105	37	2	0	103	1	100

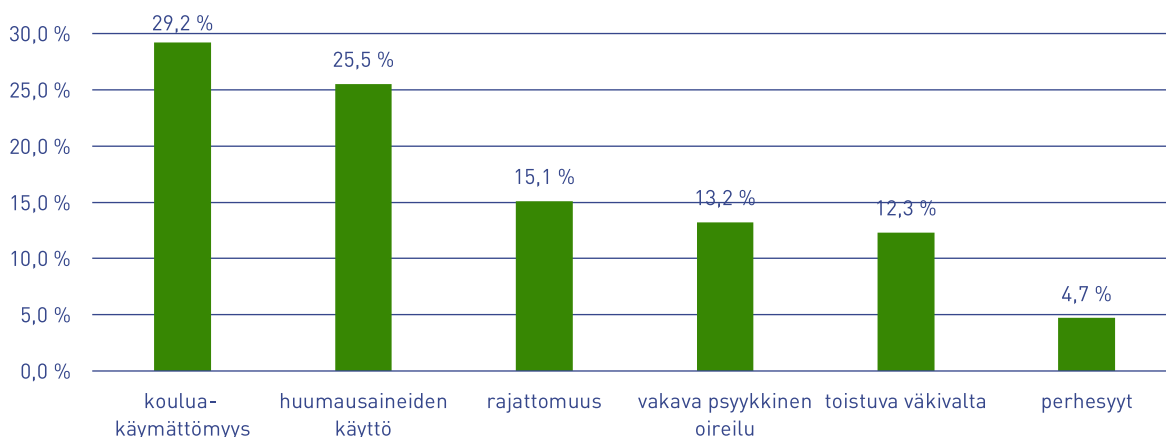
Kaikki valtion koulukotikoulujen perusopetuksessa olevat oppilaat olivat **erityisen tuen tasolla** ja lähes kaikilla (95,2 %) oli päätös **vuosiluokkiin sitomattomasta opetuksesta**. Tilastointipäivänä vain yksi oppilas (1,0 %) opiskeli pidennetyssä oppivelvollisuudessa. Lisäopetuksessa perusastetta suoritti päätökseen 10 oppilasta, joista kaksi (20 %) yleisen tuen tasolla.

Valtion koulukotikoulujen oppilaista 64,8 % oli poikia. **Sukupuolijakaumaan** tuo jäsenystä ja ymmärrystä **poikien suurempi osuus** kodin ulkopuolelle sijoitetuissa lapsissa ja nuorissa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b, 9), erityisopetuksessa (Jahnukainen 2006; Pulkkinen ym. 2020, 302), käytöshäiriöiden esiintyvyydessä (Käytöshäiriöt Käypä hoito -suositus 2018) ja myös huumeiden kokeilijoina (Karjalainen ym. 2019, 2). **Nuorimmat** valtion koulukotikoulun oppilaat olivat kuudesluokkalaisia ja **vanhimmat** lisäopetuksessa opiskelevia, jo oppivelvollisuusiän ylittäneitä nuoria. Kuviossa 11 on havainnollistettu oppilaiden vuosiluokat ja oppilasmäärän lisääntyminen kohti perusopetuksen päättövaihetta kohti.

KUVIO 11: VALTION KOULUKOTIKOULUJEN OPPILAAT VUOSILUOKITTAIN

Opetusyksiköiden johtajat määrittivät yhdessä johtavan rehtorinsa kanssa tätä selvitystä varten koulun näkökulmasta näyttäytyvät **oppilaiden päätulosyyt**, joissa päädyttiin lopulta kuuteen tulosityluokkaan: kouluakäymättömyys, huumausaineiden käyttö, rajattomuus, vakava psyykkinen oireilu, toistuva väkivalta sekä perhesyyt. Ensimmäisessä vaiheessa varsinaiseen kyselyyn kirjattiin tulostaustaperusteiksi alkoholin käyttö, huumeiden käyttö, kouluakäymättömyys, toistuva väkivalta sekä muut syyt -luokka. Muut syyt -luokka tarkentui edelleen vastauksissa seuraaviksi itsenäisiksi alaluokiksi: rajattomuus (sisältäen maininnat karkailu, rikoksilla oireilu), vakava psyykkinen oireilu (sisältäen maininnat itsetuhoisuus, itsensä vahingoittaminen) sekä perhesyyt. Kuviossa 12 näkyvät oppilaiden päätulosyyt.

KUVIO 12: VALTION KOULUKOTIKOULUJEN OPPILAIDEN ENSISIJAISET TULOSYYT

Oppilaiden **ensisijainen tulosyy** valtion koulukotikoulun oppilaaksi oli kouluakäymättömyys (29,2 %). Seuraavaksi merkityksellisimmät syyt olivat huumausaineiden käyttö (25,5 %), rajattomuus (15,1 %), vakava psyykkinen oireilu (13,2 %) ja toistuva väkivalta (12,3 %). Perhesyyt määrittyivät ensisijaiseksi tulosyyksi 4,7 % oppilaista. Tulosyyt ovat **eritasoisia ja osin päällekkäisiä**; esimerkiksi rajattomuus voi yksilötasolla ilmetä kouluakäymättömyytenä. Tuoreen selvityksen mukaan maassamme on luultavasti vähintään noin 4000 yläkouluikäistä, joilla on ongelmallinen määrä poissaoloja (Määttä, Pelkonen, Lehtisare & Määttä 2020, 17, 32; ks. myös VIP-verkosto 2020b). Valtion koulukotikouluissa ilmoitettiin olleen lukuvuoden 2018–2019 aikana yhteensä **59 kirjattua vaara- ja uhkatilannetta**. Henkilöstö osallistuu osana koulukoteja AVEKKI-koulutuksiin ja -päivityksiin.

5.3 Valtion koulukotikoulujen keskeisin merkitys ja haasteet johtajien kuvaamana

Keskeisin merkitys ajassamme

Valtion koulukotikouluissa järjestetään **opetusta haastavasti käyttäytyville, hyvin alhaisen motivaation omaaville, moniongelmaisille oppilaille, joilla on usein myös varsin rikkonainen koulupolku**. Nuorten ongelmat ovat johtajien näkemysten mukaan **kasvaneet ja lisääntyneet** viime vuosina, mikä asettaa monenlaisia vaateita valtion koulukotikoulujen arkeen ja toisaalta onnistuessaan palkitsee.

”Vastaamme vaativan lastensuojelun piirissä olevien oppilaiden opetuksen järjestämisestä. Nuorilla on yhä laaja-alaisempia pulmia, joten työmme on merkityksellistä.”

”Kaikista vaativimpien sijaishuollon asiakkaiden opetus; hyvin alhaisen koulumotivaation oppilaiden, haastavasti/väkivallalla uhkaavien oppilaiden opetus; vakavia päihdeongelmia omaavien nuorten opetus.”

Valtion koulukotikouluopetuksen **ydintehtävä** rakentuu erityisen vahvasti syrjäytymisen ehkäisemistavoitteen ympärille:

”Antamaan moniongelmaisille, palveluketjun jo lähes läpikäyneille nuorille yksi viimeisistä mahdollisuuksista muuttaa elämänsä suuntaa ennen täysi-ikäisyyttä.”

Vaativimman sijaishuollon asiakkaat, yhä vakavammin päihteillä ja rikoksilla oireilevat nuoret pyritään saamaan opintojen pariin hyvin yksilöllisin järjestelyin, jotta he saisivat perusopetuksen päättötodistuksen ja heidän edellytyksensä siirtyä toiselle asteelle ja integroitua yhteiskuntaan kohenisivat. Koulukotikoulujen opetus on **kuntouttavaa, pitkälti myös korjaavaa opetusta**, joka vaatii keskimääräistä opetusta huomattavasti enemmän **jatkuvaa, taukoamatonta tilannearviota ja toiminnan mukauttamista** vallitsevaan tunneilmastoon, jotta pääsääntöisesti nuoruusikäisten, rankankin elämäkokemukset omaavien nuorten opinnot etenisivät.

”Koulunkäynti voidaan räätälöidä todella yksilöllisesti, moniammatilliset näkemykset huomioon ottaen. Vaikeissakin elämäntilanteissa oleville nuorille voidaan tarjota mahdollisuus suorittaa perusopetuksen oppimäärä. Opetusryhmien koko on pieni (4-6 oppilasta), jolla taataan yksilöllinen tuki jokaiselle oppilaalle. Selkeä struktuuri ja turvallinen oppimisympäristö takaavat nuorelle hyvät mahdollisuudet koulunkäyntiin.”

”Meille tulevilla oppilailla on rikkonainen koulunkäyntihistoria. Kun tutkitaan sitä tarkemmin, on sieltä huomattavissa useita kohtia, joissa tilanteisiin olisi voitu puuttua paremmin. Riittävällä tuella ja yksilöllisillä ratkaisuilla oppilaan koulunkäynti olisi mahdollisesti voinut jatkua lähikoulussa.”

”Oppilas voi olla niin herkillä, että pieninkin hänen mielestään epäkohta laukaisee valtavan tunne-, jopa väkivaltareaktion itseä tai tavaroita kohtaan. Tiedolliset tavoitteet ovat usein toissijaisia, kun pyritään pitämään oppilasta kiinni edes jollain tasolla koulussa. Pelkkä läsnäolo koulussa on joillekin jo kova saavutus ja siitä sitten jatketaan, kun luottamusta aikuisiin ja muihin alkaa rakentua.”

Keskeisimmät haasteet ajassamme

Valtion koulukotikoulujen johtajien, kuten sairaalaopetuksen ja Elmeri-koulujenkin johtajien, näkemykset haasteista jakautuivat **kolmeen kategoriaan**: 1) perustehtävään, oppilaisiin ja opetuksen järjestämiseen liittyviin haasteisiin, 2) resursseihin ja rakenteisiin liittyviin haasteisiin sekä 3) oman vaativan erityisen tuen osaamisen ylläpitoon ja lisäämiseen liittyviin haasteisiin.

Perustehtävään, oppilaisiin ja opetuksen järjestämiseen liittyvät haasteet

”Tämän hetkiset haasteet liittyvät suuresti nuorten vapaaseen liikkumiseen ja tästä seuranneeseen lisääntyneeseen huumeiden käyttöön. Nuorten on helppo hankkia huumeita puhelimen välityksellä. Nuorten koulunkäyntikyky on heikko päihteistä johtuen ja heillä on haasteita kiinnittyä arkeen.”

Johtajien näkemyksissä korostuivat koetut ristiriidat **oppilaan omien oikeuksien ja työntekijöiden näkemysten mukaisen oppilaan edun** ja tarpeiden suhteen. Nuorilla on laaja oikeus liikkumiseen, mikä yhdistettynä esimerkiksi päihdeongelmaan estää kiinnittymistä opiskelemaan (ks. esim. Haravuori, Muinonen, Kanste & Marttunen 2017; ks. myös Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 24–27).

”Nykyinen lastensuojelulaki ei anna riittäviä työkaluja arjen kasvatustyöhön, jolloin lastensuojelun onnistuneisuus on koetuksella. Nuorten toimintaa ja liikkumista on yhä vaikeampi rajata laitossarjessa, mikä näkyy nuorten monenlaisena oireiluna myös laitospöytäkirjoissa. Laaja päihdeongelma laitoksessamme värittää hyvin vahvasti oppilaiden koulunkäyntiä.”

”Turvallisen oppimisympäristön turvaamiseksi tarvitsemme tarkennuksia lastensuojelulakiin koskien vaativaa sijaishuoltoa.”

Valtion koulukotikoulujen opetus ei rajoitu pelkästään perusopetukseen, vaan koulut tarjoavat **opetusta myös oppivelvollisuusiän ylittäneille** oppilaille.

”Lisäksi haasteena peruskoulun käyneet oppilaat. VKK-koululla on perusopetuslupa, mutta laki THL:n alaisille lastensuojelulaitoksille velvoittaa meitä järjestämään opiskelua, työtoimintaa tms. oppivelvollisuusiän ylittäneille oppilaille.”

Niin ikään suuri osa valtion koulukodista **toiselle asteelle** siirtyvistä nuorista olisi saattaen vaihdettavia, koska kiinnittyminen uuteen kouluun ja ympäristöön on usein vaikeaa. Pitkät välimatkat suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin estävät tätä nuorten uusiin yhteisöihin liittymisen tukemista ja vaikeuttavat siten heidän parhaakseen tehtävää nivelvaihteyttä.

Resursseihin ja rakenteisiin liittyvät haasteet

Valtion koulukotikouluopetus on toiminnallisesti **osa koulukotia** ja siellä tapahtuvaa **kuntoutusta**. Koulutetun, osaavan **henkilöstön löytäminen** on haastavaa, ja kun siihen lisätään **resurssien koettu vaillinaisuus** niin opetuksen kuin hoidon suhteen, muodostuu arki ajoittain moninaisesti hyvinkin kuormittavaksi. **Vaihtoehtoisten pedagogisten ratkaisujen toteuttaminen** ei useinkaan ole mahdollista, koska edes yhden oppilaan, saati pienen ryhmän kanssa, ei voi lähteä luokkatilan tai koulukodin ulkopuolelle ilman lisäaikuisia. Niin ikään toiminnan kannalta **vanhentuneet toimitilat** haastavat arkea vaativimpien sijaishuollon nuorten kanssa.

Sairaalaopetukseen ja Elmeri-kouluihin verrattuna **konsultatiivista työtä** on valtion koulukotikouluissa tehty suhteellisen vähän, jos lainkaan. Tarve tunnustetaan, mutta konsultatiiviseen työhön ei ole mahdollisuutta ilman resurssien lisäämistä:

”Prosessia ei ole vielä luotu, mutta sitä on valtion koulukotikoulujen välillä suunniteltu yhteisesti. Konsultaatiolle tarvitaan mandaatti ja resurssointi. Myös opetuksen järjestämislupaan pitäisi lisätä konsultatiivinen työ.”

”Tällä hetkellä kaikki opettajat ovat täysin kiinnitettynä opetustyöhön. Myöskään VES ei tunnista konsultatiivista työtä.”

Olemassa olevan **henkilöstön työpanos** menee perustehtävän kelpolliseen hoitamiseen haasteellisesti käyttäytyvien nuorten kanssa. Myös valtion koulukotikoulujen johtajien vastauksista oli havaittavissa **kiinnostus ja tahtotila, myönteinen suhtautuminen** niin oman toiminnan **kehittämiseen** kuin kansallisessa verkostossa aktiivisesti toimimiseen. Pidemmän päälle ei kuitenkaan ole mahdollista *”jatkaa mattoa toisesta päästä toiseen päähän”*, kuten eräs johtaja kuvasi.

”Resurssin ja rahoituksen puute estävät konsultatiivista työtä ja vaarantavat osin myös turvallisen oppimisympäristön takaamisen.”

”Intoa ja osaamista kehittämiseen on, mutta sitä pitäisi kyetä mahdollistamaan ja tähän tarvittaisiin myös Opetushallituksen vastaantuloa rahoituksen suhteen.”

Oman vaativan erityisen tuen osaamisen ylläpito ja lisääminen

Opetustyö vaativan sijaishuollon nuorten kanssa vaatii **pätevää, motivoitunutta henkilökuntaa**, jolla on halu edelleen kehittää koulukotikouluopetusta nuorten osallisuutta tukeväksi ja syrjäytymistä ehkäiseväksi.

”Nuoret oireilevat erittäin vahvasti. Henkilöstömme on kovilla ja se alkaa näkyä jaksamiseen liittyvinä haasteina laajemminkin verkostoissa. Olisi tärkeää mahdollistaa kouluttautuminen henkilöstön tarpeiden suunnassa.”

Ajan haasteisiin vastaaminen ja palveluiden, erityisesti konsultaation kehittäminen vaatii henkilöstön **systemaattista kouluttamista ja myös henkilöresurssien vahvistamista**. Niin ikään **monenlainen yhteistyö** on tärkeää alati kasvaviin haasteisiin vastattaessa.

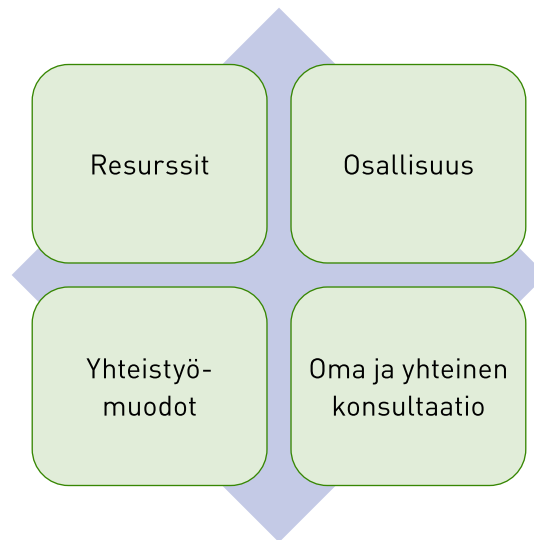
”Tulisi olla lisää henkilöstöresurssia yksikötasolla ja kansallisella tasolla eri hallinnonalojen tiiviimpää yhteistyötä sekä yhteistä ymmärrystä hoidon ja opetuksen vaativuudesta; mahdollisuuksia osallistua koulutuksiin.”

”Meillä ei käytännössä ole mitään konsultatiivisen työn koulutusta, mutta koemme, että koulutus on edellytys laadukkaalle konsultaatiolle. Tärkeää olisi tietää, mitä ottaa huomioon konsultatiivisessa työssä, mitkä ovat hyvät ja toimivat mallit jne. Pitäisi luoda selkeä malli.”

6 SAIRAALAOPETUKSEN, ELMERI-KOULUJEN JA VALTION KOULUKOTIKOULUJEN TULEVAISUUSKUVA – HAASTEISIIN VASTAAMINEN

Vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen järjestäminen lähikouluissa vaatii muutoksia niin lähikoulujen kuin vaativan erityisen tuen opetusyksiköiden tasolla. Mitkä ovat ne tekijät, joita vahvistamalla vaativan erityisen tuen toimijat voisivat tukea ja vahvistaa lähikoulujen osaamista yhä paremmin alati moninaisempien oppilaiden ja oppilasryhmien kanssa?

Sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajien näkemykset voidaan tiivistää **neljään osa-alueeseen**, joihin vaikuttamalla vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden asema maassamme paranisi. Kuvio 13 tiivistää **johtajien käsitykset toivotun tulevaisuuskuvan mahdollistajista**.

KUVIO 13: VAATIVAN ERITYISEN TUEN PALVELUIDEN KEHITTÄMISEN MAHDOLLISTAJAT

6.1 Tasapuolisuus ja avoimuus resurssien jaossa

Sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajien vastauksissa nousi toistuvasti epäkohtia, toiveita ja vaatimuksia liittyen **rakenteiden ja järjestelmien tasapuolisuuteen, yleiseen avoimuuteen eri tasoilla** ja **toimijoiden välillä** sekä **yhdenvertaisuuteen** erityisesti resurssien jaossa, mutta kaikkineen.

Nykyiset rahoitusmallit eivät tue muuttunutta ja yhä muuttuvaa tehtävänkuvaa. Opetusyksiköissä on pyritty suoriutumaan lisääntyneistä ja laajentuneista tehtävistä **olemassa olevia resursseja alati priorisoiden** ja toimintaa uudelleen organisoiden. Sellaista ei kuitenkaan nähty pidemmän päälle mahdollisena. Puuttuvat tai puutteelliset **resurssit** toistuivat lähes kaikkien johtajien vastauksissa eri yhteyksissä.

”Konsultaatiota on mahdoton laadukkaasti hoitaa opetustyön ohessa. Opettajat vastaavat oppilaiden opetuksesta tarvittavan vuosiviikkotuntimäärän, ei meillä ole kehystä muuhun.”

Myös lainsäädännössä ja **palvelujärjestelmissä** nähtiin kehittämistarpeita. **Lainsäädäntö** kohtelee niin vaativaa erityistä tukea tarjoavia **opetusyksiköitä** kuin vaativaa erityistä tukea tarvitsevia **oppilaita epätasa-arvoisesti**. Oikeudenmukaisesti ei koettu kohdeltavan myöskään **opetuksen järjestäjiä** yleisemmin:

”Ei käy kateeksi kollega lähikoulussakaan, jatkuvia leikkauksia ja vyön kiristämistä, ja näiden samojen oppilaiden ja ongelmien kanssahan siellä painitaan. Ihan kirjaimellisestikin.”

”Valtakunnallisen kehittämisen rahoitus tulee turvata. Rahoitusta ja koordinoitua toimintaan: Omaa vaativan erityisen tuen osaamista on voitava ylläpitää, tarve erityisosaamisellemme on koko ajan lisääntyvää. Hoidamme lakisääteistä tehtävää, meillä on oltava kansallisesti ja kuntatasolla tasapuoliset ja yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua mm. koulutuksiin ja kehittämiseen kaikissa yksiköissä. Tämä ei nykyisellään toteudu. Ei voi konsultoida muilta, ellei itse saa koulutusta ja koe vahvaa verkostoituneisuutta alueellisesti ja kansallisesti moninaisesti.”

”Haastava kysymys: pitäisikö kunnille olla yhtenäisempi ohjeistus / toimintamalli alueen mahdollisista palveluista. Kaikilla oppilailla pitäisi olla yhtenäiset mahdollisuudet saada tarvitsemaansa palvelua ja tällä hetkellä se ei toteudu. Palvelumalli riippuu kunnasta ja eri-arvoistaa oppilaita.”

Siinä, missä erikoissairaanhoidossa olevan oppilaan opetuksen varmistaa perusopetuslaki, voi monialaista, intensiivistä tukea muulla tavoin tarvitseva oppilas joissain kunnissa **jäädä ilman tarvitsemaansa vaativan erityisen tuen palvelua**.

”Meiltä kysellään joskus neuvoa ja oppilaspaikkojakin, mutta lopulta vain ilmaiset neuvot kelpaisivat. Kunnassa voidaan päättää ketään kuulematta, että palveluita ei osteta ulkopuolelta, on pärjättävä nykyisessä tilanteessa. Joskus oppilas on ollut niin huonokuntoinen ja jäänyt vaille tarvitsemaansa tukea, että tilanne on kriisiytynyt ja oppilas on tullut saamaan tarvitsemaansa kokonaisvaltaisempaa hoitoa ja tukea. Tuolloin tilanne oli vähällä lopulta maksaa oppilaan hengen. Toivottavasti tapaus olisi kansallisesti ainoa, mutta pahoin pelkään, että ei ole.”

Oppilaan tarvitsema tuki ei saisi estyä, mutta siten voi edellisen kaltaisten tilanteiden lisäksi käydä myös silloin, kun vaativan erityisen tuen toimijalla ei ole resurssia tarjota palvelua. Tällaiset tilanteet olivat yleisimpiä Elmeri-kouluille. Valtion koulukotikouluihin ja sairaalaopetukseen ohjaututaan järjestelmälähtöisemmin. Niin ikään **lähikoulujen valmiudet** vastaanottaa oppilaita nähtiin puutteellisina. Esimerkiksi paluut sairaalaopetuksesta tai Elmeri-kouluista takaisin omaan lähikouluun voivat viivästyä lähikoulun puutteellisten tukitoimien vuoksi.

”Tuntuu kuin heittäisi oppilaan suden suuhun, kun tutkimus- tai hoitajakso päättyy ja on edessä paluu omaan kouluun, jossa odotus on, että oppilas on muuttunut ja kun huomataan, että näin ei ole tapahtunut, alkaa valitus hoidon riittämättömyydestä. Vaikka hoitoa usein tarvitaankin enemmän kuin saadaan, on joskus sellaisia tilanteita, että muutosten pitäisi tapahtua omassa koulussa, ei oppilaassa tai hoidossa tai jossain muualla. Peiliin katsomisen paikkoja riittää meillä jokaisella.”

Vaativan erityisen tuen opetusyksiköiden johtajat kuvasivat opetusyksiköidensä keskeisimmäksi tehtäväksi **edistää osaltaan inklusion toteutumista** vaativaa erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten elämässä. Ensisijaisesti sairaalaopetus, Elmeri-koulut ja valtion koulukotikoulut huolehtivat **omien oppilaidensa opetuksesta** pyrkien vahvistamaan oppilaidensa koulunkäyntikykyä muun muassa mahdollistamalla **myönteisempiä koulukokemuksia** pienemmissä opetusryhmissä. Toinen, muutoksen perinteisiin opetusyksiköiden tehtävänkuviiin aiheuttanut tehtävä on **lähikouluihin suuntautuva konsultaatiotyö**, jota odotetaan tehtäväksi yhä enemmän ja intensiivisemmin.

On lähikouluperiaatetta tukevaa ja yleisopetuksen koulujen oppilaiden edun mukaista **jal- kauttaa** muun muassa psyykkisten pulmien, kehitys- tai monivammaisuuden sekä vakavan käytösoireilun huomioivaa **erityisosaamista enemmän ja ennakoiden lähikouluille** muun muassa konsultaation keinoin. Tämä ei kuitenkaan saa olla pois vaativan erityisen tuen opetusyksiköissä olevilta oppilaita, joilla heilläkin on oikeus asianmukaiseen opetukseen jokaisena koulupäivänään.

”Tarvitaan kehittämiseen suunnattua resurssia (sijaiskustannukset, resurssioppe, mahdollisuus osallistua koulutuspäiviin ja suunnittelutapaamisiin jne.) Jakautuuko nykyinen resurssi tasaisesti eri toimijoiden välillä eli ovatko eri toimijat yhdenvertaisessa asemassa?”

”Konsultaatiolle on tarvetta ja sitä yksikössämme kaksikin kokenutta opettajaa mielellään tekisi, mutta ei ole mahdollista jättää heidän omia, vakavasti oireilevia oppilaitaan toisten vastuulle rientäkseen auttamaan muita. Jonkinlainen resurssiopettajatyypinen järjestely pitäisi kaikille mahdollistaa.”

6.2 Osallisuuden ja yhteisyyden tunteiden merkitys prosesseissa

Sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajat pohtivat toimintansa laadun parantamiseen pyrkiviä prosesseja ja osallisuuden kokemusten merkityksiä monitasoisesti. **Yhteinen kansallinen kehittäminen** kaikessa ajankohtaisuudessaan viritti runsaasti ajatuksia, samoin **oman opetusyksikön ja oman toimijan palveluiden sisäisen kehittämisen** merkitys. Pohdintaa esiintyi myös alueellisella tasolla **suhteessa lähikoulujen opettajiin ja rehtorikollegoihin** sekä joiltakin osin myös suhteessa opetuksen järjestämiseen ja **oppilaisiin ja heidän perheisiinsä**.

”Parhaiten tämä vaatu-kehittämistyö onnistuisi, jos olisimme jollakin tavoin samalla viivalla omista näkökulmistamme, mutta tosiasia on, että niin ei ole. Kaikkeen kehittämiseen liittyvät odotukset ja vaatimukset ovat suuria ja tulevat ylhäältä annettuina. Mielekkyyttä ja motivaatiota on vaikeaa löytää, kun kalenteri on valmiiksi ylibuukattu kaikesta pakollisesta perustehtävästä selviämiseen liittyvästä. Jos varmuudella tietäisi, että tästä seuraa jotain konkreettista hyvää meillekin, jaksaisi paremmin yrittää. Nyt lisätyömäärä on valtava ja anti vielä avoinna, mutta avoimin mielin mukana sen, minkä pystyy.”

Johtajat, jotka olivat osallistuneet kansalliseen ja/tai alueelliseen toimintaan, jäsensivät **osallistumisiaan ja osallisuuden kokemuksiaan** varsin **myönteisistä** lähtökohdista.

”Tärkeintä varmaankin on kaikkien sitoutuneisuus siihen, mitä tehdään. Omasta näkökulmastani tässä on ollut parasta se, että olen saanut tuntea työni ja osaamiseni tärkeäksi, on löytynyt viiteryhmä omalle ammatillisuudelleni. Olen onnistunut järjestämään ajan osallistua lähes kaikkiin tapaamisiin, joihin olen saanut kutsun, koska jo ensimmäisellä kerralla heräsi kiinnostus sitä osaavaa verkostoa kohtaan. Sillä on niin paljon annettavaa, ja minullakin on siis annettavaa.”

Neutraaleja ja myös hieman **negatiivissävytteisiä** olivat ainoastaan vastaukset, joissa kuvattiin resurssien puuttumisen vuoksi jäädyn **yhteisten toimintojen ulkopuolelle**.

”Vaikea kommentoida kehittämisestä, kun ei näyttäydy itselleni.”

”Puurramme koulussa kädet savessa eikä muuta näköpiirissä ole. Toivottavasti tästä paljosta puheesta seuraisi jotain oikeasti vaikuttavaa toisin kuin yleensä hankkeista, joita tehdään niin kauan kuin rahoitusta riittää ja sitten kaikki katoaa. Ei muuta sanottavaa tästä, toivottavasti vielä tulisi.”

Sairaalaopetuksen johtajat kuvasivat sairaalaopetuksen kansallista verkostoa esimerkkinä ilmeisen **onnistuneesta kansallisesta yhteistyöstä ja vahvoista osallisuuden ja yhteisyyden tunteista**. Yhteistä **tahtotilaa** on riittänyt niin, että sairaalaopetushenkilöstö on ulkopuolisten hankerahoitusten päätyttyä jatkanut vuosittaisia kokoontumisia itse organisoimilleen sairaalaopetuspäiville. Päivien aikana **kouluttaudutaan ja vaihdetaan kuulumisia** kollegoiden kanssa.

”Olemme varmasti kansallisesti harvinaisuus. Kokoonnumme jopa omin kustannuksin yhteen maailmaa parantamaan ja työnteke on äärimmäisen hauskaa. Yhdessä murheet ovat pienempiä, päivät aina voimaannuttavat.”

Oppilaisiin ja huoltajiin liittyvät pohdinnat kohdistuivat pääsääntöisesti onnistuneeseen opetuksen järjestämiseen ja myös vanhemmuuden tukemiseen. Mikäli **oppilaalla on osallisuuden tunne** omissa oppimis-, kasvu- ja muissa prosesseissaan, on realistisempaa odottaa edistystä ja myönteistä kehitystä. Niin ikään huoltajat osallistuvat ja sitoutuvat lapsensa koulutyön tukemiseen paremmin, jos heillä on **tunne kuulluksi tulemisesta** ja parhaasta asiantuntijuudesta lapseensa, vaikka sitten vanhemmuuden vaikutukset olisivat olleet vauriottaviakin.

”Keskivertoa tiiviimpi yhteistyö huoltajien kanssa sekä moniammatillisen yhteistyön vaade yli hallintokuntien, jotta oppilaan oikeudet hänen tarvitsemaan tukeen voivat toteutua.”

”Yhteistyö: verkostoyhteistyössä (hoito, kunnat, sosiaalitoimi) on vielä jumppaamista; kentällä työskentelevien toimijoiden aika on haasteellista saada riittämään.”

”Kaikesta yhteistyöhön tähtäävästä työnteosta huolimatta eri hallintokuntien välinen yhteistyö on usein käytännön tasolla vieläkin haaste. Toisaalta tuntuu, että teemme työtä erillämme, toisaalta myös päällekkäisyyttä on. Rajanveto on haastavimmissa tilanteissa välillä hankalaa; mikä kuuluu kenellekin ja kenen on vastuu. Turhauttaa pallottelu.”

”Voi niinkin pienestä olla kiinni, että kysyy huoltajalta tai omalta opettajalta, että miten sinä jaksat, mitä sinulle kuuluu? Niin kuin tuemme huoltajia, on tärkeä tukea myös opettajia ja siten asiat sujuvat paremmin.”

Avointa, myönteistä vuorovaikutusta ja monialaista kulloistenkin tarpeiden mukaista yhteistyötä tuskin voi liiaksi korostaa. Toiminnassa kaikkineen samoin kuin **kehittämissuuntien määrittämisessä** korostuu **jokaisen asiantuntemusta arvostava yhteinen työ**. **Laadukkaiden opetus- ja konsultaatiopalveluiden** tarjoaminen lähikouluille edellyttää vaativan erityisen tuen toimijoilta yhdessä auki puhuttuja, samansuuntaisia yhteisiä ja kunkin toimijan omia prosesseja. Moni johtaja kuvasi tässä tapahtuneen muutosta parempaan: **yhteistä keskustelua on aloitettu**.

Myös **kriittistä keskustelua** liittyen niin vaativan erityisen tuen toimijoihin kuin kaikkiin muihinkin lasten ja nuorten asioissa mukana oleviin tahoihin tarvitaan. Ammatillisuutta on käydä keskustelut rakentavassa hengessä kaikkia kunnioittaen, vaikka yhteistä näkemystä ei joskus olisi tai löytyisi. Näin myös **yleisopetuskoulujen erilaisista valmiuksista, kyvystä ja myös tahtotilasta** työskennellä esimerkiksi ei-toivotusti käyttäytyvien oppilaiden kanssa on aiheellista keskustella, jotta muutokset asenneilmapiirissä mahdollistuvat. Esimerkkinä mainittakoon **pohdinnat koulun oppilaskuntoisuudesta** aiemmin mainitun oppilaan koulunkäyntikyvyn ohella.

”Myönteinen yhteistyö ja jokaisen mukana olo rakentavassa hengessä edistää asioiden tapahtumista. Liian paljon on yhä kiinni aktiivisista ihmisistä. Tulee onnistua yhteisöjen toimintaan mukaan ottamisessa.”

”Kuntien, koulujen ja yksilöiden erilaiset arvomaailmat ainaisena haasteena.”

”Joskus näkee heti, että muutosta tarvittaisiin koulun toimintatavoissa ja opettajien asenteissa, joita vastaan oppilas voi kapinoida häiriökäyttäytymisellään. On helpointa poistaa häiritsevä tekijä ja jatkaa kuin mitään ei olisi tapahtunut. Tätä pois lähettämisen kulttuuria pitää eliminoida.”

”Konsultaatiopyynnöt tulevat usein koskien yksittäisen oppilaan tilannetta, vaikka haasteet voivat lopulta koskea koko toimintaympäristön tilannetta. Pyynnöt myös koskevat usein akuutteja tilanteita, vaikka pitkäkestoisen toimintaympäristön systemaattinen kehittäminen yleisopetuksen kouluissa olisi tarpeen.”

6.3 Verkostojen rakentaminen ja yhteistyömuotojen kehittäminen

Sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajat arvostivat vastauksissaan yhteistyön ja verkostot korkealle; niihin **aktiivisesti ja tavoitteellisesti satsaamalla** mahdollistetaan parempien vaativan erityisen tuen palveluiden kehittäminen. Yksin ei kukaan kasvaneisiin sosiaalisiin ja muihin haasteisiin vastaa, vaikka toisaalta tiedetään, että jo yksi turvallinen aikuissuhde voi pitää kasvuikäisen kiinnittyneenä yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Oppilaan kohtaaman toiminnan laadun ja hänen **monialaisen tukensa** näkökulmasta keskeisintä on **päivittäisen yhteistyön onnistuminen** sairaalaopetuksessa hoitavan tahon, Elmeri-kouluissa erityishuollon ja valtion koulukodeilla koulukodin kanssa. **Yhteiset toimintatavat ja toimintalinjat** rakentuvat arjen yhteistyössä. Sairaalaopetuksessa korostuu sujuva, välitön ja luottamuksellinen suhde **erikoissairaanhoidon hoitohenkilökuntaan**, Elmeri-kouluissa **erityishuollon tai sosiaali- ja terveystieteiden** henkilöstön kanssa. Valtion koulukoti-

kouluissa tämä tarkoittaa luontevaa, tasaveroista työskentelyä **osana valtion koulukoteja**. Konsultatiivisessa työssä tämä liittyy luontevaan **yhteistyöhön lähikoulujen kanssa** sekä yleiseen **helppoon lähestyttävyyteen**.

”Koulumme sijaitsee lastensuojelulaitosalueella, joten vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen rajapinta on jatkuvasti läsnä arjessa. Nuoren kokonaiskuntoutuksen onnistumisessa suhdeperustaisuus, jatkuvuus ja koko laitosalueella toimivien aikuisten samanlaiset toimintatavat ovat olennaisen tärkeitä elementtejä. Opetus- ja hoito- sekä kasvatushenkilöstön tiivis yhteistyö sekä toimiminen joustavasti laitosalueella erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa tulisi olla lainsäädännöllisesti selkeää ja nykyistä helpommin yhteensovittettavaa.”

Toinen yhteistyön taso on **oman vaativan erityisen tuen toimijatahon keskinäinen kansallinen yhteistyö**, jonka kautta ensisijaisesti tuetaan oman erityisosaamisalueen **substanssihallintaa ja toimijuutta**: Sairaalaopetusyksiköt tekevät tässä yhteistyötä alueellisina verkostoina ja kansallisena verkostona. Elmeri-kouluilla keskeistä tässä on kansallinen yhteistyö, koska Elmeri-kouluverkosto on harvempi ja alueella on useimmiten vain yksi yksikkö. Valtion koulukotikouluilla, saman ylläpitäjän ja johtavan rehtorin alaisuudessa toimiessaan, tämä ulottuvuus on rakentunut luontevimmin.

”Kansallisen verkostoitumisen vahvistaminen sisäisesti Elmereiden kesken ja sitten alueellisesti ja kansallisesti muiden vaatu-toimijoiden kanssa, kansallisesti myös Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön sekä yleisemmin VIP-verkoston kanssa tärkeää.”

Kolmantena tasona on vaativan erityisen tuen **toimijoiden kansallinen organisoituminen**, eli viime vuosina kansallisen kehittämisen keskiössä ollut sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen, valtion koulukotikoulujen ja Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin **asiantuntemuksen yhdistäminen**. Tätä niin kutsuttujen vaatu-toimijoiden yhteistyötä tehdään **alueellisissa, kansallisissa ja temaattisissa verkostoissa**.

”Asiakaskunta hyvin erityyppistä näissä, mutta yhteistä toiminta-aluetta on erittäin yksilölliset toimintamallit, moniammatilliset verkostot, huoltajayhteistyössä samoja piirteitä, vaikka eri asioiden kanssa painitaan, huoltajilla usein myös omia haasteita, jotka heijastuvat oppilaiden elämään.”

Neljäntenä muotona on vaativan erityisen tuen opetusyksiköiden verkostoituminen **kukin alueillaan oppilaiden lähikoulujen kanssa**. Tämä **mahdollistaa kehittyvän konsultatiivisen työn**. Perinteisesti yhteistyö on tapahtunut selkeimmin siirtymävaiheissa vaativan erityisen tuen opetusyksiköiden ja kentän koulujen välillä (siirtymis- ja palautuskonsultaatiot). Tulevaisuudessa **uudet, toimijoiden jäsenyennevät omat konsultaatiomuodot** sekä toimijoiden **yhteinen vaativa konsultaatio** edellyttävät laajempaa tunnettuutta ja tunnustettua asiantuntijaroolia alueilla.

”Toimintamme näkyvyyden ja tietoisuuden, tunnettuuden lisääminen, jotta palveluitamme osataan hakea ja vaatia.”

Yhteistyörakenteet ovat sekä yksittäisen vaativan erityisen tuen toimijan sisäisiä että kaikkien vaativan erityisen tuen toimijoiden välisiä. Kehittämistyön tulee ulottua **paikalliselta ja alueelliselta tasolta kansalliselle tasolle**. Temaattisissa ryhmissä on tehty jo myös kansainvälistä yhteistyötä ainakin kouluakäymättömyyteen vaikuttamisen tiimoilta.

”Elmeri-koulujen keskinäisen verkoston kehittäminen tärkeää ja koko kansallista eri vaatu-toimijoiden työtä edistävää. Kehittämistyötä tulisi tehdä alueellisesti Vaatu-ryhmissä ja huolehtia että eri kunnissa on toimijoita, jotka vievät Vaatu-työtä omista kunnissaan eteenpäin (ei saisi olla niin yksittäisistä toimijoista kiinni olevaa). Tarvitaan myös kansallisia yhteisiä kokoontumisia eri toimijoiden kesken.”

”Sitoutuminen toiminnan kehittämiseen, riittävän usein tavoitteellisia tapaamisia verkoston toimijoiden kanssa. Antien jalkauttaminen omista yhteisöissä.”

Osaamisen ja professioaseman laajenemisen ja syvenemisen kannalta on äärimmäisen tärkeää tehdä aktiivista, avointa yhteistyötä oman opetusyksikön sisäisesti. **Asiantuntijuus rakentuu ja vahvistuu** kollegoiden kanssa toimintaa, kehittämisprosesseja ja koulutusten antea yhteistyössä reflektoiden.

”Henkilökunta mukaan kehittämistyöhön! Tärkeää on myös valtakunnallisesti päivittää perusopetuslakia ja huolehtia siitä, että oppilailta on mahdollisuus kaikkeen perusopetuksen opetukseen, jos kunto/vointi sen sallii. Sairaalaopetuksen johtoryhmä on oivallinen työryhminen. Tulee keskittyä myös viestinnän kehittämiseen.”

6.4 Oman konsultaation ja yhteisen vaativan konsultaation kehittäminen

”Happinaamarikin pitää laittaa ensin omille kasvoille ennen kuin yrittää auttaa muita. Sama työssä: Turhauttavaa, ellei saada mahdollisuuksia oman osaamisen ylläpitämiseen, päivittämiseen ja laajentamiseen. Konsultaatiomallien kehittämisessäkin pitää ensin tietää enemmän omista prosesseista, jäsentää niitä, ja sitten on annettava myös yhteisen suunnitelun ja toteutuksen. Olettaen, että resurssiakin toteuttamiseen on tulossa.”

Sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajat kuvasivat omat konsultaatiokäytänteensä **suhteellisen väljinä, aina tilannesidonnaisina ja tapauskohtaisesti harkittavina**. Konsultaatiotyön nähtiin rakentuvan pitkälti **jo olemassa olevista toimintavoista** toimintatavoista, joita on tarpeen **systemaattisesti ja tutkimusperustaisesti** edelleen jäsentää.

”Mennään aina vähän tilanteen mukaan. Erinomaista, jos tätä prosessoitaisiin niin, että tulisi varmuutta siitä, mitä ollaan tekemässä ja miten tulisi toimia, mikä on hyvää konsultaatiota. Ehkä se mitataan lopputuloksena.”

”Tietoa ja tutkimusta tarvitaan. Niiden varaan on parempi rakentaa, vaikkakin usein tuntuu, että pelkkä kuunteleminen jo usein auttaa. Opettajat ovat kovassa kuormituksessa suurissa luokissa, joissa on aina käytösoireisiakin mukana. Voimme neuvoa ja antaa vinkkejä miten toimia käytösoireisten kanssa, mistä voi hakea lisää tietoa ja mitä muutoin pitää tehdä, milloin ja miten esimerkiksi tehdä lastensuojeluilmoitusta.”

Oppilaiden yhä vaativammat tarpeet edellyttävät toimijoiden **kohdentunutta erityisosaamista**, joka on rakentunut koulutuksen ja kokemuksen jatkuvana vuoropuheluna. Toimijoilla on näin **omat, erilaiset lähtökohtansa konsultaation tarjoamiseen**. Tärkeänä pidettiin **mahdollisuutta jäsentää ja kehittää omaa konsultaatiota** siten, että kehittäminen ei olisi pois

työskentelystä oppilaiden kanssa. Konsultaation tarjoamisen edellytyksenä ja laadun takeena pidettiin ainakin **toimijan vahvaa substanssihallintaa sekä monialaisten yhteistyörakenteiden tuntemusta**; niiden kautta nähtiin mahdollisuuksia tukea lähikouluja.

”Jos ei jotain tiedetä, tiedetään yleensä ainakin keneltä asiaa voi kysyä, osaamme ohjata eteenpäin palvelurakenteissa tai tarvittaessa selvittää itse vastauksia lähikoulujen kysymyksiin.”

Tarjottavien konsultaatiopalveluiden kuvattiin sisältävän elementtejä lähtökohtaisesti erityispedagogiikasta (esim. toiminta-alueittain tapahtuvan opiskelun kehittäminen, käyttäytymisen haasteiden huomioiminen opetuksessa), mutta erityisesti työskentely-ympäristöjen näkökulmista (esim. lastensuojelukäytänteet, hoitokäytänteet tai hoivakäytänteet).

”Kentältä saatu tieto, kokemus ja erilaiset havaitut ongelmat tulee huomioida kehittämässä, jotta voidaan vastata tarpeisiin esim. konsultaatiolla.”

”Meidän tulee tietää vähän kaikesta. Kentän kouluilla on valtavasti osaamista, joten meidän anti tulee hoito- ja kuntoutusjärjestelmien ja muiden tällaisten tuntemuksesta. Tiedämme, mitä tutkimusjaksolla tapahtuu; mitä oppilas ”saa” tutkimusjaksolla, mitä koulu voi saada jne.”

Vaativan erityisen tuen opettajuus ja siitä ammentava konsultaatiotyö on **jatkuvaa ammatillista kehittymistä**. Pysyminen oman toimintakentän kehittämistyön keskiössä vaatii **säännöllistä täydennyskouluttautumista**.

”Henkilöstön osaamisen kehittäminen tutkimus- ja koulutustoiminnan avulla; mahdollisuus edelleen kehittää uusia menetelmiä vaativan erityisen oppilaiden kanssa työskentelyyn; yhteiset toimintamallit, hyvien käytänteiden jakaminen.”

Kaikkien neljän, Valteri-koulu mukaan lukien, vaativan erityisen tuen toimijan vuoden 2020 aikana suunnittelema yhteinen konsultaatiomuoto, **vaativa konsultaatio**, yhdistää onnistuessaan kaikkien toimijoiden osaamisen palvelemaan paremmin varhaiskasvatusta ja esi- ja perusopetusta. Vaativa konsultaatio työmuotona edellyttää aiempien osaamisvaatimusten lisäksi vahvaa **konsultaatio-osaamista opettajien ja opettajayhteisöjen systeemisestä ohjaamisesta**. Keskeistä on niin ikään analyttisesti jäsentää ja reflektoida niitä vaikuttimia, joilla lievennetään ja poistetaan vaativia oppimisen ja koulunkäynnin haasteita, jopa esteitä. Vaativan erityisen tuen toimijat työskentelevät tulevaisuudessa **yhä enemmän lähikouluilla** konsultoiden omia erityisosaamisalueitaan.

”Ennen laajempaa konsultaatiotyötä, olisi hyvä, että opettajat koulutettaisiin siihen. Tärkeää olisi tietää, mitä ottaa huomioon konsultatiivisessa työssä, mitkä ovat hyvät ja toimivat mallit jne.”

”Tulemme olemaan yhä tärkeämpiä lähikouluille, kun intensiivisempää hoitoa edelleen alajetaan avohoitoa lisäämällä. Lapset ja nuoret oireilevat ja on meidänkin tehtäväämme tukea heitä pärjäämään omassa koulussaan. Voimme lisätä esim. mielenterveyden tukemiseen liittyvää tietoutta kouluilla, tehdä kuntouttavaa opetusta tutummaksi, joskin se vaatisi toteutukseen mm. pienempiä ryhmiä kouluihin.”

7 YHTEENVETO JA POHDINTA

”Jotain hyvää meillä on sysähtänyt liikkeelle, vielä suhteellisen pientä suuressa kuvassa, mutta kohti oikeaa yhdessä tekemisen meininkiä. Olemme tutustuneet toisiimme, tunnen alueemme toimijoita emmekä ole enää niin yksin ongelmien kanssa, voimme soitella toisillemme ja pyytää apua. Kukaan meistä ei pärjää yksin, voima on yhteistyössä, ja tässä sitä on oikeasti konkreettisesti alettu tehdä. Lasten ja nuorten ongelmat kasvavat, perheidenkin ongelmat kasvavat. Miten voimme vastata aina vain kasvaviin odotuksiin? Harmittaa, jos tämä nyt loppuu. Mitä tarkoittaa se vipin vakiinnuttaminen, mitä siinä vakiinnutetaan, tämä yhteistyökö? Jos, niin hyvä, mutta tarvitaan rahaa ja rakenteita, ei jatkuvaa olemassa olevien resurssien uudelleen organisointi -hokemaa. Kyllä me opettaa osaamme, ja oppilaista kokonaisvaltaisesti huolta pitää, jos meille annetaan siihen mahdollisuus. Parantaa pitää myös lähikoulujen oloja, mutta se on eri tarinaa se.”

Sairaalaopetuksessa, Elmeri-kouluissa ja valtion koulukotikouluissa opiskelee **päivittäin** lähes 1 300 oppilasta (ks. liite 6). Oppilaat ovat **pääasiassa erityisen tuen oppilaita** (ks. liite 7). **Opetushenkilöstöä** yksiköissä on yhteensä noin 650 (ks. liite 8). Perusopetuksen kolmella viimeisellä luokalla, vuosiluokilla 7–9, opiskelee hieman yli puolet (57,4 %) kaikista opetusyksiköiden oppilaita. **Esiopetuksen** (1,3 %) ja **lisäopetuksen** (1,8 %) osuus on varsin pieni. Suurin osa kaikista oppilaita on **poikia**. Poikkeuksen tähän tekevät sairaalaopetuksen vuosiluokat 7–9, joilla korostuu tyttöjen suurempi osuus (58,9 %). Erityisen tuen oppilaita poikkeuksen tekee niin ikään sairaalaopetus ja siellä tarkemmin erikoissairaanhoidon osastoilta opetukseen tulevat lapset ja nuoret, joilla korostuu **yleisen tuen taso** suurimpana ryhmänä. Yhteistä kaikkien vaativan erityisen tuen opetusyksiköiden toiminnalle on, että riippumatta oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasosta, hänen opetuksensa ja koulunkäyntinsä rakennetaan **lähtökohtaisesti aina yksilölliset tarpeet huomioiden**.

Tässä selvityksessä tarkasteltujen vaativan erityisen tuen toimijoiden, sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen ensisijaisena tehtävänä on **mahdollistaa** ei vain opetus (vs. **mahdollisuuksien tasa-arvo**), vaan **opinnoissaan eteneminen** niille oppilaille, joiden opiskelu ei syystä tai toisesta onnistu heidän lähikouluissaan. Oppilaiden oireilu voi olla heille **itselleen vahingollista ja lähikouluun kestämatöntä**: vakavasti psyykkisesti oireileva, itsetuhoinen, sosiaalisissa tilanteissa ahdistuva, aistiylherkkä, aggressiivisesti käyttäytyvä kehitysvammainen, vakavasti päihteillä ja rikoksilla oireileva, karkaileva, toistuvasti väkivaltainen tai vakavan kiusaamis- tai traumataustan omaava oppilas, kouluakäymätön, esimerkkeinä oireiluista mainitaksemme.

Syksyn 2020 aikana julkisuuteen tuli useita nuorten tekemiä **vakavia väkivallantekoja** vapaa-ajalla ja koulussa, tuoreimpana tietoisesti yksityiskohtaisemmin julkisuuteen tuotu joulukuun alussa Helsingin Koskelassa tapahtunut 16-vuotiaan lastensuojelun asiakkaaksi profiloitunut nuoren kuoliaaksi pahoinpitely. Tekijöiksi epäiltyinä on kolme niin ikään 16-vuotiasta. Poliisi on kertonut julkisuuteen epäilynsä siitä, että samat nuoret olisivat kohdistaneet uhriin väkivaltaa aiemminkin. **Rikoksilla oireilevien kanssa** intensiivisesti työskentelevän Aseman lapset ry:n hankepäällikkö Heikki Turkan mukaan yksi suurimpia puuttumisen ongelmia on yleisesti esiintyvä **prosessijohtajuuden puute** muun muassa kiusaamistilanteiden selvittelyssä (esim. Yle 10.11.2020). Aseman lapset ry on kehittänyt vuodesta 2016 lähtien monialaisia toimintamalleja, joilla siirretään vapaa-ajan toiminnassa toimiviksi havaittuja työmallia nuorten väkivaltaiseen ja rikoskäyttäytymiseen puuttumisesta kouluympäristöön. (ks. Hästbacka 2018, 70–74; ks. myös Häkli, Kallio & Korkiamäki 2015; Laitinen, Haanpää, Francke & Lahtinen 2020.)

Vaativan erityisen tuen opetusyksiköissä opiskelevien oppilaiden oppimisen ja koulunkäynnin tueksi tarvitaan **yksilöllisempiä, intensiivisempiä ja kokonaisvaltaisempia järjestelyitä, hyvin luoviakin ratkaisuja**, sellaisia, jotka eivät aina tai useinkaan ole mahdollisia yleisopetuksen koulussa, vaikka tahtoa ja osaamistakin olisi. Lähes kaikkien johtajien kuvauksissa toistuivat maininnat **oppilaiden lisääntyneestä psyykkisestä oireilusta**, samoin kuvattiin väkivallan uhkan laajasti lisääntyneen. Tilanne on voinut pitkään jatkuneen **koronatilanteen vuoksi heikentyä entisestään**, kun oppilaat eivät ole saaneet tarvitsemaansa tukea aiempaan vertaa (ks. esim. Hietanen-Peltola, Vaara, Laitinen & Jahnukainen 2020). Turvallisuusjärjestelyiden suunnittelusta ja **turvallisuuden takaamisesta** on tullut yhä keskeisempi osa koulutoimintaa. Niin ikään oma haasteensa myös vaativan erityisen tuen opetusyksiköille, erityisesti sairaalaopetukselle, mutta myös valtion koulukotikouluille, ovat ne oppilaat, jotka jäävät pois koulusta. Miten tavoittaa ja saada heidät osallistumaan oman elämänsä talkoisiin, kuten eräs johtaja kirjoitti.

Onnistumiskokemuksiakin kirjoitettiin. **Pienet opetusyksiköt, pienet opetusryhmät ja osaava, tehtävänsä sitoutunut ja paneutunut henkilöstö** nähtiin niissä onnistumisavaimina.

”Opettajat valikoituvat. Ala ei sovi kaikille erityisopettajillekaan, niin rankkoja caseja tulee välillä vastaan. Sitten pitäisi opiskeluita edistää, vaikka nuori on muutoin kokenut kauheita. Ketkä meille jäävät, ovat upeita, lämpimiä, välittäviä ja rajat turvallisesti asettavia, luovia ja turvallisia aikuisia nuorille, tekevät työtään suurella sydämellä itseään liiaksikin säästelemättä.”

Oppimisen ja koulunkäynnin tukea suunniteltaessa ja rakennettaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota sensitiiviseen, kunnioittavaan **vuorovaikutukseen** ja sekä perheen että itse oppilaan **kohtaamiseen niin opetustyössä kuin erilaisissa verkostoissa** (ks. myös Hietanen-Peltola, Rautava, Laitinen & Autio 2019; Ruutu 2019). Niin ikään huomiota on kiinnitettävä **opetuksen jatkuvaan räätälöintiin** oppilaan koulunkäyntikykyä ja tarpeita vastaavaksi (ks. esim. Talja & lisakka 2020a; 2020b; VIP-verkosto 2020c, 2020d). Kaikille samankaltaisilta vaikuttavillekaan tilanteille, saati oppilaille, ei ole sapluunamalleja: onnistunut opetus on aina **jatkuvaa tilannearviota ja toimintojen muokkaamista** vallitseviin oloihin ja yksittäisten oppilaiden ja koko ryhmän tilanteisiin paremmin sopivaksi, mutta erityisesti se on sitä vaativan erityisen tuen opetusyksiköissä, joissa oppilailla on sairauksia ja rajoitteita, hauraita ja vaurioittaneita taustoja sekä erilaisia elämänhallinnan ongelmia itsellään ja kasvuympäristössään keskimääräistä enemmän (ks. esim. Ikonen, Eriksson & Heino 2020). Johtajat arvioivat oppilaiden **psykiatrisen hoidon tarpeen kasvaneen ja voimistuneen** viime vuosina huomattavassa määrin. Tarkoituksenmukaisten, riittävän intensiivisten tukipalveluiden ja opetusjärjestelyiden suunnittelu vaatii **yhä monialaisempaa tietämystä, palvelujärjestelmien tuntemusta sekä laajaa pedagogista ja kuntoutuksellista osaamista**.

Opetusyksikön pienuutta kuvattiin pääsääntöisesti vahvuutena, mutta vastauksissa oli myös **ajatuksia toimimisesta suuremman yleisopetuskoulun yhteydessä**. Tällaisten ratkaisujen realistia etuja ja haittoja olisi sairaalaopetuksen ja Elmeri-koulujen joidenkin johtajien mukaan ajoittain ja etenkin kouluverkkoja uudistettaessa syytä harkita.

”Vaikeimpien oppilaiden hoidon on oltava lähellä, mistä syystä on hyvä olla sairaalan välittömässä läheisyydessä. Kuitenkin etenkin pitkäaikaisten oppilaiden, nuoruusikäisten näkökulmasta olisi parempi, etteivät he aivan laitostuisi sairaalaoiloissa. Jos olisimme osa suurempaa koulua, koulu toisi tavoiteltua normaaliutta arkeen paremmin tuettuna kuin lähikouluissa on mahdollista.”

”Meille inklusio tarkoittaa myös sitä, että olisimme näkyvämmän osa yhteiskuntaa, vaikkapa siipi tavallisen koulun kyljessä, olisimme olemassa ja näkyisimme välitunneilla ja yhteisissä juhlissa. Yleisopetuksen luokassa oleminen ei kuitenkaan välttämättä palvelisi eikä tukisi meidän oppilaiden oppimista eikä muuta hyvinvointia.”

Johtajista lähes puolet ilmaisi joko suoraan tai asiaa sivuten, että joissakin tapauksissa oppilaan paras on vaativan erityisen tuen yksikössä, koska opetuksen järjestäjän **resurssit ovat lähikoulussa riittämättömät**, mikä vastaanottavista kouluista usein heille myös ennalta tiedetään kertoa.

”Tämä tasa-arvon ja inklusion tavoittelu on mennyt liian pitkälle siinä, että oppilaat jäävät ilman tukea omissa kouluissaan. Opettajat siellä väsyvät ja voivat huonosti, kun eivät pärjää sinne kuulumattomien, aggressiivisten oppilaiden kanssa. Vaikeita asioita, joihin ei ole oikeita vastauksia, mutta kaikki kärsivät tällaisista.”

Huolta ilmaistiin ensisijaisesti oman **henkilöstön työssäjaksamiseen** liittyen, mutta myös yleisopetuksen koulujen opettajien uupumisvaara tuotiin esiin (ks. esim. Ojala 2017). Niin ikään koettiin, että sitä haasteellisempaa oppilaita on palauttaa lähikouluun, mitä vanhempia he ovat. Oppilasta koetaan olevan myös äärimmäisen vaikeaa palauttaa vähenevän tuen äärelle pian sen jälkeen, kun asioita on saatu paremmalle mallille intensiivisen yhteistyön ja tukemisen seurauksena. **Oppilasvaihtuvuus ja palautukset** liittyvät keskeisimmin sairaalaopetukseen, joka on lähtökohtaisesti lyhytaikaisempaa kuin opetusjaksot Elmeri-kouluissa ja valtion koulukotikouluissa. Etenkin nuoria viipyy sairaalaopetuksessa pidempäänkin.

”Toivoton on tilanne, kun vastaanottava koulu ei suostu vastaanottamaan oppilastaan takaisin, koska heillä ei ole resurssia tarvittaviin tukitoimiin. Näin pahimmassa tapauksessa oppilas venyy sairaalaopetuksessa, vaikka ei tarvitsisi sairaalakoulupaikkaa eikä hoitoakaan ole siinä määrin, että se tukisi sairaalakoulujakson pitkittymistä. Tuolle olisi jotakin tehtävä. Ainakaan opettajankoulutus ei anna valmiuksia inklusioon, kuten ei taida muutoinkaan vastata tämän ajan koulun tarpeisiin, mitä olen lukenut ja kuullut. Samoin lähikouluihin pitäisi saada lisää henkilöstöä, jotta oppilaat saisivat tarvitsemaansa tukea eivätkä ainakaan tuen puutteesta oireilisi.”

Toimijat pyrkivät jokainen omilla erityisosaamisalueillaan tukemaan ja mahdollistamaan **inklusion toteutumista** tarjoamalla lähikouluille **konsultaatiotukea omien erityisosaamisensa puitteissa**, jotta opiskelu oppilaan omassa lähikoulussa onnistuisi, mikäli siihen on nähtävissä realistisia onnistumisedellytyksiä. Useampi johtaja pohti inklusiota ja miten se vaikuttaa ymmärrettävän ajoittain hieman yksioikoisestikin, sekä miten se yleensäkin tulisi ymmärtää, ja mitä se toteutuakseen vaatisi.

”Yleisesti ottaen konsultaation tuki ei tavalliselle koululle oikein tukitoimena riitä, vaan tarvitaan paljon muutakin. Opetuksenjärjestäjien tulee osoittaa lisää resursseja kouluihin, enemmän aikuisia, pienempiä ryhmiä jne.”

Konsultaatiota tarjotaan paitsi oppilaiden siirtymisvaiheessa lähikoulun ja vaativan erityisen tuen opetusyksikön välillä, myös muille kuin toimijoiden kouluissa opiskeleville oppilaille. Sairaalaopetuksesta, Elmeri-kouluista ja valtion koulukotikouluista annettiin ennaltaehkäisevää ja tilannearviokonsultaatiota lukuvuonna 2018–2019 lähikouluille **noin tuhannen ei-vaativan erityisen tuen opetusyksikössä opiskelleen oppilaan asioissa**. Määrä on suuri huomioiden, että toimijoille ei ole osoitettu resurssia toimintaan, vaan he ovat organisoineet olemassa olevia resurssejaan kuka mitenkään. Kaikki yksiköt eivät tarjoa konsultatiivista palvelua.

Ennaltaehkäisevälle ja tilannearviokonsultaatiolle on tilausta, mikä toisaalta kertoo lähikoulujen luottamuksesta vaativan erityisen tuen toimijoihin, toisaalta **oppilaiden vakavasta oireilusta lähikouluissaan**. Maassamme on kansainvälisesti tarkastellen **korkeasti koulutetut opettajat**, vaikka kritiikkiä opettajankoulutuksen sisältöjä kohtaan esitetäänkin.

”Meille on todella haasteellista löytää opettajia, myös sijaisia lyhytaikaisiin tarpeisiin. Luulen, että opettajankoulutuksessa pitäisi enemmän antaa valmiuksia erilaisten oppilaiden opettamiseen, ei sitä ilmeisesti tule erityisopettajankoulutuksessakaan riittävästi. Kovasti olen kritiikkiä eri foorumeilla kuullut ja lähipiirissäkin on nuoria opiskellut ja kertonut koulutuksen sisällöistä. Meillä oli sijaisena erityisopettajaksi aika vasta valmistunut nuori, joka sanoi, että koulutuksessa tentittiin tosi paljon kirjapaketteja. Opetusta on ilmeisesti entisestään vähennetty.”

Toimijat eivät koe heille itselleen kovinkaan olevan tarjolla soveltuvaa koulutusta. Kouluttautumisedellytykset koettiin myös rahoituksen näkökulmasta heikoiksi. Äärimmäisen tärkeänä kokivat kuitenkin kaikkien toimijoiden johtajat henkilöstönsä **oman osaamisen ylläpitämisen, päivittämisen ja lisäämisen**. Vain siten on mahdollista vastata lisääntyneisiin täydennyskoulutus- ja konsultaatiopyyntöihin. Vaativan erityisen tuen toimijoihin kohdistuu odotuksia lähikoulujen henkilöstön kouluttamisesta.

Konsultaatiokäytänteet ovat sairaalaopetuksessa **kehittyneimmät ja laajimmin käytössä**, mitä selittää niiden sisältyminen sairaalaopetusta koskevaan lainsäädäntöön (sairaalaopetukseen siirtymis- ja palautuskonsultaatio). Valtion koulukotikouluissa konsultaatiota on **mallinnettu**, mutta vaatisi resurssia ja rakenteita, jotta sitä voitaisiin pilotoida. Elmeri-koulujen johtajat ilmaisivat kiinnostusta ja korostivat tarvetta jäsentää heille sopivia konsultaatiomalleja. **Resurssit puuttuvat** heiltäkin.

Oman toimijakohtaisen kehittämisen rinnalla on tarkoituksenmukaista suunnitella ja rakentaa **kaikkia vaativan erityisen tuen toimijoita yhdistäviä uusia malleja**, kuten vuoden 2020 aikana on tehty vaativan konsultaation suunnittelun ja kehittämisen suhteen (ks. VIP-verkosto 2020a). **Vaativa konsultaatio** nähtiin hyvänä ja siihen kohdistui paljon myönteisiä odotuksia, mutta myös pelkoa siitä, millä ajalla ja työvoimalla vaativaa konsultaatiota tehdään. Käytännössä vaativan erityisen tuen toimintojen kehittäminen ja **täydennyskoulutusten järjestäminen** on tapahtunut ja tapahtunee jatkossakin tarkoituksenmukaisimmin **toimijoiden itsensä organisoimana** yhteistyössä keskeisten erikoissairaanhoidon, sosiaalipalvelujen asiantuntijoiden ja yliopistojen kanssa. **Resurssit** ovat toimijoiden mukaan olleet epätasaisesti jakaantuneet, ja siihen odotetaan parannusta, jotta hyvin alkanut kansallinen kehittäminen voisi jatkua. Vuoden 2020 aikana neljän vaativan erityisen tuen toimijan yhteistyössä suunnittelema ja toteuttama kuuden päivän **koulutuskokonaisuus** nostettiin useissa vastauksissa onnistuneeksi esimerkiksi toimijoiden yhteistyön mahdollisuuksista.

Osaamiskeskusajattelu on voimistunut viime vuosina entisestään, ja tähän toimijat pyrkivät parhaansa mukaan vastaamaan. Kaikki eivät järjestä lainkaan täydennyskoulutuksia, vaikka tiedostavat tarpeen ja tahtotilaakin olisi. Resurssit puuttuvat ja vaativan erityisen tuen opetusyksiköissä **oppilaina olevien kustannuksella tehtävää työtä** on pidemmän päälle erityisen tarkoin harkittava. Joissakin yksiköissä on toistaiseksi yritetty vastata konsultaatio- ja täydennyskoulutusodotuksiin tulevien lisäresurssien toivossa, mutta sittemmin on oppilaiden oikeuksien lisäksi noussut **huolta henkilöstön jaksamisesta** yhä vaativammassa työtodellisuudessa. Ensisijaisesti tulee huolehtia omien oppilaiden **laadukkaasta opetuksesta** sen sijaan, että konsultoidaan ei-omia oppilaita jättäen omat oppilaat kollegoiden huolehdittavaksi.

”Usein olen miettinyt, että kenen etu tämä on, kun vähää jaetaan kaikille. Tästä kärsivät oppilaani, jotka ovat koulussamme, enkä silti riitä ei-oppilaille, jotka oireilevat lähikouluissa, koska joudun tekemään kiireisiä piipahduksia. Tällaiset vaatisivat kunnolla aikaa ja perehtymistä ei-oppilaiden tilanteisiin ja kouluun yhteisötasollakin. Tällaisessa kukaan ei saa kokonaista, kun yksi tekee kahta työtä. Ei konsultaatioita useinkaan voi tehdä iltapäivisin, kun omien oppilaiden koulupäivä loppuu. Ja toisekseen, se olisi muutoinkin vain lisää hyväntekeväisyyttä ilman asianmukaista korvausta, oman ja yhteisön osaamisen alennusmyyntiä.”

Perinteinen malli, jossa sairaalaopetuksella, Elmeri-kouluilla ja valtion koulukotikouluilla oli **oma tietty, selkeämpi oppilasprofiilinsa**, on muuttunut. Opetusyksikössä opiskelevilla oppilaille on **monia ongelmia** ja siten heidän ensisijaista vaativan erityisen tuen yhteistyökumppaniaan on vaikea määrittää. Puheena olevien toimijoiden opetushenkilöstöllä on työstään selvitäkseen oltava monialaisesti **yleisten kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen liittyvien ja myös erityispedagogisen perusosaamisen lisäksi spesifiä, kohdennettua tietotaitoa** oppilaiden yhä moninaistuneisiin tarpeisiin vastaamiseksi.

”Monet oppilaamme tulevat sairaalakouluista. He ovat käyneet useita sairaalakoulujaksoja ja pitkään jatkunut psyykkinen huonokuntoisuus on lisännyt oppilaalla jo mahdollisesti ollutta kehitysvammaa siten, että oppilaan toiminnallinen kehitysvammaisuus on jo hyvin merkittävää. Viime vuosina on tullut myös oppilaita, joiden kehitysvammaisuutta ei ole tunnistettu eikä tutkittu, vaikka oppilaalla on ollut useita opetus- ja hoitopaikkoja. Tällöin oppilas ei myöskään ole saanut tarvitsemaansa tukea. Myös muista Elmeri- ja Valteri-kouluista meille on tullut oppilaita. Ajattelin, että oppilaidemme vammojen, sairauksien, psyykkisen ja sosiaalisen voimien moninaisuus näkyy varmasti meillä kaikilla. Ja varmasti myös moninaiset käyttäytymisen pulmat, väkivaltaisuus ja tunnehallinnan puutteet näkyvät meillä kaikilla.”

Useiden johtajien kuvauksista ilmeni suoraan tai välillisesti, että **perinteinen perustehtävä, opetusyksikössä tapahtuva opetus** onnistuu. **Kuormitusta** toki siinäkin tuo yhä huonokuntoisempien oppilaiden moninaisiin tarpeisiin vastaaminen ja lisääntynyt väkivallan uhka, mutta eniten haastavat **uudet työodotukset**, joille ei tuntuisi loppua näkyvän:

”Hirvittää hieman jo tämä meno: Jatkuvasti tulee uutta odotusta ja velvoitetta ja samalla vastuullani olevat nuoret hakkaavat itseään ja toisiaankin, voivat äärimmäisen pahoin ja turuttavat ja tuhoavat itseään päihteillä. Minun pitäisi heitä jättää kollegoideni tai parhaassa tai pahimmassa tapauksessa uuden sijaisen vastuulle ja lähteä konsultoimaan ennaltaehkäisevästi heitä, jotka eivät vielä ole asiakkaitamme. Hurjaa ja jopa aivan järjetöntä.”

Vaativan erityisen tuen toimijat ovat yhdessä **enemmän kuin osiensa summa**. Sairaalaopetus, Elmeri-opetus, valtion koulukotikouluopetus ja neljäntenä Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri voivat **yhdessä omien asiantuntijuksiensa mukaisesti luoda toimintamalleja ja -rakenteita** tukemaan vaativimpienkin oppilaiden koulupolkua perusopetuksessa, jotta yhä useampi vaativaa erityistä tukea tarvitseva oppilas voisi opiskella lähikouluissaan.

LOPPUSANAT

Sairaalaopetukselle ilmestyi marraskuun 2020 lopussa valo tunnelin päähän, kun **opetus- ja kulttuuriministeriö avasi erityisavustushaun** kuin vastauksena sairaalaopetuksen johtajien tässäkin selvityksessä kuvaamiin tarpeisiin: *”Avustusta voidaan käyttää sairaalaopettajien palkkaukseen niin, että konsultatiivinen työ sairaalaopetuksessa lisääntyy”* (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020). Samassa yhteydessä rahoitetaan kansallinen koordinointi, jonka kautta mallinnetaan ja kehitetään konsultaatiota.

Vastuullisten hallinnonalojen tulisi seuraavaksi osoittaa **resursseja Elmeri-kouluille ja valtion koulukotikouluille** vastaavaan tai muuhun sisäisen kehittämisen kärjeksi katsottuun, jotta tasapuolisempi toimijoiden oman toiminnan kehittäminen mahdollistuisi. Mikäli tällaista ei tapahdu, jää Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen spesifin asiantuntemuksen hyödyntäminen kansallisessa vaativassa konsultaatiossa vaillinaisemmaksi. Toivottavasti sanonta *”mitä yksi edellä, sitä muut perässä”* toimisi tässä.

Kansalliset kehittämistoiminnot **VIP ja VAATU** ovat kavereita keskenään; ne eivät ole joko-tai, vaan sekä-että, yhdessä nekin **enemmän kuin osiensa summa**. Mikäli vaativaa erityistä tukea ei olisi, voisivat intensiivisempää tukea ja yksilöllisempiä ratkaisuja tarvitsevat oppilaat jäädä ilman heille kuuluvaa, riittävää tukea. Jos lähikouluissa ei olisi niin valtavaa **potentiaalia ja tahtotilaa** vastata kaikkien oppilaiden tarpeisiin perustasolla, tarvittaisiin vaativan erityisen toimijoita huomattavan paljon enemmän.

Tietoisuuden lisääminen **poislähtämisen kulttuurin olemassa olosta** ja sitä kautta yhteisössä jo mahdollisesti tapahtuneet asenteelliset muutokset kohti inklusiivisempää toimintakulttuuria eivät varmasti koskaan tule kokonaan poistamaan sitä, että osa esi- ja perusopetusikäisistä oppilaista tarvitsee jatkossakin jaksoja, myös pysyvämpiä paikkoja, vaativan erityisen tuen opetusyksiköissä. Tämä vaativan erityisen tuen opetusyksiköissä tapahtuva opetustyö toisaalta takaa myös sen, että tulevaisuudessakin **konsultaatio perustuu vankaan arjen koulutyön tuntemukseen** eri tavoin oireilevien oppilaiden kanssa. Kun vaativaa konsultaatiota tarjoavat toimijat ponnistavat vaativimpien oppilaiden opetustyöstä, on heidän uskottavuutensa vahvaa.

On ollut hämmentävää huomata, **kuinka ilahtuneita** monet sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen johtajat ovat olleet, kun olemme kirjallisesti **kysyneet heiltä heidän kuulumisiaan**: heidän toimintansa keskeisintä merkitystä tässä ajassa, heidän haasteitaan ja niihin vastaamismahdollisuuksiaan, heidän toivomiaan tulevaisuuskuvia. Meidän ajatuksenamme oli koota tietoa vaativan erityisen tuen toimijoista, ja sitä kautta samalla mahdollisuuksien mukaan osallistaa heitä kansalliseen keskusteluun. Emme tavanneet, emme puhuneet, he kirjoittivat.

”Tuntuu mahtavalta, että meiltäkin kysytään ja meitä kuullaan, meidänkin työ nähdään ja sitä pidetään tärkeänä.”

Näin lausui tavatessamme eräs vaikeasti vammaisten lasten ja nuorten kanssa työskentelevä Elmeri-koulun johtaja. Sairaalaopetuksen eräs johtaja kuvasi viime aikoja luvun 7 aloitaneella pohdinnalla jonkin hyvän liikkeelle sysähtämisestä. Tekemistä **koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi** riittää, mutta tämän ensiarvoisen tärkeän tavoitteen eteen ollaan valmiita tekemään töitä.

LÄHTEET

Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, 177–188.

Aalto-Setälä, T., Huikko, E., Appelqvist-Schmidlechner, K., Haravuori, H. & Marttunen, M. 2020. Kouluikäisten mielenterveysongelmien tuki ja hoito perustason palveluissa. Opas tutkimiseen, hoitoon ja vaikuttavien menetelmien käyttöön. Ohjaus 6:2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-547-6>

Autismiliitto 2020. Autismikirjon diagnosointi muuttuu. <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/diagnosointi/diagnoosimuutos> Viitattu 23.10.2020.

Haravuori, H., Muinonen, E., Kanste, O. & Marttunen, M. 2017. Mielenterveys- ja päihdetyön menetelmät opiskeluterveydenhuollossa: Opas arviointiin, hoitoon ja käytäntöihin. Ohjaus 20/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-722-0>

Hietanen-Peltola, M., Rautava, M., Laitinen, K. & Autio, E. 2019. Kohtaaminen keskiössä – Lapsi- ja nuorilähtöisyys opiskeluhoollon palveluissa. Ohjaus 2 -sarja. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Hietanen-Peltola, M., Vaara, S., Laitinen, K. & Jahnukainen, J. 2020. Etäkoulu heikensi avun ja tuen saantia opiskeluhoollasta – myös kuraattori- ja psykologipalveluissa. Tutkimuksesta tiivistetysti 40/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://thl.fi/fi/-/etäkoulu-kasvatti-tuen-tarpeita-ja-heikensi-avun-saantia-opiskeluhoolltopalveluista-myos-kuraattori-ja-psykologipalveluissa>

Huikko, E., Kovanen, L., Torniainen-Holm, M., Vuori, M., Lämsä, R., Tuulio-Henriksson, A. & Santalahti, P. 2017. Selvitys 5-12-vuotiaiden lasten mielenterveyshäiriöiden hoito- ja kuntoutuspalvelujärjestelmästä Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 14/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-987-3>

Huttunen, M. 2018a. Lasten ja nuorten käytöshäiriö. Lääkärikirja Duodecim 30.11.2018. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00382 Viitattu 1.12.2020.

Huttunen, M. 2018b. Tahdosta riippumaton psykiatrisen sairaalahoidon. Lääkärikirja Duodecim, 30.11.2018. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00512 Viitattu 1.12.2020.

Huusko, J. & Äärelä, T. 2018. Sairaalaopetuksen vuosikartoitus 2017. http://www.sairaalaopetus.net/wp-content/uploads/2018/04/DIAT_S-op_TILASTOINTI2017_260418.pdf Viitattu 26.9.2020.

Huusko, J. & Äärelä, T. 2019. Sairaalaopetuksen vuosikartoitus 2018. http://www.sairaalaopetus.net/wp-content/uploads/2019/04/Sivuille_TILASTOINTI2018_Mikalle.pdf Viitattu 26.9.2020.

Häkli, J., Kallio, K. P. & Korkiamäki, R. (toim.) 2015. Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 90. Kenttä (Erilaiset raportit ja selvitykset), 7–36. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf

Hästbacka, N. 2018. Monialainen verkostotyö ja koulukiusaaminen. Tapaustutkimus Aseman lapset ry:n K-0 -hankkeesta. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 130. Kenttä (Erilaiset raportit ja selvitykset). https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/2018_hastbacka_monialainen_verkostotyö_pdf.pdf

Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T. 2020. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 35/2020. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf Viitattu 28.11.2020.

Jahnukainen, M. 2006. Erityisopetuksen tarve ja muutos. Teoksessa S. Karvonen (toim.) Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, 119–131.

Jahnukainen, M. & Kivinen, A. & Kortelainen, M. 2020. Yksilöllistettyä opetusta ennustavat tekijät ja suhteellisen iän vaikutus erityisopetuksessa. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 116 (1), 73–89. https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2020/02/KAK_1_2020_WEB-75-91.pdf

Karjalainen, K., Hakkarainen, P. & Salasuo, M. 2019. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti 2 / 2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137660/Suomalaisten_huumeiden_k%3c3%a4ytt%3c3%b6_ja_huumeasenteet_2018_tilastoraportti.pdf Viitattu 5.12.2020.

Kaukonen, P. & Repokari, L. 2016. Lastenpsykiatrian palvelujärjestelmä. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 437–443.

- Kauppila, K. 2019. Pakkotoimet lastenpsykiatrisessa osastohoidossa. Rajoittamismenetelminä eristys- ja kiinnipitotilanteet. Hoitotieteen laitos. Terveystieteiden tiedekunta. Itä-Suomen yliopisto. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/22056/urn_isbn_978-952-61-3188-7.pdf
- Kokko, T., Pesonen, H., Polet, J., Kontu, E., Ojala, T. & Pirttimaa, R. 2013. Erityinen tuki perusopetuksen oppilaille, joilla tuen tarpeen taustalla on vakavia psyykkisiä ongelmia, kehitysvamma- tai autismin kirjon diagnoosi. VETURI-hankkeen kartoitus 2013.
- Kontu, E., Kärnä, E. & Äärelä, T. 2020. Vaativa erityinen tuki -käsitteen tarkastelua. Esitys opetus- ja kulttuuriministeriön Oikeus oppia -työryhmässä 3.12.2020. Julkaisematon.
- Kontu, E., Ojala, T., Pesonen, H., Kokko, T. & Pirttimaa, R. 2017. Vaativan erityisen tuen käsite ja tutkimustuloksia (VETURI-hanke 2011–2015). Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämissyhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34, 34–37.
- Koskentausta, T. & Westerinen, H. 2016. Kehitysvammaiset lapset ja nuoret. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 747–759.
- Kuntaliitto 2019. Sairaanhoidopiirien yhteystiedot 11.6.2019 (<https://www.kuntaliitto.fi/sosiaali-ja-terveysasiat/sairaanhoitopiirien-yhteystiedot>) Viitattu 17.6.2020.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Käytöshäiriöt (lapset ja nuoret) Käypä hoito -suositus 2018. Suomalaisen Lääkäriseura Duodecimin, Suomen lastenpsykiatridistykseen, Suomen nuorisopsykiatrisen yhdistyksen ja Suomen Psykiatridistykseen Nuorisopsykiatrian jaoksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. <https://www.kaypahoito.fi/kht00135> Viitattu 24.10.2020
- Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta 29.12.2009/1704.
- Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä 1379/2010.
- Laitinen, K., Haanpää, S., Francke, L. & Lahtinen, M. 2020. Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa. Oppaat ja käsikirjat 2020:3a. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kiusaamisen_vastainen_työ_kouluissa_ja_oppilaitoksissa.pdf
- Lammasaari, A. 2017. Erityishuollon palvelujen yhteyteen sijoittuvien koulujen tarjoama opetus. Teoksessa Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämissyhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34, 49–56. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lämsä, R., Santalahti, P., Haravuori, H., Penttimikko, A., Tuulio-Henriksson, A., Huurre, T. & Marttunen, M. 2015. Neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten hoito- ja kuntoutuspalvelut Suomessa. Työpapereita 78/2015. Kelan tutkimusosasto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156274/Tyopapereita78.pdf>
- Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S. & Määttä, M. 2020. Kouluakäymättömyys Suomessa. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus. Raportit ja selvitykset 2020:9. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kouluakaymattomyys_suomessa_0.pdf
- Ojala, T. 2017. Kun perusopetuksen oppilaat oireilevat psyykkisesti: opettajien kokemuksia. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 575. Jyväskylän yliopisto.
- Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.docx
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014. Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki: Selvitys kolmiportaisen tuen toimeenpanosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:2. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75235>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017. Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämissyhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020. Sairaalaopetusta järjestäville sairaaloiden sijaintikunnille suunnattu erityisavustushaku 2021. <https://minedu.fi/-/sairaalaopetusta-jarjestaville-sairaaloiden-sijaintikunnille-suunnattu-erityisavustushaku-2021> Viitattu 1.12.2020.
- Pekkarinen, E. 2017. Koulu koti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 110. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulukoti_muutoksessa.pdf
- Perusopetusasetus 20.11.1998/852.
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

- Pesonen, H. & Äikäs, A. 2020. Perusopetuksen oppilas vaativan monialaisen tuen keskiössä. Julkaisematon kuvio. TUVET-hanke. <https://www.tuvel.fi/vaativa-erityinen-tuki/> Viitattu 15.12.2020.
- Pulkkinen, J., Kirjavainen, T. & Jahnukainen, M. 2020. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki tilastojen valossa: Tuen tarjonta luokka-asteittain, ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan vuosina 2011–2018. Yhteiskuntapolitiikka, 85 (3), 301–309. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140096/YP2003_Pulkkinenym.pdf
- Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, 145–156.
- Puusa, A. & Julkunen, S. 2020. Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, 189–201.
- Puustjärvi, A. 2017. Koulukuntoisuus / Koulunkäyntikyky. Teoksessa Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämissuunnitelman loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34, 38–42. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Puustjärvi, A. & Luoma, I. 2019. "Mutta onko tämä lapsi koulukuntoinen?" Koulunkäyntikyvyn arviointi ja tukeminen. Lääkärilehti (74) 3, 114–120. <https://www.potilaanlaakarilehti.fi/site/assets/files/0/53/18/755/stl32019-114.pdf>
- Pylkkänen, K. & Haapasalo-Pesu, K-M. 2016. Nuorisopsykiatrian palvelujärjestelmä. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 443–451.
- Reinsalo, P. & Kaltiala, R. 2019. Onko nuorisopsykiatrian poliklinikan potilaskunta muuttunut lähetemäärien kasvaessa? Lääkärilehti 36 (74), 1956–1959. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118639/onko_nuorisopsykiatrian_poliklinikan_2019.pdf
- Ruutu, P. 2019. Psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidettujen lasten ja nuorten koulunkäynnin tukeminen perusopetuksessa ja sairaalaopetuksen koetut vaikutukset koulunkäyntiin. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 57. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305843/Psykiatr.pdf>
- Saatsi, M. 2016. Sairaalaopetuksen vuosikartoitus 2015. <http://www.sairaalaopetus.fi/wp-content/uploads/2016/02/vuosikartoitus.pdf> Viitattu 26.9.2020.
- Saatsi, M. & Välipakka J. 2017. Sairaalaopetuksen vuosikartoitus 2016. <http://www.sairaalaopetus.net/wp-content/uploads/2017/04/Sairaalaopetuksen-vuosikartoitus-2016.pdf> Viitattu 26.9.2020.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2020. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf
- Talja, E. & Iisakka, R. 2020a. Tutkimusperustaiset opetusmenetelmät vaativassa erityisessä tuessa. Kirjallisuuskatsaus. Osa 1: Opettajajohtoiset menetelmät. TUVET-hankkeen julkaisu. https://blogs.uef.fi/tuvel-materiaalipankki/wp-content/uploads/sites/107/2020/11/tuvelraportti_osa1_web.pdf
- Talja, E. & Iisakka, R. 2020b. Tutkimusperustaiset opetusmenetelmät vaativassa erityisessä tuessa. Kirjallisuuskatsaus. Osa 2: Ikätoverien tukeen perustuvat menetelmät. TUVET-hankkeen julkaisu. https://blogs.uef.fi/tuvel-materiaalipankki/wp-content/uploads/sites/107/2020/11/tuvelraportti_osa2_web.pdf
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020a. Lastensuojelun käsikirja: Koulukoti. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/koulukoti> Viitattu 29.11.2020.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b. Lastensuojelu 2019. Lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Tilastoraportti 28/2020. 1.7.2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf Viitattu 1.12.2020.
- Tilus, P. 2018. Askarrutuksesta osaamiskeskukseksi. Sairaalaopetuksen muutoskehityksen tarkastelu kehittävästä työntutkimuksesta viitekehitykseen. JYU Dissertations 28. Jyväskylän yliopisto.
- Valtioneuvoston asetus erityistason sairaanhoidon erityisvastuualueista 156/2017.
- Vammaispalvelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/asuminen> Viitattu 28.11.2020.
- VIP-verkosto 2020a. Vaativa konsultaatio. Vaatu-toimijoiden yhdessä tuottama konsultaatiopalvelu vaativaan erityiseen tukeen. <https://vip-verkosto.fi/vaativa-konsultaatio/> Viitattu 14.11.2020.
- VIP-verkosto 2020b. Koulua käymättömät oppilaat. Pieni opas koulunkäynnin tueksi. https://vip-verkosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/kouluakaymattomatoppilaat_opas.pdf Viitattu 15.9.2020.

VIP-verkosto 2020c. Kaikki oppii! Pidennetty oppivelvollisuus ja oppimisen mahdollisuudet. <https://vip-verkosto.fi/wp-content/uploads/2019/12/Kaikki-oppii-Pidennetty-oppivelvollisuus-ja-oppimisen-mahdollisuudet.pdf> Viitattu 5.12.2020.

VIP-verkosto 2020d. Opin ja osaan. Toiminta-alueittain järjestettävä opetus perusopetuksessa. <https://vip-verkosto.fi/wp-content/uploads/2019/12/Opin-ja-osaan.pdf> Viitattu 11.12.2020.

Westerinen, H., Kaski, M., Virta, L. J., Almqvist, F. & Iivanainen, M. 2013. Age-specific prevalence of intellectual disability in Finland at the beginning of new millennium – multiple register method. *Journal of Intellectual Disability Research*. 58 (3), 285–295.

Yle 10.11.2020. Nuorten häiriökäyttäytyminen herättää keskustelua pääkaupunkiseudulla, poliisi kuitenkin rauhoittelee tilannetta: ”Valtaosa nuorista käyttäytyy hyvin”. <https://yle.fi/uutiset/3-11640475> Viitattu 20.11.2020.

Äärelä, T., Määttä, K. & Uusiautti, S. 2016a. Ten Encounters between Students and a Special Education Teacher at a Finnish Hospital School – Outlining Hospital School Pedagogy. *Global Journal of Human Social Science*, 16(4), 8–20.

Äärelä T., Määttä, K. & Uusiautti S. 2016b. The challenges of parent-teacher collaboration in the light of hospital school pedagogy. *Early Child Development and Care* 188(4), 1–14.

Äärelä, T., Määttä, K. & Uusiautti, S. 2018. ”Happy to see you and other cornerstones of hospital school teacherhood. *GESJ: Education Sciences and Psychology*, 47(1), 90–103.

LIITTEET

Liite 1

Sairaalaopetuksen tilastoa koskevan verkkokyselyn osa-alueet ja kysymykset

1. Sairaalaopetusyksikön perustiedot:
 - Sairaalaopetusyksikön nimi
 - Ylläpitäjäkunta tai -kaupunki
 - Toimipisteiden lukumäärä
 - Oppilasryhmien lukumäärä: alakoulu, yläkoulu
 - Ryhmäkoko: avo-opetus (alakoulu, yläkoulu)
 - Ryhmäkoko: osasto-opetus (alakoulu, yläkoulu)
2. Sairaalaopetusyksikössä 27.11.2019 opiskelleet osasto-oppilaat vuosiluokittain
 - yhteensä, tyttöjä, yleinen tuki, tehostettu tuki, erityinen tuki, pidennetty oppivelvollisuus, VSOP
3. Osasto-oppilaiden tulotausta oppilasmäärittäin
 - somaattinen, lastenpsykiatrinen, nuorisopsykiatrinen, neurologinen, muu (mikä)
4. Sairaalaopetusyksikössä 27.11.2019 opiskelleet avo-oppilaat vuosiluokittain
 - yhteensä, tyttöjä, yleinen tuki, tehostettu tuki, erityinen tuki, pidennetty oppivelvollisuus, VSOP
5. Avo-oppilaiden tulotausta oppilasmäärittäin
 - somaattinen, lastenpsykiatrinen, nuorisopsykiatrinen, neurologinen, muu (mikä)
 - Lisätietoja (esim. sairaalaopetuksen vastuulla olevien kotona opiskelevien oppilasmäärä)
 - muu avo-oppilas (ei hoitosuhdetta erikoissairaanhoidon): lastensuojelulaitos, koulukoti, tms.; muu avo-oppilas (mikä)
 - Lukuvuoden 2018-2019 konsultaatio-oppilaiden määrä (ei sairaalaopetukseen liittyvä tulo-menokonsultaatio (määrä))
6. Opetusyksikössä työskentelevä henkilöstö lukuvuonna 2018-2019
 - opetus, muodollinen pätevyys: erityisluokanopettajat, erityisopettajat, muut päätoimiset opettajat, muut sivutoimiset opettajat, koulunkäynninohjaajat
 - hallinto (oma virkarehtori, koulunjohtaja, hallinnollinen yhteys toiseen kouluun, virka-apulaisrehtori, vararehtori/varajohtaja/vastuuopettaja, muut opetusyksikössä toimivat ammattilaiset, koulusihteerin työaika
 - lisätietoja ja tarkennuksia
7. Koulupäivämaksu ja oppilasmäärät
 - koulupäivän hinta 2018: osastopäivähinta, avo-oppilashinta (mikäli eri kuin osasto-oppilailta)
 - oppilasmäärät 2018: yhteensä eri oppilaita, laskutettuja oppilaspäiviä, laskutettuja osasto-oppilaspäiviä, laskutettuja avo-oppilaspäiviä
 - muu erikseen laskutettavat palvelut
 - lisätietoa tarkennuksia

8. Osaamiskeskustyö (tarjottu palvelu, kyllä/ei)

- nivelkäynnit oppilaiden omiin kouluihin
- nivelpuhelut oppilaiden omiin kouluihin
- nivellausunnot oppilaiden omiin kouluihin
- oppilaskonsultaatioita PoL 4 a § -oppilaille (ei sairaalaopetusjaksolla)
- oppilaskonsultaatioita muille kuin PoL 4 a -oppilaille (ei sairaalaopetusjaksolla)
- täydennyskoulutus
- tukijaksot
- opetusta osastohoidossa oleville PoL 4 a §:n oppilaille
- opetusta avo-opetuksessa oleville PoL 4 a § -oppilaille
- eroaako konsultatiivinen työ (ei nivelkäynnit) sairaalaopetusyksikön ja seutukunnan osalta (toiminnallisesti tai maksullisesti, jos kyllä niin miten)
- konsultoivan työn hinnoitteluperuste

9. Turvallisuussuunnittelu (vuosittain vaihtuva kysymys)

- Onko koulussanne harjoitettu vaara- ja uhkatilanteita varten; millaista harjoittelua on ollut, kuka kouluttajana?
- Miten usein koulussanne harjoitellaan vaara- ja uhkatilanteita varten; onko harjoittelu säännöllistä; onko se kirjattu suunnitelmiin?
- Montako vaara- ja uhkatilannetta koulussanne oli lukuvuonna 2018-2019?
- Joista yläluokkia (7-9) koskevia ilmoituksia oli
- Joista avo-oppilaita koskevia ilmoituksia oli

10. Mitä teemoja sairaalaopetuksen tilastoinnin yhteydessä tulisi mielestäsi kartoittaa?

Liite 2

SAIRAALAOPETUKSEN PERUSTEHTÄVÄ JA KEHITTÄMISTYÖN SUUNTA -kysely

- laadullinen kysely sairaalaopetuksen johtajille (huhtikuu 2017)
 - aineisto yhteensä 95 sivua
 - vastaajamäärä n=29
 - sairaalaopetusyksiköiden kattavuus 100 % (joistakin yksiköistä kaksi vastausta)
1. Miten kuvaillet a) yksikkösi asemaa kuntasi kouluverkossa, b) sairaalaopetuksen erityispiirteitä ja tehtäviä sekä c) nykyistä opetustyötä?
 2. Mitkä ovat sairaalaopetuksen keskeisimmät haasteet ajassamme?
 3. Mihin sairaalaopetusta tarvitaan eli sen keskeisimmät hyödyt ja merkitykset ajassamme?
 4. Miten sairaalaopetus on oman kokemuksesi mukaan muuttunut viime vuosina?
 5. Mitä sairaalaopetuksen tähänastisella kehittämistyöllä on mielestäsi saavutettu?
 6. Miten sairaalaopetusta pitäisi jatkossa kehittää?
 7. Millaista on sairaalaopetusyksikön yhteistyö muiden tahojen kanssa?
 8. Vapaa sana.

SAIRAALAOPETUKSEN TULEVAISUUS JA INKLUUSIO -kysely

- laadullinen kysely sairaalaopetuksen johtajille (marraskuu 2018)
 - aineisto yhteensä 117 sivua
 - vastaajamäärä n=28
 - sairaalaopetusyksiköiden kattavuus 95,7 % (joistakin yksiköistä kaksi vastausta)
1. Millaisissa tilanteissa inkluusio on toimiva järjestely?
 2. Millaisissa tilanteissa yleisopetukseen osallistuminen ei ole perusteltua?
 3. Mikä estää eniten yleisopetukseen osallistumista?
 4. Miltä sairaalaopetuksen tulevaisuus näyttää ja mikä siihen vaikuttaa?
 5. Mikä on sairaalaopetuksen rooli suhteessa erikoissairaanhoidon? Millainen sen pitäisi olla?
 6. Millainen on sairaalaopetuksen rooli suhteessa muihin sotetoimijoihin (ei erikoissairaanhoidon)? Millainen sen pitäisi olla?
 7. Millaista on sairaalaopetuksen konsultaatiotyö tulevaisuudessa?
 8. Miten hoidon muutos haastaa sairaalaopetusta?
 9. Mitä avo-opetuksen lisääntyminen tarkoittaa sairaalaopetuksessa? Mikä muuttuu?
 10. Millaista verkostotyötä tarvitaan?

Liite 3

Elmeri-opetuksen tilastoa koskevan verkkokyselyn osa-alueet ja kysymykset

1. Elmeri-koulun yhteystiedot:

- Elmeri-koulun nimi
- Koulun ylläpitäjä
- Toimipisteiden lukumäärä
- Oppilasryhmien lukumäärä: toiminta-alueittain opiskelevat, oppiaineittain opiskelevat, sekaryhmät

2. Elmeri-koulussa 27.11.2019 opiskelleet osasto-oppilaat vuosiluokittain

- yhteensä, tyttöjä, yleinen tuki, tehostettu tuki, erityinen tuki, pidennetty oppivelvollisuus (oppiaineittain opiskelu), pidennetty oppivelvollisuus (toiminta-alueittain opiskelu), VSOP, kehitysvammadiagnoosi

3. Osasto-oppilaiden ensisijainen tulotausta oppilasmäärittäin

- kehitysvammakuntoutus, somaattinen, lastenpsykiatrinen, nuorisopsykiatrinen, neurologinen, muu osasto (mikä)

4. Kotoa koulussa 27.11.2019 käyvien oppilaiden tulotausta

- kehitysvammakuntoutus, somaattinen, lastenpsykiatrinen, nuorisopsykiatrinen, neurologinen, muu osasto (mikä)
- Lisätietoja (esim. Elmeri-koulun vastuulla olevien, muualla opiskelevien oppilasmäärä)
- aamu- ja iltapäivähoidon sekä loma-aikojen päivähoidon tiedot (antaako opetusyksikkö aamu- ja iltapäivähoitoa, antaako opetusyksikkö loma-aikojen päivähoitoa)

5. Konsultaatio-oppilaat (muun koulutuksen järjestäjän vastuulla olevat oppilaat)

- Lukuvuoden 2018-2019 konsultaatio-oppilaiden määrä

6. Opetusyksikössä työskentelevä henkilöstö lukuvuonna 2018-2019

- opetus, muodollinen pätevyys: erityisluokanopettajat, erityisopettajat, muut päätoimiset opettajat, muut sivutoimiset opettajat, koulunkäynninohjaajat
- hallinto (oma virkarehtori, koulunjohtaja, hallinnollinen yhteys toiseen kouluun, virka-apulaisrehtori, vararehtori/varajohtaja/vastuupettaja, hoitohenkilöstön määrä (mikä), koulu-sihteerin työaika
- lisätietoja ja tarkennuksia

7. Koulupäivämaksu ja oppilasmäärät

- koulupäivän hinta 2018: avo-oppilashinta, jäsenkuntahinta, puitekuntahinta, ulkopaikkakuntalaishinta
- oppilasmäärät 2018: yhteensä eri oppilaita, laskutettuja oppilaspäiviä,
- lisätietoa tarkennuksia
- muut erikseen laskutettavat palvelut

8. Osaamiskeskustyö (tarjottu palvelu, kyllä/ei)

- nivelkäynnit oppilaiden omiin kouluihin
- nivelkäyntejä varhaiskasvatukseen
- nivelpuhelut oppilaiden omiin kouluihin
- nivellausunnot oppilaiden omiin kouluihin
- oppilaskonsultaatioita ei koulussa oleville oppilaille
- täydennyskoulutus
- tukijaksot
- opetusta osastohoidossa oleville PoL 4 a §:n oppilaille
- opetusta avo-opetuksessa oleville PoL 4 a § -oppilaille
- muuta (mitä)
- konsultoivan työn hinnoitteluperuste

9. Turvallisuussuunnittelu (vuosittain vaihtuva kysymys)

- Montako vaara- ja uhkatilannetta koulussanne oli lukuvuonna 2018-2019?
- Joista yläluokkia (7-9) koskevia ilmoituksia oli
- Joista kotoa koulua käyviä oppilaita koskevia ilmoituksia oli
- Vaara- ja uhkatilanteiden käsittelytavat ja -mallit opetusyksikössä

10. Mitä teemoja Elmeri-koulujen opetuksen tilastoinnin yhteydessä tulisi mielestäsi kartoittaa?

Liite 4

Valtion koulukotikoulujen tilastoa koskevan verkkokyselyn osa-alueet ja kysymykset

1. Koulukotikoulun yhteystiedot:
 - Yksikön nimi
 - Koulun ylläpitäjä
 - Toimipisteiden lukumäärä
 - Oppilasryhmien lukumäärä
 - Ryhmäkoko
2. Koulukotikoulussa 27.11.2019 opiskelleet, koulukodissa asuvat oppilaat
 - yhteensä, tyttöjä, yleinen tuki, tehostettu tuki, erityinen tuki, pidennetty oppivelvollisuus, VSOP
3. Oppilaan tulotausta oppilasmäärittäin
 - alkoholin käyttö, huumausaineiden käyttö, koulua käymättömyys, toistuva väkivalta, muu syy (mikä)
4. Opetusyksikössä työskentelevä henkilöstö lukuvuonna 2018-2019
 - opetus, muodollinen pätevyys: erityisluokanopettajat, erityisopettajat, muut päätoimiset opettajat, muut sivutoimiset opettajat, koulunkäynninohjaajat
 - hallinto (koulukotikoulun yksiköllä oma apulaisjohtaja (koulunjohtaja 6/2020), koulukotikoulun koulunjohtaja toimii myös opettajana, hallinnollinen yhteys toiseen kouluun, muut opetusyksikössä työskentelevät ammattilaiset (mitkä), koulusihteerin työaika
 - lisätietoja ja tarkennuksia
5. Koulupäivämaksu ja oppilasmäärät
 - koulupäivän hinta 2018: avo-oppilashinta
 - oppilasmäärät 2018: yhteensä eri oppilaita, laskutettuja oppilaspäiviä
 - laskutettuja oppilaspäiviä yhteensä vuonna 2018
 - lisätietoa tarkennuksia
 - muut erikseen laskutettavat palvelut
6. Niveltäminen (tarjottu palvelu, kyllä/ei)
 - nivelkäynnit oppilaiden omiin peruskouluihin
 - nivelpuhelut oppilaiden omiin peruskouluihin
 - nivellausunnot oppilaiden omiin peruskouluihin
 - oppilaskonsultaatioita muille kuin koulukotikoulun oppilaille
 - täydennyskoulutus
 - tukijaksot
 - nivelkäynnit toisen asteen kouluun
 - nivelpuheluita toisen asteen kouluun
 - nivellausunnot toisen asteen kouluun
 - konsultaatioita entisille oppilaille (esim. opastusta yhteishaussa)
 - muuta (mitä)

7. Turvallisuussuunnittelu (vuosittain vaihtuva kysymys)

- Onko koulussanne harjoitettu vaara- ja uhkatilanteita varten; mitä menetelmää koulutettu
- Miten usein koulussanne harjoitellaan vaara- ja uhkatilanteita varten; onko harjoittelu säännöllistä; onko se kirjattu suunnitelmiin
- Montako vaara- ja uhkatilannetta koulussanne oli lukuvuonna 2018-2019?
- Joista yläluokkia (7-9) koskevia ilmoituksia oli

8. Mitä teemoja valtion koulukotikoulujen opetuksen tilastoinnin yhteydessä tulisi mielestäsi kartoittaa?

Liite 5

Sairaalaopetusta, Elmeri-kouluja sekä valtion koulukotikouluja koskeva vaativan erityisen tuen palveluiden kehittämiskysely

1. Taustatiedot

- sähköpostiosoite
- vastaajan nimi
- opetusyksikön sijaintikunta
- opetusyksikön nimi
- edustan (sairaalaopetusta, Elmeri-koulua, valtion koulukotikoulua)

2. Vaativan erityisen tuen palvelut

“Kyselyn tässä osuudessa kysytään vaativasta erityisestä tuesta sekä VIP- ja VAATU-verkostoista.

Vaativa erityinen tuki kuvaa nimensä mukaisesti oppilaiden tarvitseman tuen luonnetta. Tuki on usein pitkäkestoista, intensiivistä ja moniammatillisesti toteutettua.

VIP-verkostossa tehdään työtä kansallisesti ja viidellä alueella sekä temaattisesti opetus- ja kulttuuriministeriön nimittämän ohjausryhmän asettamien tavoitteiden mukaisesti. Näitä ovat monialaisen yhteistyön ja toimintakulttuurin kehittäminen, osaamisen vahvistaminen ja yhteistyö opettajankoulutuksen ja tutkimuksen kanssa.

VAATU-verkostossa ovat mukana sairaalaopetusyksiköt, Elmeri-koulut, valtion koulukotikoulut, Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri sekä tutkimuksen edustus. VAATU-työtä tehdään sekä kansallisesti että alueellisissa yhteistyöverkostoissa. Tavoitteena on kehittää VAATU-yhteistyötä vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostoiksi.”

Mitä palveluita oma yksikkösi antaa muille toimijoille teillä opiskelevien oppilaiden opetuksen lisäksi (esim. vaativan erityisen tuen ohjaus, konsultaatio tai muut palvelut)?

- Mihin edustamaasi vaativan erityisen tuen palvelua (sairaalaopetus / Elmeri-koulu / valtion koulukotikoulu) tarvitaan? (= keskeisin merkitys ajassamme)
- Mitkä ovat edustamasi vaativan erityisen tuen palvelun keskeisimmät haasteet? Anna mielellään myös käytännön esimerkkejä.
- Miten edustamaasi vaativan erityisen tuen palvelua tulisi kehittää jatkossa, jotta se toimisi yhä paremmin linjassa opetussuunnitelman perusteiden kanssa?
- Miten tämä oman vaativan erityisen tuen palvelun kehittämistyö onnistuisi mielestäsi parhaiten?
- Mikä on sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen, valtion koulukotikoulujen ja Valteri-koulujen yhteistä toiminta-alueita? Anna mielellään myös käytännön esimerkkejä.

3. Kehittämiskokemukset

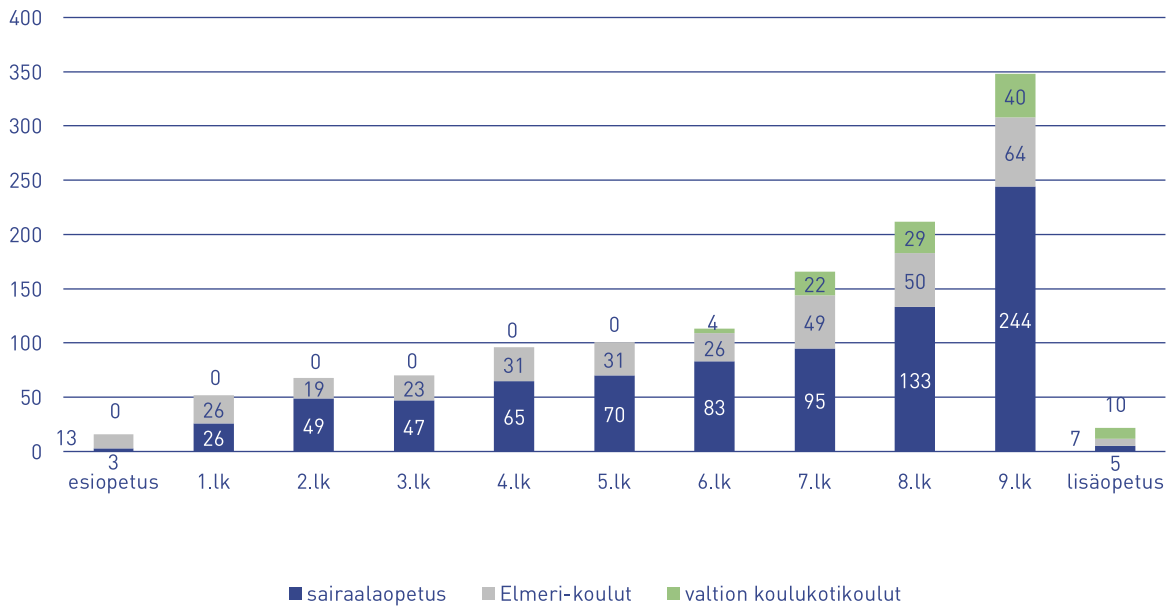
- Kuvaa tähänastista osallistumistasi ja/tai yksikkösi edustajan osallistumista KANSALLISEEN VAATU-kehittämistyöhön. (Erityisen tärkeä on jatkon kehittämisen kannalta sekin tieto, jos ette ole osallistuneet, ja etenkin osallistumistanne estäneet tekijät.)
- Kuvaa tähänastista osallistumistasi ja/tai yksikkösi edustajan osallistumista ALUEELLISEEN VAATU-kehittämistyöhön (HYKS, TYKS, TAYS, KYS ja OYS). (Tässäkin, erityisen tärkeä on jatkon kehittämisen kannalta tieto, jos ette ole osallistuneet, ja etenkin osallistumistanne estäneet tekijät.)
- Mitä mielestäsi ovat tähänastisen VAATU-työskentelyn onnistumiset?
- Mitä mielestäsi ovat tähänastisen VAATU-työskentelyn epäonnistumiset?
- Arvioi VAATU-työskentelyn onnistumista asteikolla 1-5.
- Perustele edellä antamasi arvosana mahdollisimman monipuolisesti.

4. Konsultatiivinen työ

- Kuvaa, millaista konsultaatiota ja/tai ohjauspalveluita olette omassa yksikössäne tehneet? Mikäli teillä ei ole konsultaatiopalveluita, kerro sekin.
- Kenelle palvelunne ovat suunnatut?
- Kuvaa tarjoamanne konsultaatioprosessi vaiheittain (mistä syöte konsultaatiolle tulee, miten prosessi alkaa, jatkuu ja miten päättyy)?
- Kuinka konsultatiivista työtä omassa vaativan erityisen tuen palvelussasi tulisi kehittää?
- Millaista täydennyskoulutusta omaan vaativan erityisen tuen konsultatiiviseen työhönne tarvittaisiin?
- Valtakunnallinen konsultaation kehittämistyö: kuinka vahvasti Sinä tai joku yksikkönne edustaja voi sitoutua OMAN vaativan erityisen tuen palvelunne konsultaatiotyön kehittämiseen (asteikolla 1-5)?
- Valtakunnallinen konsultaation kehittämistyö: kuinka vahvasti Sinä tai joku yksikkönne edustaja voi sitoutua YHTEISTEN (sairaalaopetus, Elmeri-koulut, valtion koulukotikoulut ja Valteri-koulut) konsultaatiomallien kehittämiseen (asteikolla 1-5)?
- Mikä estää OMAN vaativan erityisen tuen palvelunne kehittämistyötä?
- Mikä estää YHTEISTÄ (sairaalaopetus, Elmeri-koulut, valtion koulukotikoulut ja Valteri-koulut) VAATU-kehittämistyötänne?
- Kuinka merkitykselliseksi koet oman yksikkösi osallistumisen palvelunne (sairaalaopetus TAI Elmeri-koulu TAI valtion koulukotikoulu) valtakunnalliseen kehittämistyöhön (asteikolla 1-5)?
- Kuinka merkitykselliseksi koet oman yksikkösi osallistumisen YLEISEEN (sairaalaopetus JA Elmeri-koulut JA valtion koulukotikoulut JA Valteri-koulut) valtakunnalliseen VAATU-kehittämistyöhön (asteikolla 1-5)?
- Mitä inklusio tarkoittaa Sinulle ja yksikkösi toiminnalle? Anna esimerkkejä.

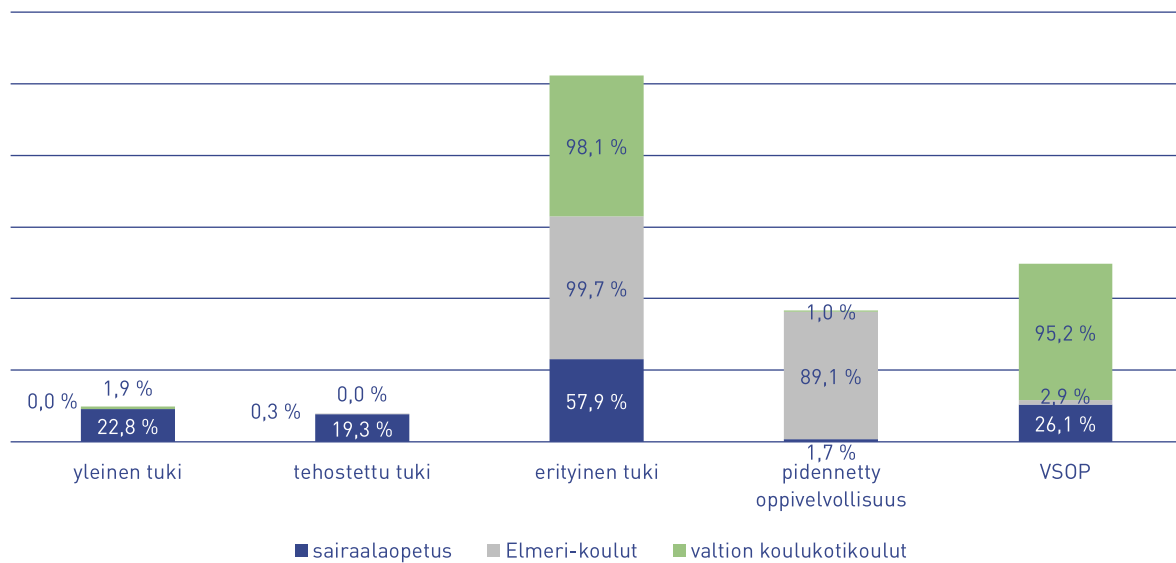
Liite 6

Sairaalaopetuksessa, Elmeri-kouluissa ja valtion koulukotikouluissa tilastointipäivänä 27.11.2019 opiskelleet oppilaat vuosiluokittain

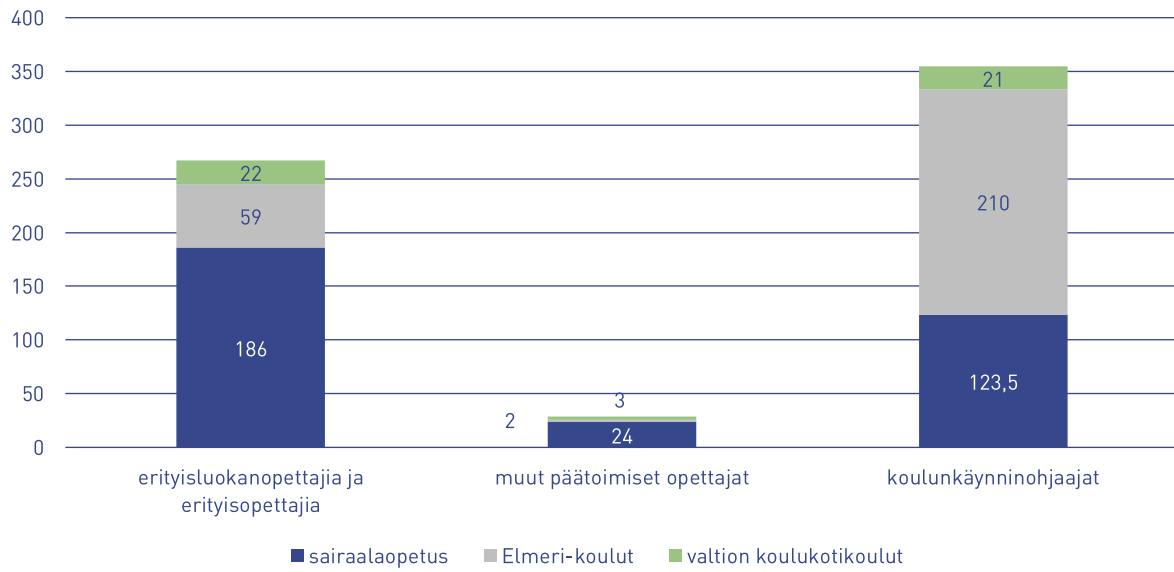
Liite 7

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasot sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen oppilailla (%)

Liite 8

Sairaalaopetuksen, Elmeri-koulujen ja valtion koulukotikoulujen opetushenkilöstö

Painettu
ISBN 978-952-13-6731-1
ISSN 1798-8918

Verkkajulkaisu
ISBN 978-952-13-6727-4
ISSN 1798-8926

Opetushallitus
www.oph.fi

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND